

'In the pocket'

**Lessuggesties over verantwoord
geld beheren en consumeren**

in samenwerking met

'In the pocket'

**Lessuggesties over verantwoord
geld beheren en consumeren**

in samenwerking met

COLOFON

'In the pocket'

Lessuggesties over verantwoord geld beheren en consumeren

Cette publication est également disponible en français sous le titre: *'In the pocket'. Suggestions de cours pour gérer son argent en consommateur responsable*

Dieses Dokument kann auch in Deutsch unter dem Titel *'In the pocket'. Unterrichtsvorschläge für den verantwortungsbewussten Umgang mit Geld* bezogen werden.

Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting, Brederodestraat 21 te 1000 Brussel

AUTEURS

Het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling: Isolde Vandevelde
Het Steunpunt voor de Diensten Schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Benoit Scutnaire
L'Observatoire du Crédit et de l'Endettement: Matthieu Bruyndonckx, Didier Noël et Romain Duvivier

COÖRDINATIE VOOR DE KONING BOUDEWIJNSTICHTING

Françoise Pissart, Directrice
Anne Van Meerbeeck, Projectverantwoordelijke
Ann Vasseur, Directieassistente

GRAFISCH CONCEPT

PuPiL

VORMGEVING

Tilt Factory

PRINT ON DEMAND

Manufast-ABP vzw, een bedrijf voor aangepaste arbeid

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website www.kbs-frb.be.

Een afdruk van deze elektronische uitgave kan (gratis) worden besteld: on line via www.kbs-frb.be, per e-mail naar publi@kbs-frb.be of telefonisch bij het contactcentrum van de Koning Boudewijnstichting, tel +32-70-233 728, fax + 32-70-233 727

Wettelijk depot:

D/2893/2010/10

ISBN-13:

978-90-5130-692-7

EAN:

9789051306927

BESTELNUMMER:

1974

December 2010

Met de steun van de Nationale Loterij

INHOUD

I	Inleiding	9
	A Wat is financiële educatie?	9
	B Beschrijving van het dossier 'In the pocket'	10
	C Overmatige schuldenlast in België in cijfers	13
	D De partners van dit project	23
II	Waarschuwing	27
	A Behoefte of zin	28
	B Sociaal determinisme of individuele verantwoordelijkheid?	29
	C Het interpreteren van reclame voor krediet	31
III	Algemene links	33
	A Buiten de sector van de overmatige schuldenlast	33
	B Binnen de sector van de overmatige schuldenlast in België	36
IV	Mijn dagelijkse financiën	39
	A Budget	39
	B Kredieten	47
	C Sparen	53
V	Elke dag bestaat uit keuzes maken	55
	A Wanneer ik geen keuze meer heb	55
	B Wanneer ik keuzes kan maken: ecologie en spaarzaam leven	61
VI	Begrippenlijst	63
	Bijlagen	81

OVERZICHT LESSUGGESTIES

Lessuggestie 1: Behoefte of zin?	28
Lessuggestie 2: Sociaal determinisme of individuele verantwoordelijkheid?	29
Lessuggestie 3: Het interpreteren van reclame voor krediet.	31
Lessuggestie 4: Geld en jargon	39
Lessuggestie 5: 10 goede redenen om een budget op te stellen	40
Lessuggestie 6: Kennismaking met het budgetrooster	41
Lessuggestie 7: De momenten in het financiële leven	42
Lessuggestie 8: Budgettaire tips & tricks	43
Lessuggestie 9: Menselijke waardigheid, hoe ver kun je gaan?	45
Lessuggestie 10: De klas stelt een budget op	45
Lessuggestie 11: Alles, meteen, overal, voor mij	48
Lessuggestie 12: De Centrale voor Kredieten aan Particulieren	49
Lessuggestie 13: Het krediet in onze brievenbus	50
Lessuggestie 14: De verschillende krediettypes ontdekken	52
Lessuggestie 15: De notie van sparen	54
Lessuggestie 16: De krekel of de mier?	54
Lessuggestie 17: Wat is er voorhanden om mensen met overmatige schuldenlast te helpen?	58
Lessuggestie 18: 'Mijn gsm en ik'	59
Lessuggestie 19: Jongeren in financiële problemen aan het woord	60
Lessuggestie 20: De verantwoorde consumentenquiz	62
Lessuggestie 21: Woordzoeker	62

I. INLEIDING

A Wat is financiële educatie?

Context

Dit pedagogisch dossier bevat suggesties voor financiële educatie. De term 'financiële educatie' verwijst naar alle pedagogische activiteiten over geld en consumptie, gericht op een zeer breed publiek. Hij bestrijkt dus een breed spectrum met ontelbare vertakkingen: van budget en krediet over psychologie en wiskunde tot reclame en verantwoorde consumptie. Financiële educatie is een voortdurend opvoedingsproces dat zich richt tot ieder individu. De doelstelling is om een beter inzicht te verwerven in de financiële kwesties waar iedereen gedurende zijn hele leven mee wordt geconfronteerd.

Het thema financiële educatie is permanent in beweging en het wordt steeds belangrijker. Het is meer uit noodzaak dan uit vrije wil een gesprekstema geworden. De huidige samenleving wordt immers geconfronteerd met uitdagingen, zoals de veroudering van de bevolking of het in vraag stellen van het model van de sociale zekerheid. Ze gooien de gewoontes van mensen overhoop op het vlak van de arbeidstijd, het pensioen, het sparen, de ziekteverzekering enzovoort. Ook de gezinsbestedingen, de pijler van ons economisch systeem en indicator voor de gezondheid van onze economie, ondergaan een hele omwenteling. Dit blijkt vooral uit het gebruik van kredieten of de overvloed aan reclame. Op grond van deze vaststellingen hebben enkele internationale instanties financiële educatie tot één van hun prioriteiten gemaakt.

Tal van studies wijzen op het tekort aan financiële informatie en kennis. Financiële educatie vormt vandaag dan ook één van de grootste uitdagingen voor de meeste zogenaamd ontwikkelde landen. Het thema krijgt in deze landen steeds meer aandacht, waarbij de klemtoon ligt op de financiële vorming van jongeren op school.

Financiële educatie heeft niet de bedoeling om alle financiële problemen uit de weg te ruimen. Vaak overstijgen deze immers de individuele verantwoordelijkheid. Het gaat dus niet over het veroordelen van consumptiekeuzes of over het opleggen van een juiste en ten zeerste aanbevolen handelswijze. Integendeel, financiële educatie wil niet alleen voldoende kennis bijbrengen, ze wil ook bijdragen tot het ontwikkelen van een kritische geest die iedereen in staat stelt om zijn eigen 'financiële weg' te vinden, ongeacht zijn profiel, identiteit en waarden.

Zowel de overheid als de financiële instellingen organiseren steeds meer initiatieven om het aanbod aan financiële educatie te verbeteren en te

vergroten.^{1 2 3} Voor dit moeilijke onderwerp – vanuit technisch, sociaal en ethisch oogpunt – lijkt een goede ondersteuning van professionals uit het onderwijs van het allergrootste belang. Zij zijn een essentiële schakel in het vormingsnetwerk dat stilaan groeit in ons land.

Definitie ⁴

Financiële educatie is

- elke schoolactiviteit die leerlingen uiteenlopende elementen over consumptie aanreikt, waardoor ze als geïnformeerde, kritische, bewuste en sociaal bewogen consumenten in onze consumptiemaatschappij kunnen meedraaien. Leerlingen zullen in staat zijn om de informatie die ze dagelijks ontvangen kritisch te filteren, om verantwoorde consumptiekeuzes te maken, om de verschillende vormen van consumptie, reclame, marketing, enzovoort te begrijpen en situeren.
- een permanent proces dat erin bestaat om de consumenten (stap voor stap en in overeenstemming met hun ontwikkelingsniveau) te confronteren en te laten kennismaken met een hele set cognitieve elementen, procedures en werkwijzen die hen zullen toelaten om een bewuste, kritische en sociaal bewogen houding te ontwikkelen. Mensen zullen daardoor ook plezier ervaren als ze bewust en verantwoord omgaan met consumptie.
- een opvoedkundig project dat wil bijdragen aan de totale ontwikkeling van de leerlingen door hen te laten kennismaken met begrippen en voorstellingen en hen procedures en houdingen bij te brengen die de opbouw van een eerlijker, meer sociaal bewogen en meer bewuste consumptiemaatschappij mogelijk maken. Dit engagement draagt bij tot de verbetering van de levenskwaliteit van iedere burger zonder schade te berokkenen aan onze omgeving.

Meer specifiek werd financiële educatie gedefinieerd als “het proces waardoor verbruikers / investeerders hun kennis van financiële producten, concepten en risico’s verbeteren, en, door middel van informatie, vorming of een objectief advies, hun vaardigheden of het nodige vertrouwen ontwikkelen om meer bewust te worden van financiële risico’s en kansen, om geïnformeerde keuzes te maken, om te weten waar ze terecht kunnen voor hulp en om andere doeltreffende acties te ondernemen die hun financieel welzijn verbeteren.”⁵

B Beschrijving van het dossier ‘In the pocket’

Dit dossier wil de leerkracht stimuleren om zelf meer na te denken over vaak delicate thema’s als geld, consumptie of krediet. De informatie en lessuggesties in dit dossier kunnen hem/haar helpen bij het efficiënt

1 *Commissie voor het Bank-, Financie- en Assurantiewezen (CBFA), Verslag over het bevorderen van de financiële kennis in België, 2008 (www.cbfa.be/nl/consultations/lop/pdf/2008-10_promotion.pdf)*

2 *Witboek van de Europese Commissie ‘Beleid op het gebied van financiële diensten 2005-2010’, COM(2005) 629 definitief / Groenboek van de Europese Commissie over financiële diensten voor consumenten in de interne markt, COM(2007) 0226, en de resolutie van het Europees Parlement daarover (2008) / Mededeling van de Europese Commissie ‘Financiële educatie’, aangenomen op 18 december 2007.*

3 *OECD (OESO) (2005), Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness. Recommendation of the Council, www.oecd.org/dataoecd/7/17/35108560.pdf*

4 *Gebaseerd op E-Cons NETWERK, Basishandleiding Consumentenopvoeding in de klas, gepubliceerd door het OIVO (2007): www.oivo-crioc.org/files/nl/2956nl.pdf.*

5 *Zie OESO –aanbeveling vermeld in voetnoot 3.*

voorbereiden van enkele lessen rond deze thema's. Het is geen kant-en-klaar lesprogramma, maar een leidraad die door de lesgever op didactische wijze moet worden verwerkt, naargelang het vak en de doelgroep. Het dossier biedt de leerkracht de mogelijkheid om correcte informatie over te brengen. De leerkracht vertrekt van enkele vooroordelen die hij/zij laat evolueren. Dat zet de jongeren aan om te discussiëren over hun persoonlijke waarden en om zich ervan bewust te worden dat geld niet de enige waarde is. De leerlingen leren het onderscheid maken tussen hun behoeften en datgene waar ze zin in hebben. Dat stimuleert hen om hun gedrag werkelijk te wijzigen, vooral op het vlak van budgetbeheer, en geeft hun inzicht in hun eigen consumptieprofiel.

Doelstellingen

- Ontdekken van en voorrang geven aan de waarde van 'zijn' boven 'bezitten' bij het nemen van besluiten op het vlak van consumptie.
- Ontwikkelen van sociaal bewustzijn, van inzicht in de individuele en collectieve verantwoordelijkheid van onze acties als consument en van de gevolgen van deze acties voor mens en milieu.
- Verkoopstrategieën op kritische wijze interpreteren en analyseren.
- Een budget beheren.
- Kennen en interpreteren van de mechanismen van de consumptiemaatschappij.

In de **Vlaamse Gemeenschap** komt financiële educatie in het secundair onderwijs nu reeds in sommige vakken aan bod, maar het past ook uitdrukkelijk in de 'nieuwe' vakoverschrijdende eindtermen (ingevoerd op 1 september 2010). 'Vakoverschrijdende eindtermen' (VOET) zijn minimumdoelen die niet specifiek behoren tot een vakgebied, maar onder meer door middel van meerdere vakken of onderwijsprojecten worden nagestreefd. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht de vakoverschrijdende eindtermen bij de leerlingen na te streven.

Meer informatie over de vakoverschrijdende eindtermen op www.ond.vlaanderen.be/dvo

In de **Franse Gemeenschap** maakt financiële educatie sinds kort deel uit van de 'socles de compétences' (competentiezoulen).

Meer informatie op www.enseignement.be/index.php?page=24737

Dit dossier wil een hulpmiddel zijn voor de leerkracht bij het voorbereiden van lessen die voldoen aan de volgende competenties binnen de Franse Gemeenschap:

- Handelen als individueel verantwoordelijke consument.
- Interpreteren, analyseren en begrijpen van reclameboodschappen en deze onderscheiden van andere vormen van informatie.
- Zorgen voor evenwicht tussen behoeften, wensen en inkomsten.
- Beheersen van de aankoophandeling: analyseren van overeenkomsten, interpreteren van etiketten, prijzen vergelijken, berekenen van kortingen weergegeven in percentages, controleren van een kasticket.
- Verhoudingen, percentages, een tarief kunnen berekenen.
- Budget beheren door een oordeelkundig gebruik van sparen en krediet (bijvoorbeeld inzicht verkrijgen in de mechanismen van lenen, sparen, afsluiten van verzekeringen, hypothecaire leningen).
- Binnen het budget een raming maken van het gedeelte dat bestemd is voor vervoer, eten, kleding, vrijetijdsbesteding, huisvesting.
- Inzicht hebben in het mechanisme van loterijen en kansspelen.

In de **Duitstalige Gemeenschap** zijn de financiële competenties gedeeltelijk vastgelegd in de 'Rahmenplänen' (kaderplannen), die voorlopig enkel zijn uitgewerkt voor het basisonderwijs en voor de eerste graad van het secundair onderwijs. Tijdens de twee eerste jaren van het secundair onderwijs komen de financiële vaardigheden soms aan bod, bijvoorbeeld in lessen economie of wiskunde.

Meer informatie over de 'Rahmenplänen' op www.bildungsserver.be/desktopdefault.aspx/tabid-2221//4415_read-31778/

Methodologisch kader⁶

Dit dossier richt zich tot leerkrachten van het algemeen, technisch, beroeps- en kunstonderwijs en is bedoeld voor leerlingen van 14 tot 18 jaar. Financiële educatie kan in verschillende vakken aan bod komen: uiteraard in het vak economie (werking van krediet en sparen), maar ook in sociale wetenschappen (bescherming van de consument), Nederlands (interpreteren van reclameboodschappen), levensbeschouwelijke vakken (nadenken over waarden), wiskunde (berekenen van een jaarlijks kostenpercentage), milieustudie (verantwoord consumeren en duurzame ontwikkeling) of zelfs in taalvakken (het dossier is ook beschikbaar in het Frans en in het Duits).

Financiële educatie heeft dus een raakvlak met heel wat domeinen: economie, burgerschap, duurzame consumptie, voeding, reclame, marketing, budgetbeheer, enz. Ze kan leerlingen stimuleren om een kritische geest te ontwikkelen en om een verantwoordelijke houding aan te nemen in de consumptiemaatschappij.

Methodologisch gezien kan financiële educatie onderwezen worden volgens verschillende modellen:

- als eenmalige activiteit (bijvoorbeeld via een workshop) in het kader van een ander onderwerp;
- als vakoverschrijdend thema waarin ook andere elementen zoals burgerschap aan bod komen.

De 'globale' aanpak lijkt ons het meest geschikt. Hij wordt aangevuld met een specifieke pedagogische benadering per project. Zo kan bijvoorbeeld gestart worden met een definitie van de verschillende consumptiethema's vanuit het dagelijkse leven van de leerlingen. Of ze kunnen bewust gemaakt worden van de waarde van dagelijkse voorwerpen en van de persoonlijke waarde die zij aan deze voorwerpen hechten.

Daarna kunnen de onderwerpen op het vlak van consumptie verder worden uitgediept. Op grond van hun eigen ervaringen verwerven de leerlingen inzicht in de oorzaken en gevolgen van onze huidige consumptiemaatschappij. Ze ontwikkelen een kritische geest en een verantwoordelijke houding ten aanzien van marketing en reclame en ze worden zich bewust van hun rechten als consument en van hun waarden.

Ten slotte kunnen bepaalde consumptiethema's ook verder worden uitgediept om inzicht te krijgen in de werking van onze consumptiemaatschappij. Zo kunnen de leerlingen op een kritische manier de impact beoordelen van hun individuele consumptie op hun omgeving en kunnen ze uitgroeien tot 'actor van hun consumptie' of, anders gezegd, leren om op een verantwoorde manier te consumeren.

⁶ Zie ook *E-Cons NETWERK*, Basishandleiding Consumentenopvoeding in de klas.

C Overmatige schuldenlast in België in cijfers⁷

Overmatige schuldenlast is moeilijk te becijferen en te definiëren. Dat vormt problemen voor iedereen die zich bezighoudt met dit thema. Vooraleer de mogelijke oorzaken van overmatige schuldenlast te onderzoeken, is het dus belangrijk om overmatige schuldenlast te definiëren en om in te gaan op de verschillende indicatoren die een beeld geven van het al dan niet frequent voorkomen van dit fenomeen.

Wat is overmatige schuldenlast en problematische schuldenlast?

Jarenlang was het moeilijk om een consensus te bereiken over een definitie van het fenomeen. Doorgaans wordt **overmatige schuldenlast** gedefinieerd als niet in staat zijn om op een duurzame manier zijn schulden terug te betalen op basis van zijn inkomsten. Overmatige schuldenlast mag niet worden verward met een **eenvoudig gebrek aan betaling** te wijten aan een eenvoudige onachtzaamheid, noch met een **situatie van problematische schuldenlast** die wordt gekenmerkt door tijdelijk niet financieel in staat zijn om een of meer schulden die de vervaldatum bereikt hebben, terug te betalen.

Als een persoon geconfronteerd wordt met een overmatige schuldenlast, bevindt hij zich noodzakelijkerwijs in een situatie van problematische schuldenlast. Het omgekeerde is echter niet altijd waar. Een situatie van problematische schuldenlast wordt enkel een staat van overmatige schuldenlast als iemand gedurende een lange tijd niet in staat is om de vervallen schulden terug te betalen. Overmatige schuldenlast is dus een structureel fenomeen terwijl dat bij problematische schuldenlast niet noodzakelijk zo is.

Kan men overmatige schuldenlast becijferen?

De hierboven geformuleerde definitie van overmatige schuldenlast blijkt snel niet erg werkbaar te zijn als het eropaan komt het aantal gezinnen met overmatige schuldenlast te tellen. Onze maatschappij heeft nochtans ervaring met het becijferen van onrustwekkend geachte sociale fenomenen en met het omzetten van de verkregen resultaten in grafieken. De grafieken dienen, ex ante, voor het definiëren van sociaaleconomische maatregelen die noodzakelijk blijken. Ex post, zullen de grafieken worden gebruikt voor het evalueren van de doeltreffendheid van de ingevoerde sociaaleconomische maatregelen. Door het feit dat overmatige schuldenlast moeilijk te becijferen is, kan het fenomeen zowel worden verwaarloosd als overdreven. Het is dus dringend noodzakelijk om overmatige schuldenlast te evalueren op basis van sociaaleconomische indicatoren. Dat moet ons in staat stellen om een inschatting te maken van het **globale risico op overmatige schuldenlast**, wat niet mag worden verward met het **individuele risico op overmatige schuldenlast**. Hoe moeten we deze risico's op overmatige schuldenlast definiëren en vooral welke indicatoren kunnen we gebruiken om deze risico's te proberen meten?

Voor een bepaald individu verwijst het **individuele risico** op overmatige schuldenlast naar de kans die bestaat dat hij op een gegeven moment in een situatie van overmatige schuldenlast belandt. De omvang van die overmatige schuldenlast zal natuurlijk afhangen van elk individu apart. Elk individu

⁷ Voor meer geactualiseerde cijfers over de staat van de overmatige schuldenlast in België, verwijzen we naar de websites van de Nationale Bank van België (www.nbb.be) of van de projectpartners: www.observatoire-credit.be (indicatoren van schuldenlast en schuldoverlast); www.centrumsschuldbemiddeling.be (onderzoek en registratie); www.steunpuntschuldbemiddeling.be (schuldbemiddeling).

heeft immers verschillende eigen kenmerken (leeftijd, sociale en professionele situatie enzovoort) die het al dan niet waarschijnlijker maken dat hij op een dag zal worden geconfronteerd met overmatige schuldenlast. Zo is het risico op overmatige schuldenlast bijvoorbeeld kleiner bij een gehuwde man met een vaste job dan bij een alleenstaande vrouw met kinderen, die geen betaald werk heeft.

In zekere mate zou het op basis van de eigen kenmerken van een individu mogelijk moeten zijn om in te schatten welk risico dat individu loopt dat hij op een dag wordt geconfronteerd met overmatige schuldenlast. Het idee om het individuele risico op overmatige schuldenlast te meten, is niet zo theoretisch als het lijkt. Kredietinstellingen maken soortgelijke berekeningen als ze credit scoring inschakelen bij een leningaanvraag. Bij credit scoring worden de kenmerken van een kandidaat-kredietnemer (leeftijd, beroep, loon, gezinssituatie enzovoort) vergeleken met die van een representatief staal om te berekenen hoe groot de kans is dat de kredietnemer de lening niet terugbetaalt. Voor kredietinstellingen is credit scoring niet meer dan een instrument dat hen helpt om een beslissing te nemen over het al dan niet toekennen van de gevraagde lening: het biedt dus de mogelijkheid om een inschatting te maken van het risico dat de kredietnemer in gebreke blijft, iets dat, a priori, niet bekend en niet te berekenen is. Als de kenmerken van de heer X nauw aansluiten bij die van de 'goede kredietnemers' die deel uitmaken van het representatief staal van de kredietinstelling, dan zal de credit scoring -techniek dus groen licht geven aan de heer X. Dat groen licht betekent dus dat het risico dat de kredietnemer de lening niet terugbetaalt, relatief klein is.

In tegenstelling tot de kredietinstellingen zijn de overheid, de waarnemers en het middenveld geïnteresseerd in het **globale risico** op overmatige schuldenlast. Het globale risico op overmatige schuldenlast verwijst naar de kans dat een individu **als willekeurig gekozen lid van de samenleving** op een gegeven moment geconfronteerd wordt met een situatie van overmatige schuldenlast. Het globale risico op overmatige schuldenlast kan niet precies becijferd worden. Er kunnen echter wel risico-indicatoren worden vastgelegd. Uiteraard kan een dergelijke indicator, hoe slim hij ook is, niet exact aangeven hoeveel gezinnen er zijn met een overmatige schuldenlast. Maar de evolutie van verschillende indicatoren – en niet van een enkele indicator – kan wel laten zien of het fenomeen van de overmatige schuldenlast een stijgende, dalende of stagnerende tendens vertoont. Die indicatoren bieden eveneens de mogelijkheid om de oorzaken van overmatige schuldenlast en de band met armoede te bestuderen.

Drie indicatoren van het globale risico op overmatige schuldenlast

Er bestaan verschillende indicatoren aangaande het globale **risico** op overmatige schuldenlast, die steunen op de gegevens van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren (CKP), een dienst van de Nationale Bank van België (NBB). Ter herinnering: de Centrale registreert, ten eerste, consumenten- en hypothecaire kredieten (zie begrippenlijst voor een definitie van de twee termen) die aangeaan zijn door particulieren (positief luik), ten tweede, betalingsachterstallen voor die kredieten (negatief luik) en, ten derde, informatie over de procedures inzake collectieve schuldenregeling. De kredietgevers moeten de Centrale raadplegen om er zeker van te zijn dat de kandidaat-kredietnemers solvabel zijn. Zo mag de kredietgever geen lening toekennen aan een persoon als uit de gegevens van de Centrale blijkt dat die persoon het moeilijk zal hebben om het verleende krediet terug te betalen. De informatie die door de Centrale geregistreerd is, kan dan ook worden gebruikt voor de berekening van de indicatoren die het globale risico op overmatige schuldenlast meten. Maar niet alle indicatoren zijn geschikt. Uiteindelijk hebben wij er drie uitgekozen.

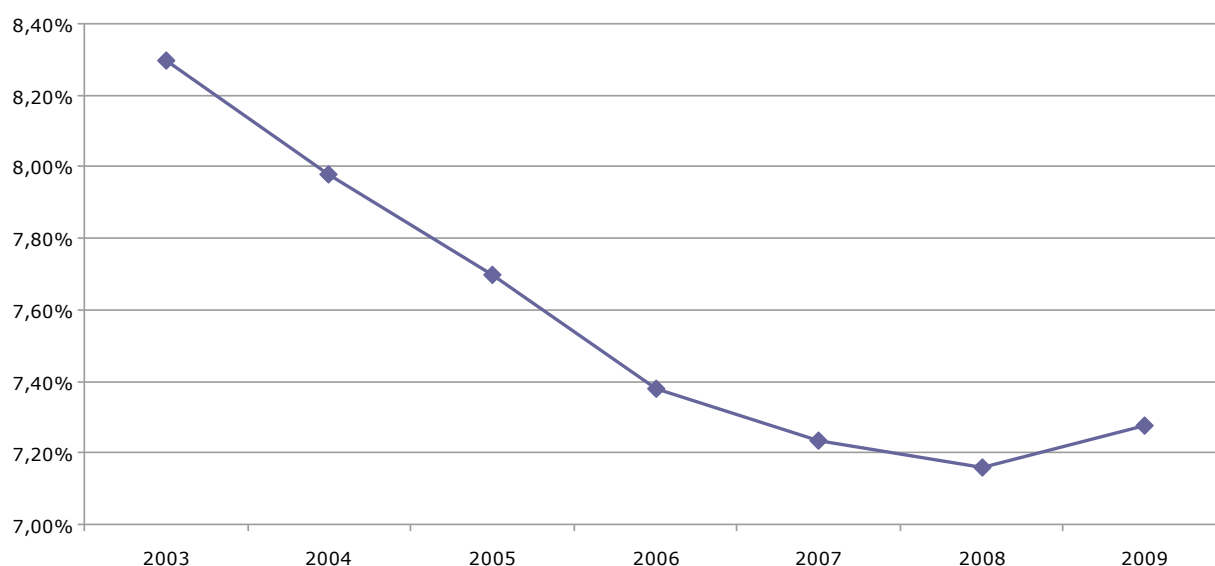
- Percentage van achterstallige kredietnemers, evolutie en geografische spreiding

Het percentage slaat op de verhouding van de kredietnemers die geregistreerd zijn voor minstens één achterstallige betaling, tegenover het totale aantal kredietnemers dat opgenomen is in het positief luik van de CKP. Deze indicator, hierna het percentage van de achterstallige kredietnemers genoemd, wordt op de volgende manier berekend:

Percentage van achterstallige kredietnemers = (Aantal personen geregistreerd voor minstens één achterstallig krediet in het negatief luik van de CKP)/(Totaal aantal kredietnemers opgenomen in het positief luik van de CKP)

De gegevens van de CKP bieden de mogelijkheid om de evolutie van deze indicator te bepalen in de tijd en om de percentages in de verschillende gewesten en provincies van het land te vergelijken.

Grafiek 1: Evolutie van het percentage van achterstallige kredietnemers (voor België)

Bron : Grafiek en berekeningen gemaakt door het Observatoire du Crédit et de l'Endettement op basis van de gegevens van de CKP (NBB).

Aldus laat grafiek 1, hierboven, zien dat in 2003 8,3% van alle kredietnemers geregistreerd was voor een achterstallige betaling van minstens één krediet. In 2009 bedroeg dat percentage slechts 7,28%. Deze zichtbare evolutie weerspiegelt een vermindering van het globale **risico** op overmatige schuldenlast.

Het zou dus totaal fout zijn om te besluiten dat in 2009 7,28% van de kredietnemers geconfronteerd werden met een overmatige schuldenlast. Sommige personen hebben niet betaald vanwege een

persoonlijke onachtzaamheid, een geschil met de kredietgever of tijdelijke financiële moeilijkheden. Bovendien hadden in 2009 63% van de achterstallige kredietnemers slechts een enkel krediet niet terugbetaald. Men kan dus geregistreerd zijn als een achterstallige kredietnemer zonder echt geconfronteerd te zijn met een problematische schuldenlast (bijvoorbeeld omdat de geregistreerde achterstal het gevolg is van een geschil met de kredietgever) en, dus nog minder, met een overmatige schuldenlast. Het percentage van de achterstallige kredietnemers is dus in het beste geval enkel een indicator van **het globale risico** op overmatige schuldenlast en niet een precieze meting van het fenomeen. Het feit dat een persoon geregistreerd is voor een of meer achterstallen betekent dat die persoon kan worden geconfronteerd met een al dan niet problematische schuldenlast. Het risico dat deze persoon te maken krijgt met overmatige schuldenlast zou moeten toenemen als hij meer en grotere betalingsachterstallen heeft.

Tussen 2008 en 2009 merken we een lichte stijging van het percentage achterstallige kredietnemers. De stijging is niet groot, maar ze contrasteert wel voldoende met vijf opeenvolgende jaren van daling. We mogen dus besluiten dat het globale risico op overmatige schuldenlast lichtjes toegenomen is.

Tabel 1 - Ruimtelijke verschillen inzake het percentage achterstallige kredietnemers

Provincie Antwerpen	5,38%	Provincie Waals-Brabant	5,65%
Provincie Vlaams-Brabant	4,38%	Provincie Henegouwen	10,89%
Provincie Limburg	5,17%	Provincie Luik	9,46%
Provincie Oost-Vlaanderen	5,55%	Provincie Luxemburg	7,87%
Provincie West-Vlaanderen	5,34%	Provincie Namen	8,82%
Vlaanderen	5,21%	Waals Gewest	9,40%
Brussel-Hoofdstad	10,22%	Totaal België	7,28%

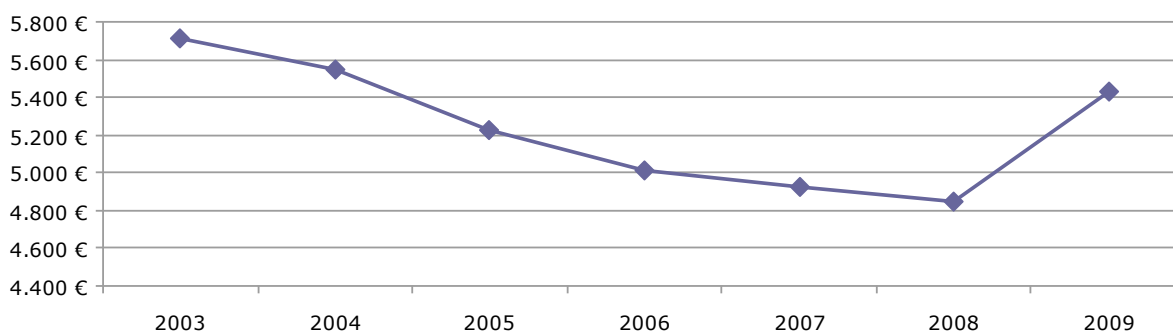
Bron: Grafiek en berekeningen gemaakt door het Observatoire du Crédit et de l'Endettement op basis van CKP-gegevens (NBB).

Tabel 1, hierboven, laat zien dat er in 2009 9,4 % Waalse kredietnemers geregistreerd werden voor minstens één achterstallige betaling. Dat percentage bedraagt 10,22% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en 5,21% in Vlaanderen. Wat we hier niet zien, maar wat wel blijkt uit de bestaande gegevens van de administratieve arrondissementen, is dat de regionale verschillen toenemen als men het fenomeen op een fijnere ruimtelijke schaal bestudeert. Ter informatie geven we het percentage van het administratieve arrondissement Charleroi dat 'recordhouder' is: 12,89% van de kredietnemers staat achter met de terugbetaling. Aan het andere uiterste staat het arrondissement Leuven met 4,15% achterstallige kredietnemers. Het globale risico op overmatige schuldenlast polariseert zich dus op de sociaaleconomisch meest kwetsbare delen van het land. Sommige Belgen lopen dus veel meer risico dan andere.

- Evolutie van de gemiddelde achterstal van kredietnemers die in gebreke blijven

Terwijl de eerste indicator van het globale risico op overmatige schuldenlast zich toespitst op de **frequentie** van de achterstallige betalingen, bekijkt de tweede indicator de omvang van de achterstallige betalingen op basis van de evolutie van de gemiddelde achterstal per kredietnemer die in gebreke blijft. Bij het beoordelen van het globale risico op overmatige schuldenlast kan deze indicator meer betekenen dan het percentage van de achterstallige kredietnemers. Een toename van de gemiddelde achterstal toont aan dat achterstallige betalingen voorkomen in situaties die in het algemeen moeilijker te beheersen zijn: 'tijdelijke' betalingsachterstallen zouden in dit geval kunnen uitgroeien tot meer 'structurele' financiële problemen. En, zoals hierboven al vermeld, wordt overmatige schuldenlast doorgaans officieel gedefinieerd als niet in staat zijn om zijn schulden op een duurzame manier terug te betalen.

Grafiek 2: Evolutie van de gemiddelde achterstal van kredietnemers die in gebreke blijven (in constante euro van 2004)

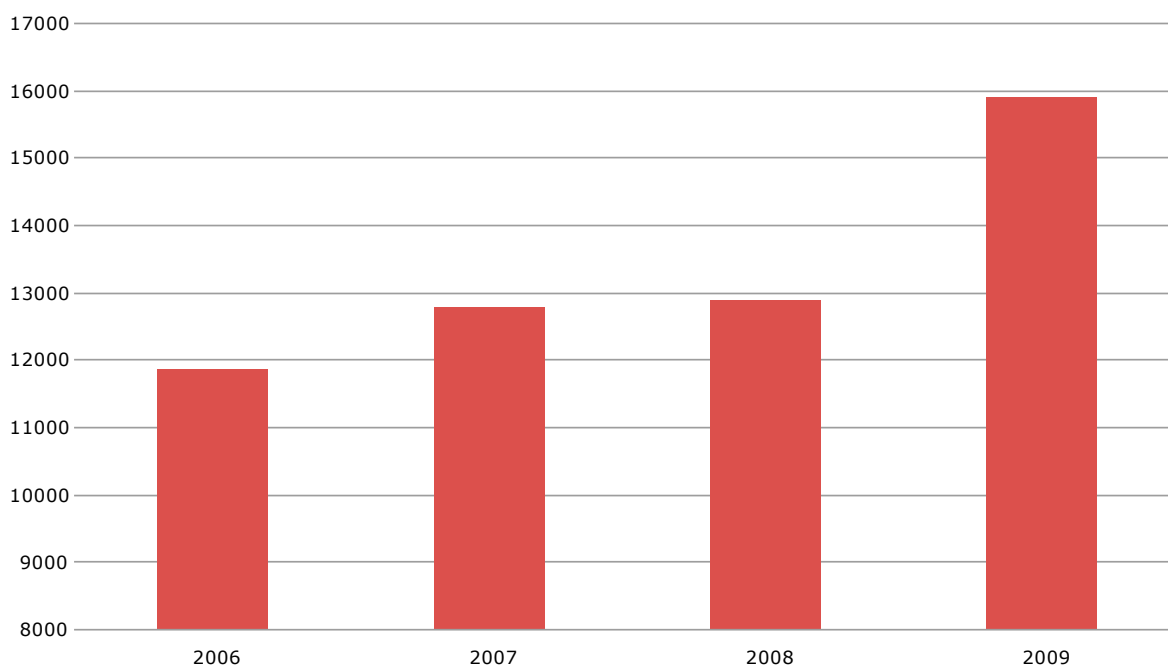

Bron: Grafiek en berekeningen gemaakt door het Observatoire du Crédit et de l'Endettement op basis van gegevens van de NBB (CKP) en het INR (Index Consumentprijzen).

Tussen 2008 en 2009 is het gemiddelde nominale achterstallige bedrag per kredietnemer die in gebreke gebleven is, significant opgelopen. Bij de personen met onbetaalde schulden bedraagt de gemiddelde achterstal 6.042 euro in 2009 tegenover 5.394 euro in 2008, wat overeenkomt met een stijging van 12%. De inflatie was praktisch onbestaande in 2009 en kan deze evolutie dus niet verklaren. Grafiek 2, hierboven, laat zien dat de gemiddelde achterstal (uitgedrukt in constante euro van 2004) op het einde van 2009 in de buurt komt van het niveau dat in 2004 werd bereikt.

- Percentage gezinnen betrokken bij een procedure voor collectieve schuldenregeling en evolutie

Het percentage van de gezinnen die een procedure voor collectieve schuldenregeling heeft aangevraagd en die er elk jaar toegang toe kreeg, en ook de evolutie ervan, vormt de derde indicator waarmee het globale risico op overmatige schuldenlast kan worden ingeschat. Het gaat om gezinnen die per definitie kampen met een overmatige schuldenlast.

Grafiek 3: Evolutie van het aantal nieuwe procedures inzake collectieve schuldenregeling

Bron: Grafiek Observatoire du Crédit et de l'Endettement op basis van CKP-gegevens (BNB).

De gegevens van grafiek 3, hierboven, laten zien dat het aantal gezinnen dat gestart is met een procedure voor collectieve schuldenregeling tussen 2008 en 2009 opgelopen is van 12.900 tot 15.904, wat overeenkomt met een toename van 23,3%.

- Percentage van de bevolking die een beroep doet op schuld-bemiddelings-diensten en waarvoor die diensten optreden als gerechtelijk bemiddelaar

Schuldbemiddeling aangaande minstens  n schuld die voortvloeit uit een consumentenkrediet (wat vaak voorkomt) mag enkel worden uitgevoerd door bepaalde uitvoerders van de rechtsbedeling, ministeriële beambten en diensten die daartoe gemachtigd zijn door de gewesten, gemeenschappen en gemeenschapscommissies die daarvoor bevoegd zijn (volgens de vestigingsplaats van de diensten). Schuldbemiddeling is mogelijk binnen een procedure voor collectieve schuldenregeling (gerechtelijke bemiddeling) of daarbuiten (niet-gerechtigde bemiddeling). Schuldbemiddelingsdiensten kunnen net als andere categorieën van bemiddelingsdiensten, worden geraadpleegd binnen een niet-gerechtigde bemiddeling. Ze kunnen ook worden aangesteld als bemiddelaar binnen een procedure voor collectieve schuldenregeling.

De gegevens die de overheidsdiensten van de gemeenschappen en de gewesten en de diensten zelf aanbrengen, kunnen een indicator van het globale risico op overmatige schuldenlast opleveren, namelijk

het percentage van gezinnen die deze diensten raadplegen of waarvoor deze diensten aangesteld zijn als schuldbemiddelaar binnen een procedure voor collectieve schuldenregeling (gerechtelijke bemiddelaars).

Het gaat hier ook maar over een enkele indicator en hij heeft betrekking op het globale risico op overmatige schuldenlast. Dat komt omdat niet alle gezinnen die geconfronteerd worden met een overmatige schuldenlast, een beroep doen op die diensten. En de gezinnen die er wel een beroep op doen, bevinden zich niet noodzakelijk in een situatie van overmatige schuldenlast. We kunnen uitsluitend met zekerheid stellen dat twee soorten gezinnen een overmatige schuldenlast torsen: ten eerste, de gezinnen die door de diensten werden geholpen bij het indienen van een verzoek voor een collectieve schuldenregeling - dat vervolgens ontvankelijk werd verklaard - en, ten tweede, de gezinnen waarvoor die diensten werden aangesteld als schuldbemiddelaar binnen deze procedure.

Volgens deze indicator zou in het Waals Gewest minstens 1,25% van de gezinnen geconfronteerd zijn met een globaal risico op overmatige schuldenlast.

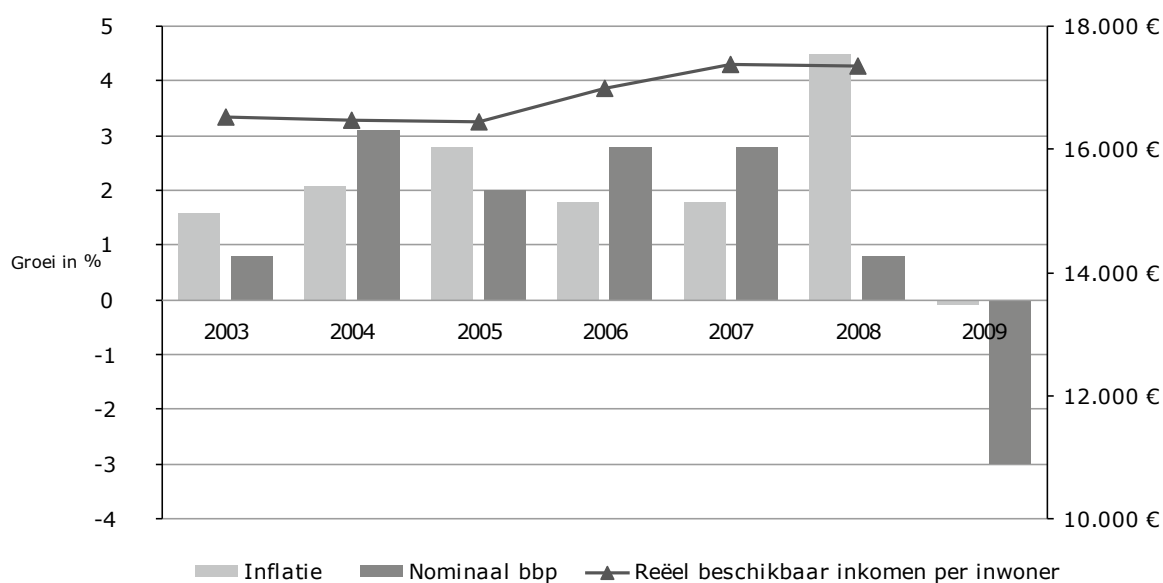
Factoren die de evolutie van het globale risico op overmatige schuldenlast kunnen verklaren

Overmatige schuldenlast kan te wijten zijn aan twee soorten oorzaken: macro-economische en micro-economische. Op het macro-economische niveau kunnen conjuncturele factoren ertoe bijdragen dat de overmatige schuldlast in sommige periodes en/of regio's groter is. Toch leiden personen die in vergelijkbare sociaaleconomische omstandigheden leven niet altijd hetzelfde bestaan. Want op het micro-economische niveau kunnen de specifieke kenmerken van specifieke gezinnen de reden zijn waarom ze een groter risico lopen op overmatige schuldenlast.

- **Macro-economische factoren**

De evolutie van het reële beschikbare inkomen per inwoner, waardoor de koopkracht van de bevolking kan worden ingeschat, beïnvloedt de financiële situatie van die inwoner: een vermindering van dit inkomen kan leiden tot een toename van de ernstige financiële problemen voor de meest kwetsbare gezinnen. Bovendien stellen we vast dat er een parallellisme bestaat tussen de evolutie van de indicatoren van het globale risico op overmatige schuldenlast en het resultaat van de evolutie van het bruto binnenlands product en de inflatiegraad.

Grafiek 4: Evolutie van de belangrijkste macro-economische indicatoren: inflatie en nominaal bbp (in %; linkeras); reëel beschikbaar inkomen per inwoner (in constante euro van 2004; rechteras)

Bron: Grafiek gemaakt door het Observatoire du Crédit et de l'Endettement op basis van gegevens van het INR die werden overgenomen door BELGOSTAT (bbp en inflatiegraad) en berekeningen die werden gemaakt door het Observatoire op basis van gegevens van het INR (reëel beschikbaar inkomen per inwoner).

Uit de evolutie van de indicatoren van het globale risico op overmatige schuldenlast kunnen we afleiden dat dit globale risico lichtjes gestegen is tussen 2008 en 2009 (zie eerder). Bovendien laat grafiek 4, hierboven, zien dat de inflatie in de loop van 2008 sterk was en dat het bruto binnenlands product slechts erg lichtjes toenam. In die omstandigheden lijkt het zeker dat het reële beschikbare inkomen per inwoner verminderde in 2009.

Het globale risico op overmatige schuldenlast hangt ook af van de werkloosheidsgraad bij de bevolking. De factor verklaart bovendien de verschillen tussen de verschillende gewesten en provincies (zie hoger): de streken met de hoogste werkloosheidsgraad zijn ook de streken die het meest gevoelig zijn voor het globale risico op overmatige schuldenlast.

- Micro-economische factoren

Verschillende factoren van micro-economische aard kunnen verklaren waarom het globale risico op overmatige schuldenlast bij bepaalde gezinscategorieën groter is dan bij andere, hoewel ze in eenzelfde macro-economische context leven. Wij vestigen de aandacht op vier types van micro-economische factoren. De eerste factor is een structurele insolventie, dit wil zeggen dat het inkomen van een gezin

niet volstaat om te kunnen voldoen aan zijn primaire levensbehoeften. De tweede factor slaat op 'ongelukken in het leven' zoals ziekte, jobverlies, het overlijden van een gezinslid en gezinsproblemen, die onverwacht en onvoorspelbaar leiden tot een lager inkomen en/of hogere uitgaven. De derde factor gaat over de problemen die mensen kunnen hebben om hun budget behoorlijk te beheren. En de vierde factor slaat op een teveel aan uitgaven en schulden in verhouding tot de bestaansmiddelen.

In de meeste gevallen komen deze factoren samen voor: problemen rond budgetbeheer zorgen voor een des te groter globaal risico op overmatige schuldenlast als ze gepaard gaan met bijvoorbeeld een laag inkomen en een levenswijze die niet in verhouding staat tot het inkomen.

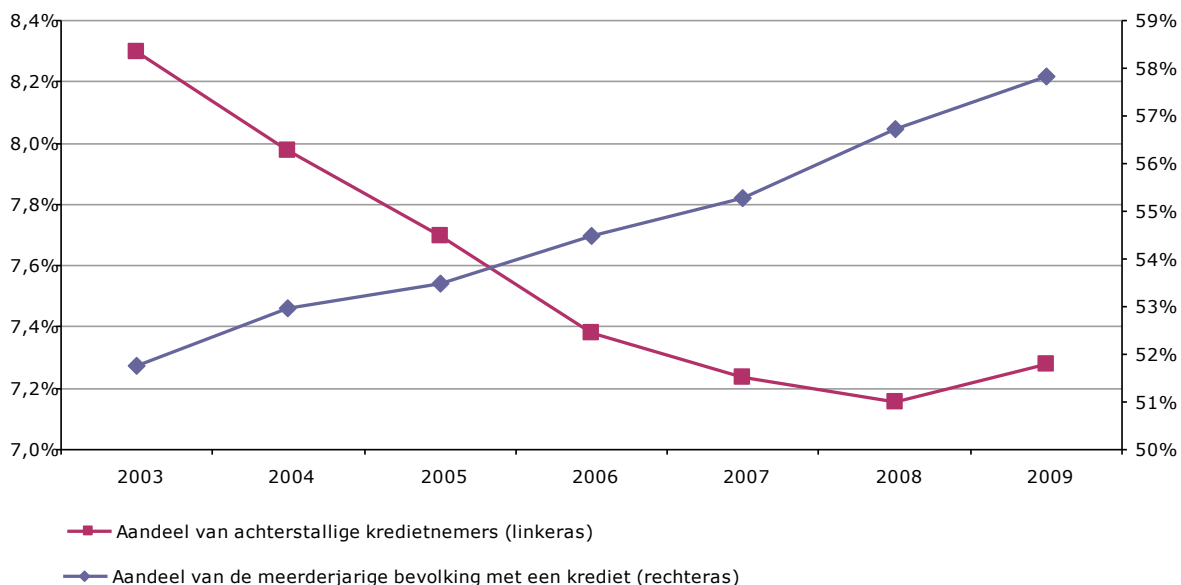
Bovendien verschilt de impact van elk van deze factoren als een gezin bijvoorbeeld al dan niet eigenaar is, een bepaald opleidingsniveau heeft of steun kan krijgen van zijn omgeving om het hoofd te bieden aan een groot ongeluk enzovoort. De kwetsbaarheid in verhouding tot het risico op overmatige schuldenlast hangt eveneens af van een groot aantal andere factoren die we hier niet allemaal kunnen opsommen.

Toch blijkt de eerste factor, een structurele insolvabiliteit, des te belangrijker te zijn omdat een aanzienlijk deel van de gezinnen met overmatige schuldenlast of met een risico op overmatige schuldenlast, beschikt over een inkomen dat niet volstaat om het gewone verbruik van publieke en privégoederen en -diensten te betalen, en omdat hun inkomen soms zelfs onder de armoedegrens ligt.

De 'gezinskorf' die wordt berekend door het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (OIVO) had in december 2008 een waarde van 570,56 euro per week, hetzij 2.282,24 euro per maand⁸. Maar eveneens in 2008 bedroeg het gemiddelde inkomen van de gezinnen die werden gevolgd door de Waalse schuldbemiddelingsdiensten niet meer dan 1.361,97 euro.

We noteren ook dat er niet noodzakelijk een verband bestaat tussen een globaal risico op overmatige schuldenlast en het feit op zich dat men een of meer kredieten heeft aangegaan.

⁸ Surf naar de website <http://www.oivo.be/> voor alle bijkomende vragen over de samenstelling van de 'gezinskorf' en ook voor eventuele opmerkingen over de methodologie die OIVO volgt.

Grafiek 5: Vergelijkende evolutie van kredietnemers en van achterstallige kredietnemers

Bron: Grafiek en berekeningen gemaakt door het Observatoire du Crédit et de l'Endettement op basis van CKP-gegevens (BNB).

Grafiek 5, hierboven, vergelijkt de evolutie van het deel van de Belgische bevolking dat minstens  en lopend krediet heeft (rechteras) met de evolutie van het percentage achterstallige kredietnemers (linkeras). Tussen 2003 en 2009 hebben meer personen minstens  en krediet aangegaan (hun percentage in de totale bevolking is opgelopen van 51,8 % tot 57,8 %). Over dezelfde periode is het percentage achterstallige kredietnemers aanzienlijk verminderd, van 8,3% tot 7,2%.

Overigens was bijna een derde van de gezinnen die in 2009 betrokken waren bij een procedure voor collectieve schuldenregeling niet geregistreerd als een achterstallige kredietnemer. En in datzelfde jaar was 20% van deze personen zelfs niet geregistreerd als kredietnemer.

D De partners van dit project

Het Steunpunt voor de Diensten Schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het vroegere GREPA

Het Steunpunt Schuldbemiddeling heeft als hoofddoel het ondersteunen van de werking van de schuldbemiddelingsdiensten van de openbare sector (met name de diensten opgericht door de OCMW's) en het verenigingswerk. Het Steunpunt Schuldbemiddeling:

- zorgt voor de opleiding van de schuldbemiddelaars in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest;
- verspreidt regelmatig informatie over de wettelijke en regelgevende ontwikkelingen op het vlak van collectieve schuldenregeling en consumentenkrediet;
- organiseert een juridisch spreekuur om vragen van schuldbemiddelaars te beantwoorden;
- organiseert vergaderingen onder de schuldbemiddelaars opdat ze hun ervaringen kunnen uitwisselen, wetswijzigingen kunnen opvolgen en werkmethodes kunnen bijschaven;
- organiseert maandelijkse ontmoetingen tussen bemiddelaars en schuldeisers, de overheid, gerechtelijke tussenkomende partijen;
- neemt als deskundige op het vlak van consumentenkrediet en schuldenlast regelmatig deel aan seminaries, diverse opleidingen en colloquia;
- ontwikkelt een pedagotheek die alle adequate hulpmiddelen ter beschikking stelt (naslagwerken, didactisch materiaal, praktijkfiches, spelen, dvd's, enzovoort);
- biedt de gerichte zorg aan voor bepaalde activiteiten (gekoppeld aan het budget bijvoorbeeld);
- biedt ondersteuning bij ieder project ter preventie van de overmatige schuldenlast in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Zo ondersteunt onze vereniging, samen met verenigingen of bedrijven in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, sinds 2005 op actieve wijze pilootprojecten op het vlak van overmatige schuldenlast. De doelstelling is om de ontwikkeling van dergelijke projecten ter preventie van overmatige schuldenlast in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te stimuleren. We doen dit door technische en methodologische ondersteuning te bieden, animatoren op te leiden en netwerken te ontwikkelen (tussen de diensten voor schuldbemiddeling, de centra voor permanente vorming, wijkgezondheidscentra, de centra voor gezinsplanning, de centra voor globale sociale actie en de "eerstelijns" sociale diensten). We willen hierbij echter niet de plaats innemen van de verenigingen op het terrein.

www.steunpuntschuldbemiddeling.be

contact: Benoit Scutnaire - info@steunpuntschuldbemiddeling.be -Tel. 02 217 88 06

Het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling

Het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling (VCS) is een steunpunt voor de erkende diensten schuldbemiddeling van de OCMW's en de CAW's in Vlaanderen. Het organiseert voor hen een aantal ondersteunende activiteiten.

De diensten schuldbemiddeling bevinden zich in een complexe maatschappelijke en juridische omgeving met talrijke professionele en deontologische aspecten. In deze context zijn informatieverstopping, permanente vorming van schuldhulpverleners en juridische bijstand voor deze diensten kernopdrachten van het VCS.

Zeker zo belangrijk is het stapsgewijs uitbouwen van een kennis- en onderzoekscentrum met als hoofdaccenten de implementatie van een uniform registratiesysteem en de signaalfunctie naar de bevoegde overheid en andere instanties.

Het VCS werkt eveneens aan het voorkomen van schuldproblemen door het voeren van een preventiebeleid met specifieke acties naar de meest kwetsbare groepen.

Het Centrum richt zich ook op het onderwijs via het project *In Balans*. Meer info over dat project vindt u op www.in-ba-lans.be

Om deze doelen te bereiken is een goede, wederzijdse communicatie en interactie met de diensten schuldbemiddeling en andere stakeholders een kritieke succesfactor. Het overleg en de samenwerking met andere actoren in de sector van de schuldbemiddeling en aanverwante sectoren heeft een belangrijke meerwaarde. Het VCS neemt initiatief in en participeert in een aantal relevante netwerken.

Het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling streeft naar een zo hoog mogelijke effectiviteit en doelmatigheid in zijn activiteiten binnen de gegeven budgettaire mogelijkheden.

Het VCS vindt engagement en deskundigheid bij zijn medewerkers zeer belangrijk en investeert derhalve in hun permanente vorming en opleiding.

www.centrumschuldbemiddeling.be

contact: Isolde Vandevelde: info@centrumschuldbemiddeling.be - Tel. 02 211 55 00

L'Observatoire du Crédit et de l'Endettement

L'Observatoire du Crédit et de l'Endettement is erkend door het Waalse Gewest (bij het decreet van 7 juli 1994 betreffende de goedkeuring van instellingen voor schuldbemiddeling; B.S. van 28/07/1994). Het Observatorium verzorgt in Wallonië basis- en voortgezette opleidingen voor schuldbemiddelaars.

De doelstelling is het bevorderen van iedere vorm van reflectie en actie op het vlak van krediet en schuldbemiddeling: ontmoetingen, informatieverstrekking, vorming, onderzoek, centraliseren en verwerken van economische, sociale en juridische gegevens.

Het Observatorium neemt deel aan onderzoeksprogramma's die een beter inzicht moeten verschaffen in de economische en sociale rol van het krediet aan particulieren. Samen met de economische actoren en de sociale diensten wil het een ethische leidraad samenstellen voor de wetgeving en voor de strijd tegen de overmatige schuldenlast. Het ontwikkelt instrumenten voor analyse en informatie op juridisch en economisch vlak. In het kader van de preventie en de aanpak van de overmatige schuldenlast, biedt het Observatorium advies en technische ondersteuning aan centra voor schuldbemiddeling die erkend zijn door de minister van Sociale Zaken van het Waalse Gewest.

Het Observatorium zorgt voor de verspreiding op grote schaal van de resultaten van zijn activiteiten en publiceert, zowel in het Frans als in het Nederlands, het Jaarboek kredietrecht en collectieve schuldenregeling, specifieke economische analyses en het Algemeen rapport over het verbruik en het krediet aan particulieren (met de steun van de Federale Overheidsdienst Economie) en, in het Frans, het verslag over de preventie en de aanpak van de overmatige schuldenlast in het Waalse Gewest.

www.observatoire-credit.be

contact: Matthieu Bruyndonckx - info@observatoire-credit.be - Tel. 071/33.12.59

Verbraucherschutzzentrale

De Verbraucherschutzzentrale (VSZ) stond in voor de Duitse vertaling van dit pedagogisch dossier. De VSZ is een officiële verbruikersorganisatie, die in die hoedanigheid zetelt in de Conseil de la Consommation. Deze vzw werd opgericht in 1991. Ze heeft een informatiecentrum dat gratis ter beschikking staat van het publiek.

Behalve haar basisfuncties – namelijk informatie, advies en hulp aan verbruikers – ontwikkelt ze ook project op het vlak van duurzame ontwikkeling.

Inzake overmatige schuldenlast doet de VSZ sinds 1993 aan schuldbemiddeling. Ze werd officieel erkend door het Ministerie van de Duitstalige Gemeenschap op 1 juli 1996. Ze werd eveneens erkend als dienst voor schuldbemiddeling door het Waals Gewest.

Sinds 2004 is de VSZ het Centre de Référence van de Duitstalige Gemeenschap geworden op het vlak van overmatige schuldenlast. In dat kader ontwikkelt ze preventieprogramma's, organiseert ze vormingen ten behoeve van de OCMW's van de Gemeenschap en neemt ze de meest complexe gevallen van overmatige schuldenlast voor haar rekening.

www.vsz.be

contact: René Kalfa – info@vsz.be – Tel. 087 59 18 50

U kunt voor uw vragen of reacties met betrekking tot dit dossier steeds bij ons terecht, per telefoon of via e-mail.

II. WAARSCHUWING

Wie het heeft over financiële educatie, heeft het ook over menselijke en persoonlijke waarden. De ene wil reizen, de ander koopt liever een auto. Iemand verkiest te sparen, een ander stuurt liever geld naar zijn familie dan dat hij zijn buikje rond eet. Kortom, over de manier waarop iemand zijn geld 'uitgeeft', kan niet worden geoordeeld. Die hangt immers samen met zijn persoonlijk waardensysteem, zijn cultuur en zijn opvoeding.

Bij een debat over geld raken we een thema aan dat nog steeds taboe is. Een ander delicaat onderwerp is het sociaal determinisme. Niet zelden duiken in zo'n debat waardeconflicten op.

Een leerkracht die het heeft over financiële educatie moet zich zeer tactvol opstellen en duidelijk de grenzen van het debat afbakenen. Hij moet het respect voor ieders mening benadrukken en duidelijk maken dat het niet gaat om het vellen van een oordeel. Bovendien moet hij zich op zijn gemak voelen met zijn eigen waarden, met zijn eigen houding tegenover geld, om zich neutraal te kunnen opstellen en om eventuele waardeconflicten te kunnen aanpakken. Sommige vakken zijn zeker beter geschikt voor een debat over waarden dan andere, maar het belangrijkste is dat de leerkracht zich op dit punt voldoende op zijn gemak voelt om zijn klas 'de baas te blijven'.

We stellen in dit dossier drie activiteiten voor waarmee u het debat kunt openen. Ze laten toe om een onderscheid te maken tussen een morele en een materiële waarde, en om aan te tonen dat rijkdom niet per se van materiële aard hoeft te zijn. Verder illustreren ze dat waarden verschillen naargelang de cultuur, het land, de opvoeding die iemand heeft genoten. Ze tonen de invloed aan van reclame en marketing op ons aankoopgedrag.

A Behoeftte of zin

Lessuggestie 1: Behoeftte of zin?

DOELSTELLINGEN

- Definitie van een morele waarde.
- Aantonen dat ieder individu functioneert volgens zijn eigen persoonlijk waardesysteem waar niemand een oordeel over hoeft te vellen.
- Nagaan wat de eigen houding is tegenover geld.

BESCHRIJVING

Vertrekkend van drie vragen ontdekken de leerlingen hun eigen waarden en deze van de andere leerlingen en denken ze na over hun eigen houding tegenover geld:

1. Stel dat je morgen de Lotto wint, wat is dan het eerste dat je zou doen?
2. Wat neem je mee indien je morgen voor enkele jaren naar een onbewoond eiland zou moeten vertrekken (maximaal drie zaken per persoon)?
3. Wat is je grootste rijkdom?

De volgende vragen kunnen tijdens het debat worden voorgelegd:

- Wat vind je van deze antwoorden?
- Was je verwonderd, verrast over sommige antwoorden?
- Telt alleen geld?
- Is in het leven alles te koop?
- Hoe kun je leven op een onbewoond eiland als je enkel rekening houdt met waar je zin in hebt, en niet met de dingen waar je behoefte aan hebt?
- Wanneer je vertrekt naar een onbewoond eiland en je moet kiezen voor de dingen die je het meest na aan het hart liggen, denk je dan aan geld?
- Dacht je bij de laatste vraag aan een waardevol voorwerp of aan geld?
- Ten slotte: vind je het hebben van geld zo belangrijk? Is het een doel of een middel?
- Enzovoort.

Voor de antwoorden op de drie vragen kan de leerkracht beginnen met een onderscheid te maken tussen wat je koopt en wat je niet koopt. Daarna kan het onderscheid worden gemaakt tussen morele en financiële waarden. De leerling wordt aangezet tot nadenken over zijn persoonlijk waardesysteem.

Maak het onderscheid tussen behoefte en zin, en stel het concept voor van de behoeftepiramide van Maslow. Toon aan dat gebrek aan geld en overmatige schuldenlast mensen kan isoleren. Enerzijds kom je in de verleiding om geld uit te geven wanneer je het huis uitgaat, anderzijds is er de reële schaamte over het feit dat je gebukt gaat onder een overmatige schuldenlast. Maar zich niet alleen voelen, deel uitmaken van de samenleving is een behoefte (cf. de antwoorden op de tweede vraag).

De leerkracht besluit door te stellen dat geld geen waarde op zich is, maar een middel waardoor je jezelf kunt verwezenlijken. Maar dit is lang niet het enige middel. Ieder mens heeft zijn eigen rijkdommen en iedereen is rijk! Wat zijn jouw rijkdommen en waardoor kun jij jezelf verwezenlijken?

MATERIAAL

Bijlage 1: Behoefttepiramide van Maslow

B Sociaal determinisme of individuele verantwoordelijkheid?

Lessuggestie 2: Sociaal determinisme of individuele verantwoordelijkheid?

DOELSTELLINGEN

- Begrijpen wat sociaal determinisme, generatie-armoede en structurele armoede betekent.
- Zich ervan bewust worden dat sociaal determinisme geen noodlot is, maar dat het mogelijk is om je plaats in de samenleving te wijzigen: geen enkele situatie is definitief. Alles is in beweging en op de sociale en economische ladder kun je zowel klimmen als dalen. Onderwijs is een belangrijke 'sociale lift'. Ook het deelnemen aan onze democratie en aan het maatschappelijk debat, evenals het zich bewust zijn van eigen mogelijkheden en vaardigheden, zijn van belang. Iedereen heeft een individuele verantwoordelijkheid die hij of zij tegenover het sociale determinisme kan plaatsen. En zelfs wanneer geluk of ongeluk een rol spelen of wanneer een tegenslag in het leven iemand in een situatie van armoede of overmatige schuldenlast brengt, kan ieder van ons zijn eigen situatie of de situatie van zijn kinderen beïnvloeden.
- Kunnen argumenteren en zijn plaats kunnen bepalen in de samenleving.
- De aandacht vestigen op het democratische proces (argumenten naar voor brengen in een debat en stemmen) en op de burgerlijke verantwoordelijkheid van de deelnemers. Het democratische proces laat ook toe om zijn stem te laten horen in de samenleving, en om de samenleving te veranderen en haar te laten evolueren naar een grotere aanvaarding van sociaal uitgesloten.
- Laat een verrijkend debat over de samenleving toe waarin iedere leerling zijn eigen waarden kan toetsen aan deze van de andere leerlingen en van de samenleving waarin hij leeft.

BESCHRIJVING

Volgens het principe van het rollenspel kiezen de deelnemers een kaart die een personage weergeeft met een specifieke gezinssituatie, inkomsten en geluk of ongeluk.

Naargelang de goede of slechte 'levenskaarten' waarover hun personage beschikt, moeten ze zijn 'waarde' bepalen in de Belgische samenleving.

Dan volgt een democratisch proces waarna ze de plaats van hun personage kunnen wijzigen: de leerling geeft argumenten waarom hij het personage op die plaats heeft gezet; de leerlingen die het niet eens zijn, geven tegenargumenten; vervolgens wordt gestemd of de kaart al dan niet wordt verplaatst, waarbij de meerderheid beslist.

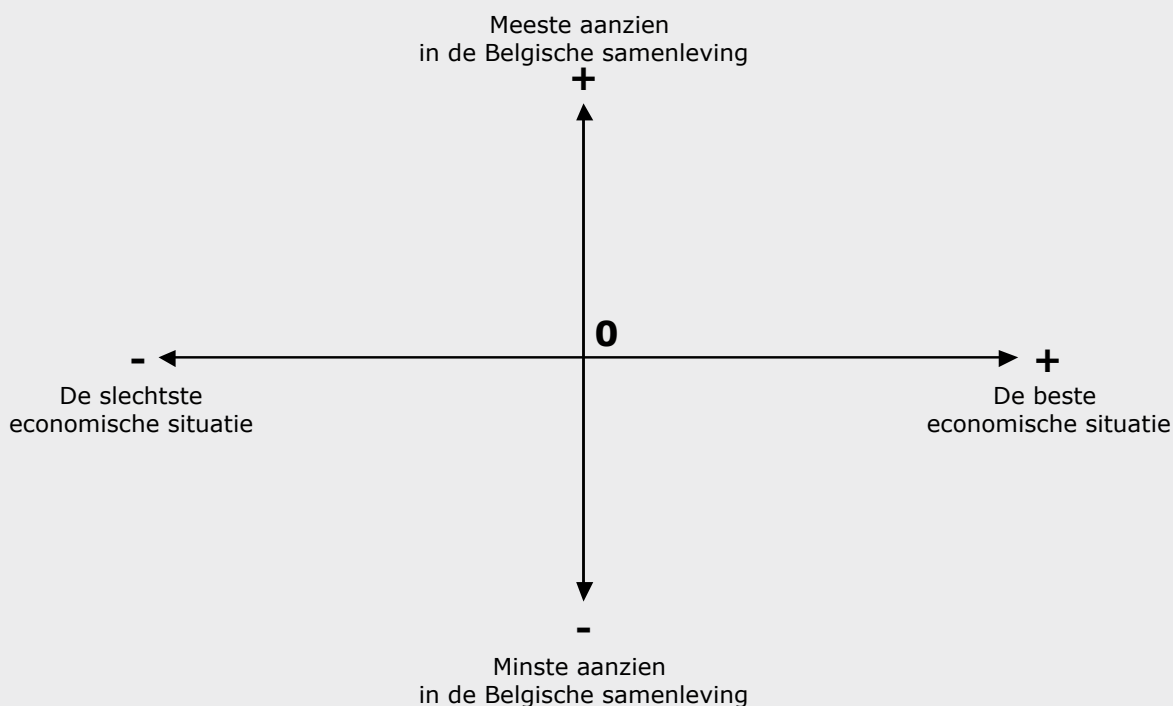
De leerkracht tekent op het bord een tabel met twee ingangen.

Elke leerling trekt een kaart in het rollenspel.

De leerlingen plaatsen een voor een hun kaart op een van de beide assen in de tabel. Ze houden hierbij rekening met de mening van de Belgische samenleving waarin ze leven. De leerlingen motiveren hun keuze.

(Opgelet! Om af te leiden dat het gaat om sociaal determinisme, is het belangrijk dat de leerling begrijpt dat hij de kaart niet volgens zijn eigen mening moet plaatsen, maar volgens wat de 'Belgische samenleving' vindt. De leerkracht kan op dit moment de begrippen 'sociaal determinisme' en 'individuele verantwoordelijkheid' uitleggen.)

De andere leerlingen voeren, indien ze het niet eens zijn met de keuze, tegenargumenten aan. Aan het einde van het debat volgt een stemming: de spelkaart wordt verplaatst indien een meerderheid stemt voor verplaatsing. Ten slotte analyseert de leerkracht samen met de deelnemers de tabel in zijn geheel.

De schikking van de kaarten kan variëren naargelang iedere klasse, maar meestal zijn er drie grote zones:

1. rechts bovenaan: de welgestelde klasse (prestigieuze sociale status, beroepen met een goed imago)
2. in het midden: de middenklasse (middenklasse, arbeiders)
3. links onderaan: de uitgesloten (minderwaardige sociale status, geen werk enzovoort)

De leerkracht moet de nadruk leggen op een werkelijk bestaande mobiliteit binnen de samenleving. Iemand kan in het leven starten met slechte kaarten, maar kan zijn plaats in de samenleving wijzigen door gebruik te maken van zijn bekwaamheden, door nieuwe kennis te verwerven, door deel te nemen aan het democratische debat. Dit is vergelijkbaar met wat de leerlingen deden om de plaats van hun kaarten te wijzigen op het bord. Omgekeerd kan iemand die alle goede levenskaarten in handen heeft, door een tegenslag in het leven (gezondheidsproblemen, ontslag, enzovoort) dalen op de sociale ladder en in een situatie terechtkomen van overmatige schuldenlast.

MATERIAAL

Bijlage 2: Kaarten rollenspel

C Het interpreteren van reclame voor krediet

Lessuggestie 3: Het interpreteren van reclame voor krediet

DOELSTELLINGEN

- Kritische analyse van een reclameboodschap.
- Onderzoeken op welke manier 'marketingstrategieën' ons consumptiepatroon beïnvloeden.
- Onderscheid maken tussen wat wettelijk en onwettelijk is bij reclame voor krediet.

BESCHRIJVING

Op grond van advertenties in tijdschriften sporen de leerlingen de voorgestelde waarden en vooral de onderliggende boodschap op in de reclamebeelden die massaal gebruikt worden in reclame voor krediet.

De leerkracht bezorgt aan elke leerling de bijlage "Onze gevoelens ten aanzien van reclame".

De leerlingen moeten de vragen beantwoorden op grond van het door hen gekozen reclamebeeld. Daarna vergelijken ze hun analyses.

De leerlingen ontdekken aan de hand van de bijlage "Het goede en slechte geweten van marketing" de waarden die voorgesteld worden in de reclameboodschappen. Ze leggen de link met de waarden die uitgedragen worden door de consumptiemaatschappij. Daarna volgt een debat over de volgende vragen:

- Welke strategie kan ik ontwikkelen om, met de middelen waarover ik beschik, 'mee te zijn' zonder over te moeten gaan tot overconsumptie?
- Bestaat geluk uit materieel bezit?
- Hoe kan ik nagaan of het gaat om een werkelijke behoefte of om een behoefte die 'ingegeven' is door de reclame?

De doelstelling is om reclame met een kritisch oog te bekijken en om er minder afhankelijk van te zijn.

De leerkracht verdeelt de leerlingen in groepjes van vier en legt aan ieder groepje twee of drie reclameboodschappen voor krediet voor.

Hij tekent op het bord een rooster en nodigt de leerlingen uit om de reclameboodschappen te analyseren en in de tabel te klasseren.

	Toegestaan	Onwettelijk
Aanvaardbaar		
Aanstootgevend		

De leerkracht deelt vervolgens de tekst uit "Wat de wet zegt over het consumentenkrediet".

Op grond van de ontvangen informatie verbeteren de leerlingen wat ze eerder noteerden in hun tabel. Elk groepje duidt vervolgens een woordvoerder aan die zijn reclameboodschappen overbrengt in het overeenstemmende vakje van het rooster. Hij legt ook uit waarom hij dit doet.

Variant

Op grond van deze analyse van reclameboodschappen kunnen de leerlingen nieuwe boodschappen maken die afgeleid zijn van of een parodie vormen op boodschappen die ze vonden in tijdschriften.

MATERIAAL

- *Reclameboodschappen die door de deelnemers geselecteerd worden in tijdschriften.*
- *Door de leerkracht gekozen reclameboodschappen voor krediet.*

Bijlage 3: Onze gevoelens ten aanzien van reclame

Bijlage 4: Tekst 'Wat de wet zegt over het 'consumentenkrediet'

Bijlage 5: Het goede en slechte geweten van marketing

III. ALGEMENE LINKS

Hieronder volgt een overzicht van enkele websites die nuttig kunnen zijn voor leerkrachten op zoek naar meer informatie. Er zijn heel wat initiatieven op het vlak van financiële educatie die als doel hebben:

- het aanzetten tot nadenken over consumenteneducatie als nieuwe leerstof die zich permanent ontwikkelt;
- het voorstellen van activiteiten voor diverse niveaus en netwerken rond heel wat thema's die gekoppeld zijn aan geld en consumptie;
- het centraliseren van informatie;
- het coördineren van en laten kennismaken met bestaande initiatieven.

De vermeldingen FR (Frans), NL (Nederlands) en D (Duits) duiden aan in welke taal/talen de onderstaande links beschikbaar zijn.

A Buiten de sector van de overmatige schuldenlast

www.dolceta.eu (NL/FR/D en andere talen)

Het Europees project DOLCETA (Development of On-Line Consumer Education Tools for Adults) beoogt de financiële educatie van burgers voornamelijk door middel van een aantal onderwijsprogramma's. De site stelt diverse themamodules voor waarin alle onderwerpen aan bod komen die deel uitmaken van het Europese consumentenbeleid: financieel beheer, gezondheid en voeding, duurzaam consumptiegedrag en diensten aan de consument.

In een 'ruimte voor docenten' worden instrumenten en leermiddelen aangereikt die gebruikt worden bij de lesvoorbereiding

We bevelen het document *Consumenteneducatie: een pedagogische gids* aan, dat kan worden gedownload via de homepage van de module. Dit document geeft op een opmerkelijke manier toelichting bij alle aspecten van consumenteneducatie en stelt een twintigtal pedagogische activiteiten voor.

De bronnen en informatie werden door een aantal universitaire teams (EUCEN) gecontroleerd en zijn 100% betrouwbaar. Via tal van links vinden zowel docenten als leerlingen gemakkelijk de gewenste informatie.

Tip: raadpleeg ook het portaal van de andere landen, zowel om de informatie te vergelijken als om deze te verwerken in taallessen.

www.e-cons.net (NL/FR/E/SP)

Het netwerk E-Cons maakt deel uit van de acties binnen Comenius 3 van het Europees programma Socrates, dat de samenwerking en de educatieve vernieuwing in het schoolonderwijs wil stimuleren.

Het basisthema van dit netwerk is consumenteneducatie. De uiteindelijke doelstelling van het E-Consnetwerk is om jonge consumenten beter op te voeden tot duurzame, kritische en van hun omgeving bewuste consumenten. Het wil hen aan de hand van duidelijk gedefinieerde multidisciplinaire waarden bewust maken van hun rechten zodat ze hun verantwoordelijkheden kunnen opnemen in het groter wordende Europa.

We adviseren docenten om online het pdf-document te raadplegen met als titel *Consumentenopvoeding in de klas – basishandleiding* (tabblad 'Tools': beide pdf-documenten worden voorgesteld onder de referentie BELGIUM = Frans en Vlaams). Deze handleiding bevat onder meer een gedetailleerd overzicht van de onderwerpen die aan bod kunnen komen en van de vakken/competenties waarin ze kunnen worden geïntegreerd. Ze geeft ook heel wat suggesties voor activiteiten.

www.nbb.be (NL/FR/D)

Op de webstek van de Nationale Bank vindt u behalve statistieken ook een aanbod naar leerkrachten. Op de webstek van het Museum van de Nationale Bank (**www.nbbmuseum.be**) is er ook een rubriek 'lerarenkamer', met onder meer een woordenlijst van financiële en economische termen, verwijzingen naar websites en een pedagogisch dossier dat een leerkracht kan gebruiken om met zijn leerlingen een bezoek aan het museum voor te bereiden.

www.mineco.fgov.be (NL/FR/D)

De Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie heeft als opdracht "de voorwaarden te scheppen voor een competitieve, duurzame en evenwichtige werking van de goederen- en dienstenmarkt in België". In dat opzicht wil de FOD een efficiënte omkadering bieden voor deze markt, waarbij het accent ligt op de kwaliteit van de relaties tussen alle economische actoren, een perfecte kennis van het economisch weefsel, het bijhouden van adequate statistieken en een grondige analyse van de beschikbare macro-economische gegevens. De thema's die op deze site aan bod komen, gaan van algemene economische informatie tot marktregulering, intellectuele eigendom en de informatiemaatschappij. Ook over de bescherming van de consument biedt de site heel wat informatie en wettelijke voorschriften, zowel over overmatige schuldenlast en consumentenkrediet als over fraudepreventie of prijsreglementering.

www.oivo-crioc.org (NL/FR)

Het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties biedt een volledig tweetalige referentiewebsite aan. Heel wat nuttige gegevens zijn voor iedereen toegankelijk, voor het merendeel over consumptiethema's. De site stelt ook tal van onderzoeken en analyses voor van producten uit de befaamde 'gezinskorf'.

Het OIVO werkt samen met heel wat andere didactische sites die voor leerkrachten bijzonder interessant kunnen zijn: **www.move-eat.be**, **www.arnaques.be**, **www.gagnez1000euros.be**, **www.saferinternet.be**...

www.netwerkvlaanderen.be (NL)

Netwerk Vlaanderen vzw promoot het anders omgaan met geld. De organisatie voert campagne tegen onverantwoorde en schadelijke investeringen van banken en pleit voor duurzame investeringen die bijdragen aan een mens- en milieuvriendelijke samenleving. In de rubriek 'Educatief aanbod' op hun website staat een overzicht van de vormingen (en een educatief spel) die zij aanbieden. U kunt er ook

een lesmap downloaden: met deze lesmap kunt u als leerkracht in de derde graad secundair aan de slag om een les over 'Investeren in duurzaamheid' voor te bereiden.

www.financite.be (FR)

Het Réseau Financement Alternatif is een pluralistisch netwerk van non-profit verenigingen met als voornaamste doel ethiek en solidariteit in onze omgang met het geld te ontwikkelen en te stimuleren. In de rubriek «S'informer» vindt u de 'dossiers financité', maar ook een lexicon en een bibliotheek vol verwijzingen naar documenten die online beschikbaar zijn.

www.lafinancepourtous.com (FR) – *Frankrijk*

Het Franse Institut pour l'Education Financière du Public (IEFP) wil iedereen de mogelijkheid bieden om de basiskennis te verwerven die nodig is om zich beter vertrouwd te voelen met financiële zaken en met kennis van zaken financiële beslissingen te nemen.

Ook al heeft de informatie hoofdzakelijk betrekking op de regelgeving in Frankrijk, toch is de basisopleiding universeel. Leerkrachten en docenten vinden een ruim aanbod aan pedagogische bronnen in de 'Espace enseignants et formateurs', vooral in de rubriek 'la bourse aux modules' die verschillende modules aanbiedt, of in de rubriek 'initiatives étrangères' met een overzicht van buitenlandse initiatieven. Daarnaast bevat de site ook een aantal eenvoudige wiskundeoefeningen, gericht op inzicht in de financiële diensten en het beheren van een budget. We adviseren om ook een kijkje te nemen in de videotheek en in de toolbox.

www.maxmoney.ch (FR/D) – *Zwitserland*

Een Zwitserse website die als referentie beschouwd wordt op het vlak van pedagogische activiteiten, ook al slaan sommige aspecten op de Zwitserse realiteit. We kunnen vooral de rubriek "Les 10 règles d'argent" (de 10 regels van het geld) en de toolbox aanbevelen, met onder meer een model van een budgetrooster en een pedagogische module met diverse activiteiten. Ook andere rubrieken kunnen zeer nuttig zijn (videoclips, educatief materiaal). Zie ook **www.plusminus.ch** (FR/D)

www.nibud.nl (NL) – *Nederland*

Nibud staat voor Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting. Het is een onafhankelijke Nederlandse stichting die eigen onderzoeken verricht, tips en adviezen formuleert en preventieve acties ontwikkelt. Op deze site vind je een gamma aan informatie rond budgetvoorlichting, voor alle doelgroepen.

www.vzbv.de (D) – *Duitsland*

Informatieve website van de Verbraucherzentrale Bundesverband. De vzbv is de federatie van Duitse verbruikersorganisaties, een ngo die 42 verbruikersorganisaties overkoepelt en de belangen verdedigt van verbruikers. Advies aan gebruikers wordt verleend door de 16 regionale 'consumer centres' of 'Verbraucherzentralen' die een gemeenschappelijke webstek hebben: **www.verbraucherzentrale.de**

B Binnen de sector van de overmatige schuldenlast in België

www.observatoire-credit.be (FR/NL)

www.centrumsschuldbemiddeling.be (NL)

www.steunpuntschuldbemiddeling.be (FR/NL)

(En meer specifiek www.steunpuntschuldbemiddeling.be/gen_content.cfm?zeMnpID=107&zeLevel1=9
(FR) Documenten en spelen rond de preventie van overmatige schuldenlast)

www.vsz.be (D/FR)

(Zie vooral de rubriek 'Dettes' – 'Prévention et gestion du budget')

De websites van de 'centres de référence' (referentiecentra; FR)

Provinciale organisaties die actief zijn op het vlak van preventie van overmatige schuldenlast. De preventieadviseurs kunnen helpen bij het organiseren van klasactiviteiten. Aarzel niet om met hen contact op te nemen.

www.euroinfosurendettement.info – prov. Luxemburg

De Groupe Action Surendettement (GAS) is partner van dit Europees project. De website biedt vergelijkende informatie over overmatige schuldenlast, krediet, e.d. in België, Luxemburg en Frankrijk. Zie rubriek 'Infothèque': voorstelling van de diverse activiteiten.

www.creno.be – prov. Henegouwen

Algemene informatie over de strijd tegen overmatige schuldenlast.

Zie rubriek 'Prévention' – 'Enseignement secondaire et institutions': voorstelling van de activiteiten bestemd voor jongeren en volwassenen.

www.cdr-gils.be – prov. Luik

Algemene informatie over de strijd tegen overmatige schuldenlast.

Zie rubriek 'Prévention' die een globaal overzicht biedt van de preventie van overmatige schuldenlast en die verschillende activiteiten en bibliografische hulpmiddelen voorstelt.

www.medenam.be – prov. Namen

www.vsz.be – Duitstalige Gemeenschap

www.budgetsurvivalkids.be (NL)

Deze website is gericht op jongeren. Hij toont de kortfilm *Jongeren en schulden*, er staan ook verhalen op van jongeren in schuldhulpverlening.

De site biedt interactieve mogelijkheden en tips. Jongeren kunnen er heel veel bruikbare informatie terugvinden.

www.journeesanscredit.be (FR)

www.dagzonderkrediet.be (NL)

Sinds 2004 is de laatste zaterdag van november de 'dag zonder krediet'. De dag is een organisatie van een platform dat samengesteld is uit een groot aantal instellingen die actief zijn op het vlak van de preventie van en de strijd tegen de overmatige schuldenlast.

Ter gelegenheid van de dag zonder krediet treden de verschillende partners naar buiten om op verschillende strategische locaties, zoals supermarkten, preventieve informatie uit te delen aan de consument. Het collectief maakt van deze gelegenheid steeds meer gebruik om bekendheid te geven aan zijn aanbevelingen op het vlak van het toekennen van kredieten en de bescherming van de consument. Op deze dag wordt er ook gelobbyd bij de politieke machthebbers.

We bevelen de rubriek 'Publicaties' aan die in pdf-formaat een indrukwekkend overzicht biedt van documenten, informatie en pedagogisch materiaal over het thema krediet.

En waarom niet meedoen met de klas? Neem via de website contact op met een van de partners.

IV. MIJN DAGELIJKSE FINANCIËN

In deze rubriek vindt u heel wat informatie, links en suggesties voor activiteiten rond thema's die te maken hebben met de dagelijkse realiteit: weten hoe je een budget opstelt en gebruikt; zich bewust zijn van de kosten van levensonderhoud, zowel wat betreft de inkomsten als uitgaven; inzicht krijgen in het mechanisme en in de verschillende vormen van krediet, in het principe van schulden en sparen.

Het budget is zonder twijfel het belangrijkste instrument van iedere actie op het vlak van financieel beheer, zowel vanuit preventief als curatief oogpunt. Daarom gaat dit hoofdstuk voornamelijk in op het budgetrooster.

A Budget

- Ik krijg elke maand een beetje zakgeld, maar ik slaag er nooit in om te besparen.
- Als ik deze nieuwe schoenen koop, heb ik dan nog voldoende geld over om mijn gsm-rekening te betalen?
- Mijn brommer heeft niet veel geld gekost, maar ik had niet stilgestaan bij de kosten voor verzekering... en voor brandstof!
- Een weekendje naar zee met de vrienden? We zullen een aantal keuzes moeten maken, niet iedereen beschikt immers over evenveel geld.
- Ik heb een studentenjob gevonden die me 300 euro oplevert. Wat zal ik met dat geld doen?
- Als ik mijn eerste loon ontvang, zet ik het volledige bedrag op een spaarrekening!

Lessuggestie 4: Geld en jargon

Zoek verschillende woorden die 'geld' betekenen:

*bloed, cash, centen, contanten, duimkruid, duiten, kapitaal, middelen, molm, moppen, noppen, pecunia, pegulanten, ping, pingping, poen, schijven, slappe was, specie, thesaurie, vermogen, bankbiljet, betaalmiddel, kleingeld, munt, muntgeld, ruilmiddel, wisselgeld, ...
(bijvoorbeeld via Synoniemen.net)*

Geldkwesties maken deel uit van ons dagelijks leven. Vreemd genoeg vormt geld ook een taboe, het stoort ons om over geld te praten, het geeft ons soms een slecht gevoel. Daarom vermijden we vaak om over geld te praten. Kijken we maar naar onze omgangstaal en naar ons

groepsjargon: hoeveel verschillende termen gebruiken we niet om te verwijzen naar geld (net als wanneer we bijvoorbeeld praten over seksualiteit of drugs).

Tegenover deze struisvogelpolitiek plaatsen wij uiteraard ... budgetbeheer!

Waarom een budget opstellen?

Ons geld, dat krijgen we, dat verdienen we, dat geven we uit, dat plaatsen of geven we, ongeacht onze houding op het vlak van budgetbeheer. Het budgetrooster is gewoon een instrument om al onze financiële handelingen op papier te zetten.

Zo beschikken we over een objectieve indicator die ons een overzicht geeft en die ons toelaat om bepaalde keuzes te maken. Want omdat onze middelen beperkt zijn, kunnen we ons niet alles permitteren. De keuzes die we maken weerspiegelen onze subjectiviteit, d.w.z. onze behoeften, de dingen waar we zin in hebben, onze waarden, de dingen die voor ons verboden zijn, onze hoop, onze levensstandaard, onze sociale netwerken enzovoort. (Zie ook deel 'II Waarschuwing')

Een budget is een soort van thermometer: het stelt een diagnose, maar biedt geen genezing. Het is van het allergrootste belang dat we de gezondheidstoestand van onze portefeuille meten om ons te behoeden voor bepaalde 'financiële ziektes' of om onszelf op de juiste manier te verzorgen wanneer de eerste symptomen opduiken. En indien nodig, een beroep te doen op specialisten die ons kunnen helpen om weer beter te worden.

Een budget helpt ook bij het plannen van (grote) uitgaven en helpt zelfs om sommige onvoorziene zaken te voorzien. Hoe kan men immers weten wat men vandaag mag uitgeven als men geen rekening houdt met uitgaven waarop men in de toekomst niet zal kunnen besnoeien? Dat is met name het geval bij belastingen, verzekeringen of energiefacturen. Een goed opgesteld budgetrooster maakt het bovendien mogelijk om afbetalingen of afschrijvingen van een voertuig of informaticamateriaal, de regelmaat van bepaalde betalingen of het samenvallen van kosten en inkomsten in te schatten. Een voorbeeld hiervan is een eindejaarspremie: die kan een heel jaar lang worden gebruikt ... op voorwaarde dat men er tijdig een bestemming voor vastlegt en ze niet in één in januari uitgeeft.

Lessuggestie 5: 10 goede redenen om een budget op te stellen

Denk samen met de leerlingen na over het nut van het opstellen van een budget vanuit het inzicht dat dit een troef is, geen beperking.

Ik stel een budget op want (de lijst is niet uitputtend)

1. *het is belangrijk dat ik mijn financiële situatie ken, dat ik weet waar ik aan toe ben.*
2. *de diagnose laat me toe om mijn gedrag op efficiënte wijze aan te passen.*
3. *ik overweeg een belangrijke aankoop/investering.*
4. *ik wil mijn nutteloze of overbodige uitgaven beperken.*
5. *ik wil kunnen anticiperen op onverwachte uitgaven.*

6. *dit laat me toe om me rustiger te voelen, om komaf te maken met de stress die gepaard gaat met mijn financiële situatie.*
7. *overmatige schuldenlast, dat kan iedereen overkomen!*
8. *onze consumptiekeuzes zijn subjectief, zelfs irrationeel.*
9. *we bevinden ons momenteel (in België en in de wereld) in een delicate economische situatie.*
10. *dit vormt geen beperking, maar een troef... en het is niet moeilijk!*

Samengevat kunnen we stellen dat een budget een onmisbaar instrument vormt, niet enkel voor het beheer van onze persoonlijke financiën, maar ook om onze levensprojecten tot een goed einde te brengen, ongeacht onze leeftijd of ons inkomensniveau. Consumptie en geldstromen vormen de basis van ons economisch en politiek systeem. Het is voor ieder van ons van essentieel belang dat we ons 'financieel pad' zonder moeilijkheden kunnen bewandelen.

Wat is een budget?

Een budget wordt voorgesteld in de vorm van een rooster dat bestaat uit twee delen: enerzijds de inkomsten (of middelen), anderzijds de uitgaande geldstromen (of uitgaven). De lijnen stemmen overeen met de verschillende budgetposten. Er zijn geen regels voor de manier van ordenen of voor de benaming van deze posten.

Er bestaan verschillende budgetmodellen. In het meest gebruikte model worden de uitgaven opgenomen volgens periodiciteit: vaste maanduitgaven, variabele maanduitgaven, occasionele uitgaven of jaarlijkse uitgaven. Een andere indelingsmogelijkheid is het groeperen van posten per thema: huisvesting, huishouden, communicatie, gezondheid/welzijn, mobiliteit enzovoort. Voor de inkomsten is de indeling veel eenvoudiger omdat er relatief weinig posten zijn.

Jawel! Een kleine kolom voor de middelen en een grote kolom voor de uitgaven.

Lessuggestie 6: Kennismaking met het budgetrooster

Trachten om een budgetrooster samen te stellen door de verschillende posten uitgaven en inkomsten te onderscheiden voor:

1. *een jongere*
2. *een jonge arbeider*
3. *een 'klassiek' gezin (echtpaar en twee kinderen).*

MATERIAAL

Bijlage 6: voorbeeld van een klassiek budgetrooster met de beschrijving van de verschillende posten⁹

⁹ *Heel wat websites stellen een aantal modellen van budgetroosters voor, waarvan sommige zelfs interactief zijn. Bijvoorbeeld: www.observatoire-credit.be (rubriek 'Instrumenten'), www.upc-bvk.be (rubriek 'Budgettabel'), <http://surendettement.wallonie.be> (rubriek 'Bereken uw budget').*

Hoe stel ik een budget op?

Doorgaans wordt een budgetrooster opgesteld voor een periode van een maand. De reden hiervoor is simpel: de middelen (loon, uitkering, zakgeld) worden meestal een keer per maand toegekend. Met deze maandelijkse inkomsten moeten we onze uitgaven plannen tot aan de volgende betaaldag. De klassieke doelstelling van een gezinsbudget is om te beschikken over een gemiddeld maandrooster.

Maar we kunnen ook perfect anders te werk gaan. We kunnen bijvoorbeeld een jaarlijks budget samenstellen om zo de vervaldata van sommige betalingen (verzekeringen, belastingen, premie, vakantietoeslag enzovoort) beter te kunnen weergeven. Of het komt vaak voor dat een budget wordt opgesteld voor een bepaald project of voor een bijzondere gebeurtenis: voorafgaand aan de geboorte van een kind, voorafgaand aan de aankoop of bouw van een huis, voor de vakantie, om een avond of een voorstelling te organiseren enzovoort.

Lessuggestie 7: De momenten in het financiële leven

Tracht de 'levensmomenten' op te sporen waarvoor het interessant zou zijn om een budget op te stellen. U zult zich al snel realiseren dat dergelijke momenten alomtegenwoordig zijn en dat ze een grote waakzaamheid vereisen wat betreft het financiële evenwicht.

Bijvoorbeeld: eerste zakgeld, aankoop van een auto, zelfstandigheid als student ('kot', boeken), eerste loon, verhuis, veranderen van werk, baanverlies, huwelijk, geboorte van een kind, aankoop van een huis (of iedere ander belangrijke aankoop), renovatiewerken, promotie/premie, nieuw krediet, pensioen, erfenis, belegging, scheiding, langdurige ziekte, overlijden van een echtgenoot, natuurramp... en elk ander denkbare tegenslag of gebeurtenis in het leven die zorgt voor minder inkomsten of voor meer uitgaven.

1^e fase:

Stel een inventaris op van alle posten (inkomsten en uitgaven) die voorkomen in het budget. Voor een klassiek gezinsbudget bestaan er heel wat modelroosters die kunnen gebruikt worden, mits enkele aanpassingen want ieders budget is anders!

2^e fase:

Maak een raming van de totale beschikbare inkomsten. Dit is het gemakkelijkste deel omdat het aantal posten voor 'inkomsten' doorgaans vrij beperkt is en de bedragen relatief vast zijn.

3^e fase:

Maak een raming van de totale voorziene uitgaven. Let op dat u niets over het hoofd ziet. Onvoorziene kosten, hoe klein ook, kunnen snel leiden tot onevenwicht. Dit is ongetwijfeld het moeilijkste onderdeel van de oefening. Occasionele uitgaven (jaarlijks, per trimester) moeten op maandbasis gebracht worden, d.w.z. gedeeld worden door het aantal maanden waarop ze betrekking hebben. Zo kunt u het bedrag bepalen dat elke maand moet opzigezet worden om deze vaak aanzienlijke facturen te betalen.

4^e fase:

Bereken het saldo, d.w.z. het verschil tussen de inkomsten en de uitgaven. De bedoeling van het spel is

te komen tot een evenwicht, of liever nog een positief saldo en zo te kunnen sparen of een veiligheidsmarge te kunnen inbouwen.

5^e fase:

Confronteer het budgetrooster met de werkelijkheid. Indien het de bedoeling is om zich zo strikt mogelijk aan het voorziene budget te houden, zal het meer dan waarschijnlijk nodig zijn dat u het rooster aanpast aan de omstandigheden (persoonlijk of extern) die de stand van zaken kunnen wijzigen. Ter herinnering: het is niet de bedoeling dat het rooster ons een bepaalde houding oplegt; het zijn integendeel onze werkelijke consumptiekeuzes die op getrouwe wijze moeten opgenomen worden in het rooster.

Tips & tricks:

Oefening baart kunst! Het eerste budget dat u opstelt, staat vaak bol van de fouten, vergetelheden, schattingen. Pas door regelmatig te oefenen, ontwikkelt u een gezonde gewoonte en goede reflexen.

Het is niet de bedoeling dat we uitgroeien tot financieel expert of dat we al te veel verplichtingen toevoegen aan ons soms ingewikkelde leven. De doelstelling is om te beschikken over een praktisch en bijzonder nuttig beheerinstrument. En om tegelijk te achterhalen welk type consument of beheerder verscholen zit achter ons persoonlijk budgetrooster.

Lessuggestie 8: Budgettaire tips & tricks

Hierbij enkele tactische tips om het invullen van een budgetrooster te vergemakkelijken.

- *Wanneer u twijfelt, onderschat de inkomsten en overschat de uitgaven.*
- *Wanneer het bedrag maandelijks varieert (bijvoorbeeld uitgaven voor voeding), berekent u een gemiddelde: noteer de hele maand lang heel nauwkeurig post per post de inkomsten en uitgaven. Doe dit gedurende drie maanden. Ideaal is om het budget regelmatig, het hele jaar door, bij te houden.*
- *Een jaarlijkse uitgave deelt u door twaalf, een driemaandelijks uitgave door drie. Zo kunt u elke maand het noodzakelijke bedrag sparen.*
- *Sommige lijnen zullen nutteloos zijn, andere vergen meer gedetailleerde informatie naargelang de situatie.*
- *Om niets te vergeten maakt u best gebruik van uw rekeninguittreksels. Daarvoor dienen ze!*
- *Stel vooraleer af te sluiten uzelf de vraag 'ben ik niets vergeten?': verjaardagen, terug naar school, Kerstmis, vakantie, onvoorziene uitgaven, sparen, indexering.*
- *Klasseer alle administratieve documenten in een map voorzien van tussenbladen die in grote lijnen overeenstemmen met de verschillende budgetposten.*
- *Hang uw budgetrooster op de koelkast: hét symbool van onze dagelijkse consumptie, waar we ook dagelijks gebruik van maken.*

Laat de leerlingen deze tips ontdekken via vraag en antwoord (Hoe ga je te werk voor variabele uitgaven zoals voeding? Wat doe je met jaarlijkse facturen? enzovoort).

En wat dan?

Het resultaat van ons rooster vormt een uitstekende indicatie voor de toestand van onze financiële gezondheid. Er zijn drie mogelijkheden:

- 1) Het saldo is positief: *alles gaat goed, maar...!*
U kunt alle kosten betalen zonder een beroep te moeten doen op om het even welke soort lening. U beschikt over een veiligheidsmarge voor onvoorziene uitgaven en u kunt beetje bij beetje sparen. Dit is een gezonde financiële toestand. Maar blijf waakzaam, niemand blijft gevrijwaard van tegenslag.
- 2) Het saldo staat vrijwel gelijk aan nul: *opgelet, gevaarlijk terrein!*
U bent min of meer in staat om alle kosten te betalen. Sommige maanden lukt dit iets beter dan andere. Indien nodig ontzegt u zich bepaalde dingen, u vraagt een voorschot om de eindjes aan elkaar te knopen, u stelt sommige betalingen uit. Met andere woorden, u beredert uw financiële zaken zo goed en zo kwaad mogelijk. Wanneer u net boven of onder het evenwicht zit, bevindt u zich in een breekbare financiële situatie. De kleinste onvoorziene gebeurtenis kan het budget immers duurzaam belasten en u beschikt over geen enkele marge om dit onevenwicht te herstellen, zelfs niet tijdelijk. Anderzijds kunt u zich ook niet veel ontspanning of kleine genoegens permitteren (restaurant, bioscoop, een weekendje weg). Niet alleen ontzegt u zich dingen en lijdt u aan stress, u geraakt ook gefrustreerd.
- 3) Het saldo is negatief: *u moet zo snel mogelijk maatregelen treffen!*
Als ik elke maand over 1000 euro inkomsten beschik en 1200 euro uitgeef, dan bedraagt mijn schuld na een jaar 2400 euro (exclusief intresten). Dat is bijna 2,5 keer mijn maandinkomen!! Overmatige schuldenlast is een exponentiële negatieve spiraal, want om schulden te kunnen terugbetalen moet je opnieuw lenen. Er bestaan verschillende procedures voor schuldbemiddeling die reële vooruitzichten bieden op een oplossing (zie punt 'V.A. Wanneer ik geen keuze meer heb'). Het werk van de bemiddelaars begint overigens stelselmatig met het opstellen van het budgetrooster. Een goede raad: hoe vroeger, hoe beter!

'Empathie': Mogelijkheid tot begrijpen, meevoelen met of zich in de plaats stellen van een ander persoon

'Boven je stand leven' is uiteraard niet wenselijk. Sommige mensen zijn slechte beheerders, ze zijn achteloos en zelfs onverstandig. Maar anderen hebben gewoonweg geen keuze. We mogen dus niet te snel oordelen over de privésituatie van mensen. Want overmatige schuldenlast, dat kan iedereen overkomen.

Het budgetrooster van een persoon geeft heel wat informatie prijs over zijn privéleven, zijn waarden, zijn principes, smaken, de dingen waar hij zin in heeft, zijn plannen, problemen, zijn verleden. Daarom moeten budgetkwesties met *empathie* behandeld worden. Dit raakt immers de intimiteit van mensen, wat vooral vraagt om vertrouwelijkheid en respect.

Lessuggestie 9: Menselijke waardigheid, hoe ver kun je gaan?

Leg deze vragen voor ter discussie.

Kan je iemand met geldproblemen verplichten

- *om te stoppen met roken en zo minder geld uit te geven?*
- *om afstand te doen van zijn huisdier?*
- *om geen kinderen te krijgen?*
- *om overwerk te doen?*
- *om niet met vakantie te gaan?*

De leerkracht kan de rol op zich nemen van 'advocaat van de duivel' door zich in te plaats te stellen van een schuldeiser die graag zijn geld wil terugkrijgen (en die hier ook recht op heeft). Moet hij alles accepteren?

Tot besluit: bent u veeleer een krekel of een mier?

De krekel maakt zich helemaal geen zorgen over wat de toekomst hem zal brengen. Hij leeft intens in het nu en hier en denkt niet aan morgen. Maar na de hele zomer naar hartenlust te hebben gezongen, gaat hij straatarm de winter tegemoet. Moeizaam knoopt de krekel de eindjes aan elkaar door hier en daar wat bij elkaar te lenen. Wachtend tot het weer zomer wordt.

De mier echter werkt het hele jaar door plichtmatig verder zodat ze ook bij tegenslag voldoende heeft om van te leven. Ze besteedt veel tijd en energie aan het aanleggen van voldoende middelen die door de achteloze krekel met begerige ogen bekeken worden. Maar de mier is geen geldschietster en gaat liever op haar spaarcentjes zitten dan luiakken aan te moedigen.

Krekel of mier, wat is uw consumentenprofiel? Welk type beheerder bent u?

Lessuggestie 10: De klas stelt een budget op**DOELSTELLINGEN**

- *Opstellen van een samenhangend en realistisch budget voor een bepaald project.*
- *Ontdekken van vragen en hindernissen die kunnen opduiken, en trachten hier een oplossing voor te vinden.*
- *Leren onderhandelen, zijn keuze argumenteren, tot een vergelijk komen met de anderen.*

BESCHRIJVING

Stel het budget op voor een (denkbeeldige of werkelijke) activiteit met de klas: een weekend aan zee, retoricareis, een avondje op school, een activiteit om geld in te zamelen. Het beste is om een activiteit te kiezen die ook werkelijk zal worden uitgevoerd.

Om te beginnen kan de leerkracht de klas in kleine groepjes verdelen en ieder groepje de tijd geven om een eerste ontwerp van budget op te stellen. De bedoeling is uiteraard te komen tot een evenwicht tussen inkomsten en uitgaven.

De doelstelling is niet om zoveel mogelijk te bezuinigen, maar om zo realistisch mogelijk de werkelijke kostprijs van de activiteit te bepalen naargelang de individuele wensen van iedereen en de noodzakelijke keuzes. Het is dus best om zich eerst af te vragen wat je precies wil doen en pas dan het overeenstemmende budget op te stellen.

Beetje bij beetje zullen de deelnemers hun ramingen bijstellen, keuzes maken, onderling discussiëren, argumenteren, onderhandelen.

In een tweede fase stelt elke groep kort zijn ontwerp voor door eerst de inhoud van de activiteit voor te stellen en daarna toelichting te geven bij de kostenverdeling en de discussies die geleid hebben tot deze keuzes. De leerkracht ondervraagt de leerlingen over het realistische karakter van hun ontwerp: Zijn ze niets vergeten? Hebben ze sommige kosten niet ondergewaardeerd? Is het totaalbedrag redelijk?

Tip: *de oefening kan vereenvoudigd worden door de groepjes te vragen om enkel een overzicht (en/of berekening) op te stellen voor de UITGAVENPOSTEN. Daarna gaat de hele klas samen op zoek naar manieren om de activiteit te financieren (directe bijdragen, subsidies, sponsors)*

De leerkracht leidt het debat door een aantal gerichte vragen te stellen. Het is de bedoeling dat de leerlingen zich niet enkel bewust worden van de noodzaak van het opstellen van een budget, maar ook van de daarmee verbonden moeilijkheden.

Tip: *de leerkracht kan beetje bij beetje de belangrijke elementen die opduiken rangschikken in twee kolommen: de positieve punten van het budget en de moeilijkheden die opdoken.*

- *Hoe is de oefening over het algemeen verlopen? (spontane reacties)*
- *Was de oefening gemakkelijk of moeilijk? Waarom?*
- *Wat zou er gebeurd zijn als je geen budget had opgesteld?*
- *Heb je ideeën opgedaan om de uitgaven te beperken?*
- *Heb je een veiligheidsmarge opgenomen voor onvoorziene uitgaven?*
- *Wat zou je doen met een kleiner budget? (niet iedereen beschikt over dezelfde middelen)*
- *Denk je dat je later je budget zal opstellen?*
- *Op welke momenten is het belangrijk om een budget op te stellen? Permanent? Af en toe? Op bepaalde specifieke momenten?*

De taak van de leerkracht beperkt zich enigszins tot het op ideeën brengen van de deelnemers door te benadrukken dat alles mogelijk is en dat alle keuzes in principe mogelijk zijn, voor zover ze binnen wettelijke grenzen blijven.

Hij kent geen goede of slechte punten toe, maar hij confronteert de deelnemers met hun eigen beslissingen. Het is belangrijk dat iedere deelnemer het 'recht heeft om fouten te maken' en dat de deelnemers op een open manier en hoofdzakelijk op grond van hun handelwijze beoordeeld worden.

MATERIAAL

Bijlage 7: voorbeeld van een budgetrooster voor een weekend aan zee

Voor meer informatie

www.dolceta.eu (FR/NL/D en andere talen): zowel in de 'Ruimte voor docenten' als in de module 'Financiële Diensten'

www.observatoire-credit.be (FR/NL): in de rubriek 'Instrumenten' vindt u een vrij uitgebreid en interactief budgetrooster.

www.upc-bvk.be (FR/NL): de rubriek 'Budgettabel' stelt een bijzonder volledig en interactief rooster voor in Excel-formaat.

www.surendettement.wallonie.be (FR): de website van de campagne van het Waalse Gewest 'Mijn budget, een kwestie van evenwicht' stelt verschillende hulpmiddelen voor, waaronder een budgetrooster dat kan gedownload worden.

www.plusminus.ch (FR/D): de rubriek 'Advies aan particulieren' biedt heel wat informatie rond budgettering, schulden, goede tips, de levensfasen. Op de site kunnen ook regelmatig documenten gedownload worden (in de kolom rechts), zoals een budgetrooster in Excel-formaat.

www.maxmoney.ch (FR/D): de website biedt een budgetrooster in Excel-formaat en tal van tips & tricks.

Een eenvoudige zoektocht op het internet levert heel wat budgetroosters of andere interactieve modules op.

Ook de 'centres de références' in Wallonië stellen gezelschapsspelen ter beschikking rond het algemene thema consumptie en budgetbeheer (bijvoorbeeld: drie maanden uit een leven, "au tour du budget" (de budgettoren), "l'Eurodéo de la conso").

B Kredieten

Wat is een krediet?

Het fenomeen van het krediet is een van de pijlers van ons consumptiesysteem. Dankzij een krediet kan een aankoop of een investering worden gefinancierd. Het geleende kapitaal wordt vervolgens terugbetaald, over het algemeen op maandelijkse basis. Hier worden bepaalde kosten en interesten aan toegevoegd. Een zeer illustratief voorbeeld is dat van de toegang tot eigendom. Bijzonder weinig mensen kunnen een huis kopen en dit cash betalen! Hetzelfde geldt voor een nieuwe wagen, een renovatie of vastgoedproject, de aankoop van nieuwe elektrische huishoudtoestellen, een reisproject, muziekinstrumenten, informatica-uitrusting. Voor al deze aankopen, waarvoor een aangelegd spaarpotje niet altijd mogelijk of wenselijk is, kan het krediet een doeltreffende oplossing zijn.

Steeds meer wordt het krediet ook gebruikt om dagelijkse uitgaven te financieren. Hierbij denken we onmiddellijk aan de kaarten van grootwarenhuizen waarmee aan de klanten een geldbedrag ter beschikking wordt gesteld dat ze naar eigen goeddunken kunnen gebruiken, maar waar hoge intrestlasten aan verbonden zijn. In dit geval is het duidelijk onze consumptiewijze die in vraag wordt gesteld. Leeft de persoon in kwestie niet boven zijn stand? Is dit de beste oplossing? Zonder een oordeel te vellen over iemands daden en beslissingen, wijzen we wel op de grote veranderingen die in het gebruik van het krediet zijn vastgesteld en bijgevolg in de verschillende formules die worden voorgesteld om aan elk type van gebruik tegemoet te komen.

De psycholoog Jean Van Hemelrijk verklaart deze evolutie in een dvd over de preventie van overmatige schuldenlast als volgt ¹⁰: vroeger werd er gespaard voor men iets kocht. Vandaag koopt men en daarna betaalt men terug. Het gaat hierbij ongetwijfeld om een gevolg van de consumptie-maatschappij waarin we leven, waar de tijdsperiode tussen de aankoopbeslissing en de aankoop zelf zo kort mogelijk moet worden gehouden om te voldoen aan de behoeften en verlangens van de consumenten, en waar de 'narcistische waarde' van de voorwerpen die men draagt of die men definieert als zijnde zijn eigendom, sneller afneemt dan vroeger, wat bijgevolg regelmatig aanzet tot het maken van nieuwe uitgaven.

Lessuggestie 11: Alles, meteen, overal, voor mij

- *De houding van 'alles, meteen, overal, voor mij' in vraag stellen*
- *de behoeften en de verlangens*
- *de behoefte / het verlangen naar nieuwigheden*
- *de mode*
- *de onmiddellijkheid*
- *het individualisme*

De tijd die voorbijgaat, bron van rijkdom en risicofactor

De tijd is de fundamentele waarde van het principe van het krediet. Het krediet, dat afkomstig is van het Latijn credere – wat geloven, vertrouwen betekent – , berust op een vertrouwensrelatie tussen een lener en een ontlener die blijft bestaan zolang er wordt terugbetaald. Het gaat eveneens om een systeem waarbij rijkdom wordt gecreëerd op basis van de tijd die verstrijkt: de ontlener kan een aankoop willen doen hoewel hij niet over het benodigde geld beschikt op het ogenblik van de aankoop (en zo de verkoper sneller en regelmatig winst laten maken), terwijl de lener zijn rijkdom vergroot door te genieten van intresten die met name zijn gebaseerd op het bedrag en de duurtijd van de lening.

Deze tijdvariabele houdt voortaan een risicofactor in die niet mag worden genegeerd. Niemand weet namelijk wat de toekomst in petto heeft. De 'tegenslagen in het leven' worden geïdentificeerd als één van de oorzaken van overmatige of problematische schuldenlast. Een ziekte, verlies van een baan, een echtscheiding en tal van onvoorziene omstandigheden kunnen het goede verloop van een terugbetaling in gevaar brengen. Probleem: het geld dat men ontvangt als lening, is reeds uitgegeven! Bovendien nemen sommige personen op ondoordachte wijze hun toevlucht tot het kredietsysteem en verliezen ze beetje bij beetje de controle over hun financiën. Ze beelden zich namelijk in dat ze over meer geld beschikken voor hun dagelijkse uitgaven, terwijl het uiteindelijk gaat om een voorschot op hun eigen toekomstige middelen (waarvan ze mogelijk zelfs niet zeker zijn). En dan hebben we het nog niet over het prijskaartje dat aan deze service (de lening) hangt.

¹⁰ Verkrijgbaar bij het Observatoire du Crédit et de l'Endettement, maar enkel in het Frans.

Waakzaam zijn is de boodschap

Dit is de reden waarom van de kant van de ontlenaar een grote waakzaamheid wordt vereist wanneer hij gebruik maakt van kredieten. Kan hij zich dit veroorloven? Zal hij in staat zijn het krediet terug te betalen? Heeft hij rekening gehouden met de andere uitgaven die zich zullen aandienen tijdens de duurtijd van de terugbetaling? Bestaat er een alternatieve oplossing voor het krediet (aanleggen van een spaartegoed, de soldenperiode)? Is deze aankoop absoluut onontbeerlijk afgewogen tegen andere prioriteiten? Wat gaat hij doen in geval van betalingsproblemen? Welke vertrouwensgraad bestaat er met de lener (familie, vriend, bankier, handelaar, staat)?

Hier dient het budgetrooster zich opnieuw aan als basisinstrument dat hem in staat stelt zijn vermogen om terug te betalen in te schatten via een globaal zicht op zijn huidige en toekomstige financiële middelen. Dit is trouwens wat elke lener geacht wordt te doen alvorens verdere stappen te ondernemen: zich ervan vergewissen dat de ontlenaar in staat zal zijn terug te betalen.

Lessuggestie 12: De Centrale voor Kredieten aan Particulieren

De statistieken van de Centrale voor Kredieten aan Particulieren raadplegen en bespreken via de website van het Observatoire du Crédit et de l'Endettement en die van de Nationale Bank: het aantal geregistreerde contracten, het aantal ontleners, het aantal achterstallige contracten, het aantal jaarlijkse consultaties, de belangrijkste evoluties, de meest populaire kredieten enzovoort.

Is het krediet een recht? Om welke redenen zou iemand geen toegang krijgen tot het krediet? Kan men zonder kredieten?

Website: Op de website www.observatoire-credit.be vindt u analyses van de gegevens (ook in het Nederlands). De ruwe gegevens vindt u op de website van de Nationale Bank van België -www.nbb.be (Klik op 'Kredietcentrales' en vervolgens op 'Kredieten aan particulieren').

Vandaag gaat het niet langer op om schuldenlast enkel in verband te brengen met het aangaan van kredieten. De meeste mensen hebben immers schulden, al dan niet verbonden met de terugbetaling van kredieten. Het begrip 'overmatige schuldenlast' (zie begrippenlijst) verwijst echter naar de situatie waarbij mensen schulden hebben maar deze niet langer de baas kunnen op basis van hun inkomsten, en dit structureel en duurzaam. Bemerkt dat het zeer goed mogelijk is dat een persoon met een zekere schuldenlast zijn geld gezond en evenwichtig beheert maar gewoon een zware last op zijn budget legt door de terugbetaling van het geleende geld.

De verschillende kredietvormen

Er bestaan tal van kredietaanbiedingen en het is niet altijd vanzelfsprekend er zijn weg in te vinden. We vermelden de vier belangrijkste vormen van consumentenkrediet: de lening op afbetaling, de verkoop op afbetaling, de financieringshuur en de kredietopening. Het krediet dat tot doel heeft een onroerend goed te verwerven of te bewaren en dat gewaarborgd is door een hypotheek (garantiestelling op een onroerend goed), kan de vorm aannemen van een lening op afbetaling of van een kredietopening.

Deze diversiteit in kredietformules, gecombineerd met het indrukwekkend aantal financiële instellingen en krediet tussenpersonen die dergelijke diensten kunnen verkopen, maken het voor de ontleners moeilijk te vergelijken en de juiste keuze te maken.

Lessuggestie 13: Het krediet in onze brievenbus

In een reclametijdschrift de verschillende voorgestelde kredietvormen identificeren door te verwijzen naar de vermeldingen onderaan de pagina. Hier kan men een aantal vermeldingen terugvinden die het mogelijk maken de aard van de service en van de serviceverlener te definiëren: krediettype, JKP, instelling die het geld leent enzovoort.

Voorbeelden van kredietvormen: lening op afbetaling, verkoop op afbetaling, hypotheecair krediet, kredietopening enzovoort.

MATERIAAL

Begrippenlijst en bijlage 8: samenvattend overzicht van de verschillende kredieten

Hoe kan ik weten hoeveel een krediet kost?

- Door het JKP te vergelijken
Het JKP (Jaarlijkse Kostenpercentage) geeft in zekere zin de prijs van het krediet weer, de totale kostprijs uitgedrukt in jaarlijks percentage van het bedrag van dit krediet. Het wordt door alle leners op dezelfde wijze berekend en omvat in principe alle kredietkosten (maandelijkse intresten, kosten, eventuele verzekering). Het JKP moet vermeld staan op de kredietovereenkomst, op de informatiefiche die de lener aan een kandidaatontlener moet bezorgen, alsook op reclameaanbiedingen wanneer hierin wordt verwezen naar een rentevoet of naar cijfers betreffende de kosten van het krediet. Het is bijgevolg een goede manier om meerdere kredieten met elkaar te vergelijken.
De leners mogen het maximaal door de wet bepaalde JKP niet overschrijden (naargelang van het krediettype en van het toegekende bedrag), maar kunnen steeds een lager percentage voorstellen.
- Door de kostprijs van de verzekering te controleren
Als er verplicht een verzekering moet worden onderschreven om het krediet, in voorkomend geval op de geadverteerde voorwaarden, te verkrijgen, moet de kostprijs van die verzekering opgenomen worden in het JKP.
In de praktijk, wanneer een consument beslist een verzekering te nemen, moet hij deze kostprijs (die niet te verwaarlozen is) toevoegen aan de andere kosten van het krediet.
Informeel u: Wat dekt deze verzekering? Is ze werkelijk noodzakelijk? Hoeveel gaat ze me elke maand kosten? Voor een aflossing van 25 euro per maand, kan de premie schommelen tussen 1,5 en 5 euro per maand.
- Opgelet: sommige andere kosten die verbonden zijn aan het gebruik van een kaart zijn evenmin inbegrepen in het JKP (zie begrippenlijst).
Opgelet: met sommige kaarten kan men cash betalen in plaats van op krediet, maar dit is niet altijd gratis (bijvoorbeeld 1 euro per maand); met een kaart geld afhalen aan een geldautomaat is soms betalend (3 tot 5 euro per afhaling).

Om de valkuilen van het krediet te vermijden

- Noteer al uw uitgaven en maak een begroting op.
‘Is mijn aankoop onmiddellijk noodzakelijk?’ Dit is ongetwijfeld de eerste vraag die men zich moet stellen alvorens een krediet te onderschrijven. Analyseer uw budget en controleer of u nieuwe kosten het hoofd kunt bieden. Vertrouw niet te veel op leners die u voorstellen de berekening in uw plaats te maken!
- Indien u werkelijk geld moet lenen, controleer welk krediettype het meest geschikt is.
Vermijd indien mogelijk kredietopeningen (bijzonder duur) zoals deze die worden voorgesteld in de grote winkels en warenhuizen of deze verbonden aan uw zichtrekening, want ze kunnen u zeer gemakkelijk meesleuren in een eeuwigdurende schuldenlast.
De lener heeft een informatie- en adviesplicht. Hij wordt er door de wet toe verplicht u alle informatie te verstrekken en het krediet te zoeken dat het best is aangepast aan uw behoeften, in het bijzonder als het gaat om een consumentenkrediet.
- Wees waakzaam bij het veelvuldig gebruiken van kredietkaarten.
Bijvoorbeeld: wanneer u in uw portefeuille twee bankkaarten, een Cora-kaart, een Isis-kaart en een Partner-kaart heeft, beschikt u over de mogelijkheid om in korte tijd 5.000 tot 10.000 euro uit te geven. Bijzonder verleidelijk wanneer u plots te kampen krijgt met zware financiële zorgen. Maar er weer bovenop komen, zal bijzonder moeilijk zijn!
- Leen nooit om een of meer schulden terug te betalen (kredietgroepering), tenzij dat u de mogelijkheid biedt om in totaal een beperktere kredietkost te betalen. U loopt het risico in een eindeloze spiraal terecht te komen en nog meer interesten te betalen. Als u kampt met problematische of overmatige schuldenlast, ga dan eerder te rade bij de dienst voor schuldbemiddeling van uw gemeente of bij een advocaat.
- Het feit dat een lening wordt geweigerd, kan een niet te negeren aanwijzing zijn. De lener kan enkel een overeenkomst afsluiten wanneer hij van oordeel is dat de ontleners in staat zal zijn zijn verplichtingen na te komen. Indien elders de lening toch wordt toegestaan, moet u zich ongetwijfeld vragen stellen.
- In het geval van een consumentenkrediet en soms ook bij andere kredietvormen, mag u van mening veranderen en afstand doen van het krediet binnen de veertien dagen nadat u de overeenkomst ondertekende of nadat u de informatiefiche en de voorwaarden van de overeenkomst heeft ontvangen (indien u die kreeg na de ondertekening van de overeenkomst).

Lessuggestie 14: De verschillende krediettypes ontdekken

Uit de 'fardes pédagogiques de prévention du surendettement' van het Waalse Gewest, 2010

DOELSTELLINGEN

- *Sommige noties met betrekking tot het krediet begrijpen.*
- *De verschillende kredietvormen ontdekken.*
- *Adolescenten oproepen tot waakzaamheid ten aanzien van het krediet.*

BESCHRIJVING

Deze oefening biedt u de mogelijkheid de verschillende kredietvormen te ontdekken volgens verschillende kenmerken: wie kan ze toekennen, de bedragen, de looptijd, de desbetreffende goederen enzovoort. Deze activiteit heeft de vorm van een teamspel.

We stellen twee manieren voor om te 'spelen':

1. *Verdeel de klas in teams waaraan de leerkracht een krediettype toekent (kolom). Elk team krijgt de taak om opzoekingen te verrichten om zo zijn gedeelte van de tabel in te vullen (alle antwoorden terugvinden die overeenstemmen met 'zijn' krediet). Variant: elk team wordt belast met een 'criterium' (lijn).*
2. *Verdeel de klas in teams waaraan de leerkracht een aantal kaarten geeft dat overeenstemt met de inhoud van een vakje van de tabel. Het ene na het andere team probeert een kaart op de juiste plaats in de tabel te herplaatsen. In geval er een fout wordt gemaakt, neemt het team een kaart uit het spel van een ander team. Het doel van het spel is om alle kaarten op het spelbord te plaatsen om zo de verschillende kredietvormen te ontdekken. Het winnende team is datgene dat het snelst zijn kaarten kwijt is.*

De leerkracht neemt de rol van scheidsrechter op. Hij brengt te gepaste tijde de adequate theoretische elementen in op basis van de informatie vermeld in bijlage 8 (en de begrippenlijst).

MATERIAAL

Begrippenlijst en bijlage 8: samenvattend overzicht van de verschillende kredieten.

Voor meer informatie

www.observatoire-credit.be (FR/NL): de website bevat diverse informatiefiches, analyses en een online bibliotheek; u vindt er wet- en regelgeving over het consumentenkrediet en over het hypothecair krediet.

www.journeesanscredit.be (FR/NL): de website bevat tal van documenten en pedagogische fiches die tot doel hebben een beter inzicht te krijgen in het fenomeen van het krediet en de waakzaamheid van de consumenten te verhogen voor de valkuilen, de oplichterijen.

www.mineco.fgov.be (FR/NL): website van de Federale Overheidsdienst Economie, onder de rubriek 'Consumentenbescherming' en meer in het bijzonder onder de subrubriek 'Schuldenlast'. U vindt er wetteksten terug alsook de belangrijkste bepalingen rond de wetgeving inzake consumentenkredieten.

De module 2 van **www.dolceta.eu** (FR/NL/D) is speciaal bestemd voor de financiële diensten en bevat een reeks activiteiten en informatie over het krediet en de andere betaalmiddelen.

Diverse sites stellen interactieve tools voor intrestberekening de kostprijs van het krediet ter beschikking, met name de 'Instrumenten' van het Observatoire du Crédit et de l'Endettement.

C Sparen

Ook het sparen verdient aandacht, het is belangrijk dat jongeren er goede informatie over krijgen. Sparen is een idee dat niet meer in de mode is, vooral nu kredieten wijdverspreid zijn. Het spreekt voor zich dat niet iedereen over de middelen beschikt om grote bedragen te sparen. Toch stellen we vast dat mensen veeleer geneigd zijn zich een klein pleziertje op krediet toe te staan – met het risico dit later te betreuren – , dan zich een reeks waarschijnlijk onnodige maar toch zo aangename uitgaven te ontfangen, onder het voorwendsel dat ze besparen op een toekomstige aankoop.

Sparen is een proactieve houding die dagelijks een zekere discipline vraagt. Het is een vrijwillige verplichting die mensen zich opleggen met het oog op het behalen van een doelstelling op lange termijn of om onaangename verrassingen te vermijden in geval van onvoorziene omstandigheden.

Men kan drie manieren van sparen onderscheiden.

- De eerste is een van de bestaansredenen van het budgetrooster, namelijk zijn budget (inkomsten en uitgaven) dusdanig organiseren dat men kan inspelen op zware uitgaven of occasionele facturen. Bijvoorbeeld: ik zet elke maand een bepaald bedrag opzij om mijn verzekering te betalen, voor het onderhoud van mijn wagen, voor vakantie, voor inschrijvingsgeld voor school. Het gaat er dus om zijn uitgaven te plannen door te vertrekken van het principe dat sommige maanden 'zwaarder' zijn dan andere. Dit geldt ook voor sommige consumptiegoederen die een beperkte levensduur hebben. Men moet in staat zijn deze te vervangen wanneer hun tijd gekomen is (men spreekt dan over 'afschrijving'). Dit is het geval voor huishoudtoestellen, informatica-uitrusting, de wagen.
- De tweede bevindt zich onder de rubriek 'onvoorziene posten' in het budgetrooster, met andere woorden 'alle uitgaven voorzien die men niet kan voorzien', de ongevallen, de ziektes, de inbraken, valpartijen, schadegevallen, extra's. Bijvoorbeeld: mijn mp3-speler is gestolen, ik moet een achteruitkijkspiegel vervangen, ik heb een kostuum nodig voor een huwelijk, ik heb een boete gekregen voor overdreven snelheid.
- Tot slot, de derde en ongetwijfeld de meest eenvoudige en bekendste manier van sparen bestaat erin 'geld opzij te zetten'. Eenmaal het maandbudget bepaald (inclusief de afschrijvingen en de onvoorziene uitgaven) en in evenwicht, kan men proberen een beschikbaar bedrag vrij te maken, ofwel een positief resultaat tussen de inkomsten en de uitgaven. Wanneer dit bedrag er is, kan dit geplaatst worden op een spaarrekening of elke andere spaarformule.

Deze laatste formule werkt in zekere zin net als het omgekeerde van een krediet. Het geldt dat op een rekening wordt geplaatst of belegd wordt in financiële producten, wordt door de bank gebruikt in het kader van haar activiteiten. Het is een beetje alsof de bank het geld zou ontlene bij haar klanten, met de garantie dit geld terug te betalen, vanzelfsprekend met intrest. En dit is nu net de reden waarom sparen vaak veel voordeliger kan zijn dan het aangaan van een krediet ... op lange termijn.

Lessuggestie 15: De notie van sparen

- *Is het een beperking of een troef? Welke mogelijkheden biedt het?*
- *Is het gemakkelijk om te sparen? Is het nuttig om te sparen?*
- *Hoe kan ik weerstand bieden aan dagelijkse verleidingen? Welke voldoening kan dat weerstaan me schenken? Waarom niet de voorkeur geven aan het kopen op krediet?*
- *Wat kan ik doen wanneer ik niets heb om te sparen? Welke gevolgen kunnen 'kleine zorgen' hebben voor mensen waarvan het maandbudget te krap is om een beschikbaar bedrag vrij te maken?*

Lessuggestie 16: De krekel of de mier?

Hoewel het moeilijk is een oefening voor te stellen die nauw verband houdt met sparen, zijn de oefeningen rond het budget of het krediet er noodzakelijkerwijs mee verbonden. We dringen er op aan dat de leerkracht van deze ogenblikken, waarop er aan het budgetbeheer wordt gedacht, gebruik maakt om het idee van het sparen te berde te brengen. Als eerste alternatief voor het krediet of de impulsieve aankoop is sparen een kernnotie voor het voorkomen van schuldenoverlast.

Waarom zou men de fabel van Jean de la Fontaine De krekel en de mier niet kunnen gebruiken als vertrekpunt voor een denkoefening, of zelfs om bepaalde activiteiten voor te stellen aan de leerlingen?

- *Een parodie maken op de fabel, aangepast aan het concept van de klas of aan haar eigen situatie.*
- *Op zoek gaan naar beroemde parodieën op de fabel en deze bespreken.*
- *De klas verdelen in krekels en mieren (in functie van wat de leerlingen denken in het licht van hun eigen gedrag) en een debat voeren teneinde te begrijpen dat de ene keuze niet beter is dan de andere en dat waarschijnlijk iedereen een beetje tot de twee categorieën behoort.*

Andere middelen kunnen als vertrekpunt dienen om het idee van het sparen te illustreren:

- *Kennen jullie verhalen, televisieseries, films of boeken over geld of waarin geld specifiek aan bod komt? Hoe komt het thema geld aan bod? Hoe komt het meestal aan bod in films of tv-programma's? Komt 'sparen' soms aan bod?*
- *Sparen jullie zelf of vinden jullie dat niet nodig? Denk je dat sparen belangrijk is als je later op eigen benen staat? Waarom wel of waarom niet?*

V. ELKE DAG BESTAAT UIT KEUZES MAKEN

Elke dag bestaat uit keuzes maken. Hoe laat zal je opstaan? Wat eet je als ontbijt? Wat zal je aantrekken? Keuzes maken doe je ook bij het winkelen. Zal ik die broek, die ik eigenlijk niet echt nodig heb, kopen? Zou ik die zak chips uit de supermarkt nog meenemen? Koop ik verse groenten of diepvriesproducten?

Zo lang je budget het toelaat, heb je de mogelijkheid om keuzes te maken. Dat is helemaal anders wanneer je met een klein budget moet toekomen. Mensen in schuldbemiddeling hebben een beperkt weekbudget om boodschappen te doen, uit te gaan en dergelijke. Dan heb je soms geen keuze meer en moet je zeer berekend met je geld omgaan.

In het eerste deel van dit hoofdstuk staan we stil bij de verhalen van jongeren die in schulden verzeild raakten. Het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling en de jeugddienst 'In petto' interviewden enkele jongeren die hun ervaringen en levenswijze willen delen met anderen om aan te tonen dat sparen en budgetteren van groot belang is. Het tweede deel zoomt in op het maken van bewuste keuzes en hoe je zowel budgetvriendelijk als ecologisch kunt leven.

A Wanneer ik geen keuze meer heb

De schuldenproblematiek is actueel, ook bij jongeren. De meeste jongeren vinden een oplossing voor hun financiële problemen. Maar een groep jongeren is daar om uiteenlopende redenen niet toe in staat.

Jongeren met een startersinkomen die net op eigen benen staan, krijgen te maken met grote kosten: een huurwaarborg, de aankoop van meubelen, een eigen wagen en nog zoveel meer. Soms kunnen ze het echt niet bolwerken. Bovendien groeien jongeren op in een maatschappij waar materialisme en consumeren een belangrijke rol spelen. Sommige sectoren richten zich in hun reclame op jongeren als belangrijkste doelgroep en gaan hierbij zeer agressief en misleidend tewerk. Ook de stijging van de huurprijzen en de kosten voor energie- en water zorgen ervoor dat het voor jongeren die net op eigen benen staan, knap lastig wordt om rond te komen.

Daarnaast weten jongeren te weinig over krediet. Zij hebben nog niet geleerd om te budgetteren en kunnen de impact van lenen en schulden maken (nog) niet inschatten. Jongeren zijn te weinig geïnformeerd over deze materie en tonen weinig interesse in de financiële wereld. De informatie is vaak tamelijk ingewikkeld en niet aangepast aan hun

leefwereld. Hierdoor zien ze die vaak als een 'te-ver-van-mijn-bed-show'.

Het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling kon, samen met de jeugddienst In Petto, in het kader van hun project 'Budget Survival Kids', enkele jongeren tussen 18 en 30 jaar bevragen die met overmatige schulden kampen. Deze interviews komen aan bod in enkele oefeningen die hieronder beschreven staan.

Schulden? Waarheen? Waartoe?

Bij budgetteringsproblemen -en zeker als er een risico bestaat op overmatige schulden- is het aangewezen zo snel mogelijk hulp te zoeken. Vaak kunnen veel schulden en problemen vermeden worden mits tijdige tussenkomst van een professionele hulpverlener. Deze hulpverlener kan hulp bieden bij het beheren van het budget en/of bij het afbetalen van de schulden.

Welke zijn mogelijke hulpverleningsvormen en hoe verloopt zo'n proces eigenlijk?

a) Budgetbegeleiding

Bij budgetbegeleiding zal de maatschappelijk werk(st)er een inventaris maken van al je inkomsten en uitgaven, waarin ook (maar niet noodzakelijk) schulden vervat kunnen zijn.

Met deze inventaris wordt er een duidelijk budgetplan op maand- en jaarbasis opgesteld. Dit plan wordt overhandigd als werkinstrument bij het beheren van je budget.

Indien er schulden zijn en het inkomen onvoldoende is om bepaalde schulden of grotere facturen tijdig (cfr. bepaalde schulden kunnen reeds volgens het contract afbetaald worden, bv. een lening op afbetaling) te betalen, wordt er over een haalbaar afbetalingsplan onderhandeld met de schuldeiser.

Bij budgetbegeleiding *beheer je zelf je inkomsten*, maar er wordt toezicht gehouden op de uitgaven door de maatschappelijk werk(st)er.

Je komt geregeld samen met de maatschappelijk werk(st)er om de uitgaven te bespreken en na te gaan of alle nodige (af)betalingen zijn uitgevoerd. Tijdens de begeleiding krijg je tips over hoe je kunt besparen en hoe je het uitgavenpatroon kunt verbeteren. Het uiteindelijke doel is dat de persoon op termijn terug zelfstandig zijn financiën kan regelen.

Samenvattend¹¹: de cliënt in budgetbegeleiding wordt begeleid bij de besteding van zijn budget. Hij leert zelf budgetteren. **De cliënt behoudt zijn autonomie en verantwoordelijkheid.** Hij beheert zijn eigen budget met advies en steun van de begeleider. De beslissingsbevoegdheid ligt nog steeds bij de cliënt.

b) Budgetbeheer

Voor wie eigen inkomsten heeft maar schulden moet aanzuiveren of voor wie er niet in slaagt om het budget degelijk te beheren, biedt de dienst Budgetbeheer van het OCMW of CAW een uitkomst.

Budgetbeheer betekent dat het OCMW of CAW alle (of bepaalde) inkomsten van de cliënt ontvangt, met diens toestemming. *Het OCMW of CAW doet alle nodige betalingen zoals energiefacturen, afbetalingen,*

¹¹ Vlaams Centrum Schuldbemiddeling. Handboek Schuldbemiddeling, algemene handleiding. Uitgeverij Politeia.

schuldaflossing en geeft 'leefgeld' aan de cliënt om in zijn dagelijkse behoeften te voorzien zoals boodschappen, uitgaan.

Opmerking: niet elk OCMW/CAW heeft een (aparte) dienst budgetbeheer

Indien er schulden zijn en het inkomen onvoldoende is om bepaalde schulden of grotere facturen tijdig (cfr. bepaalde schulden kunnen reeds volgens het contract worden afbetaald, bv. een lening op afbetaling) te betalen, wordt er over een afbetalingsplan onderhandeld met de schuldeiser.

Samenvattend¹²¹: **het geldbeheer wordt volledig of gedeeltelijk overgenomen door de hulpverlener**. De cliënt ontvangt een leefgeld voor zijn dagelijkse uitgaven maar alle (of sommige) andere (af)betalingen gebeuren door de hulpverlener.

c) Collectieve schuldenregeling

Wanneer iemand in een situatie belandt van duurzame schuldoverlast – wat betekent dat hij de schulden niet meer of niet binnen een haalbare termijn kan aflossen – kan die persoon een collectieve schuldenregeling aanvragen bij de rechtbank. De rechter beslist over het al dan niet toestaan van een collectieve schuldenregeling.

Niet iedereen kan in een collectieve schuldenregeling stappen. Handelaars komen niet in aanmerking, mensen die zichzelf opzettelijk 'onvermogen' hebben gemaakt evenmin. Dit laatste kan bijvoorbeeld door werk te weigeren of door een erfenis te weigeren om zijn schulden niet te moeten betalen.

Als de collectieve schuldenregeling wordt toegestaan, stelt de rechter een schuldbemiddelaar aan. Die schuldbemiddelaar ontvangt alle inkomsten van de schuldenaar en betaalt de schuldeisers zoals overeengekomen in het afbetalingsplan. De rest van het geld – die som is eveneens vast gelegd in het plan en houdt dus rekening met de behoeften van de schuldenaar en diens gezin – wordt overgemaakt aan de schuldenaar. Die kan met dit geld zijn lopende facturen en dagelijkse kosten betalen. Dit is het zogenaamde leefgeld. De schulden die op het einde van het afbetalingsplan (dat heel wat jaren kan lopen) nog niet betaald werden, worden kwijtscholden (behalve voor wat betreft welbepaalde schulden).

In uitzonderlijke omstandigheden kan de rechtbank een totale kwijtschelding van schulden (behalve voor wat betreft welbepaalde schulden) toestaan zonder dat hieraan een afbetalingsplan gekoppeld is.

d) Leefgeld

Leefgeld is het budget dat je van je schuldbemiddelaar krijgt om je dagelijkse behoeften te vervullen. De schuldbemiddelaar zal eerst kijken wat je inkomen is, wat je (vaste) kosten zijn en daarna hoeveel schuldaflossing per maand kan worden opgenomen in het afbetalingsplan. Hierbij zal hij rekening houden met het feit dat er nog budget moet over zijn om van te leven. Dit is het leefgeld dat per week of per maand wordt gegeven.

Hoeveel het leefgeld bedraagt, hangt af van verschillende factoren: je inkomen, hoeveel vaste kosten je hebt (bv. de huurprijs), de grootte van je schuldenlast, je levensnoodzakelijke behoeften (de ene

12 Vlaams Centrum Schuldbemiddeling. Handboek Schuldbemiddeling, algemene handleiding. Uitgeverij Politeia.

persoon heeft medische kosten, de andere moet ver rijden voor het werk en moet dus benzine kunnen betalen), hoeveel kinderen je ten laste hebt enzovoort.

Lessuggestie 17: Wat is er voorhanden om mensen met overmatige schuldenlast te helpen?

DOELSTELLINGEN

- De leerlingen kennen de verschillende vormen van begeleiding/hulpverlening voor mensen met overmatige schuldenlast.
- De leerlingen kunnen aan de hand van de omschrijvingen de verschillen ontdekken tussen de verschillende vormen en zien het belang in van het tijdig zoeken van hulp als je met overmatige schulden kampt.

BESCHRIJVING

De leerlingen kunnen de betekenis van onderstaande termen zelf opzoeken. Wanneer een klasbezoek aan het OCMW gepland is, kunnen de leerlingen zelf deze vraag stellen aan de medewerkers van de dienst schuldbemiddeling/budgethulpverlening. Zij kunnen ook via het internet op zoek gaan naar het antwoord op onderstaande vragen.

- a. wat doet een dienst schuldbemiddeling/budgethulpverlening in het algemeen?
- b. wat is budgetbegeleiding?
- c. wat houdt budgetbeheer in?
- d. wat is collectieve schuldenregeling?
- e. ken ik de dienst schuldbemiddeling van het OCMW en/of CAW in de buurt/regio van waar ik woon?

MATERIAAL

Bijlage 9: Invulformulier voor leerlingen.

Op het internet kunnen de leerlingen de antwoorden op bovenstaande vragen zoeken.

- Voor de begrippen 'dienst schuldbemiddeling', 'budgetbeheer', 'budgetbegeleiding' zijn verschillende bronnen mogelijk, voornamelijk sites van OCMW's
- Voor het begrip collectieve schuldenregeling: www.mineco.fgov.be
- De dienst schuldbemiddeling in je eigen buurt opzoeken kan via: www.centrumschuldbemiddeling.be, www.steunpuntschuldbemiddeling.be, www.observatoire-credit.be, www.vsz.be

Opgelet: op het internet geven verschillende bronnen een omschrijving van de begrippen. Het kan zijn dat de leerlingen andere en even correcte omschrijvingen vinden dan de omschrijving die hierboven is aangegeven.

Lessuggestie 18: 'Mijn gsm en ik'**DOELSTELLING**

- Jongeren reflecteren over hun gsm-gebruik en de kosten die hieraan verbonden zijn.

BESCHRIJVING

Jongeren en hun gsm: ze zijn in veel gevallen onafscheidelijk. Bij een bevraging van de Leuven School voor Massa Communicatie Onderzoek (KULeuven) in 2007 bij 227 laatstejaars secundair onderwijs over hun gsm-gebruik blijkt dat vier op tien zich geen leven zonder gsm kunnen voorstellen. Dit blijkt ook uit een onderzoek bij jongeren tussen 10 en 17 jaar van onderzoeks- en informatiecentrum OIVO ('Jongeren en nieuwe technologieën') uit 2007, uitgegeven in 2009.

Dit onderzoek geeft aan dat meer dan acht op tien jongeren tussen 10 en 17 jaar een gsm bezitten. Beide onderzoeken tonen aan dat sms zeer veel wordt gebruikt. Volgens het onderzoek van OIVO worden meer sms'jes gestuurd naarmate jongeren ouder worden. Op 15-jarige leeftijd zouden jongeren gemiddeld een 100-tal sms'jes sturen per week.

Hoe zit het nu met de kosten van de gsm en wie betaalt die?

Volgens het onderzoek van OIVO krijgt het overgrote deel van de jongeren tussen 10 en 17 jaar een gsm van zijn ouders of als geschenk van een derde persoon. Eén op vier jongeren zou de gsm zelf kopen.

Voor jongeren is het belangrijk dat zij zelf kunnen kiezen welke gsm zij hebben. De grote meerderheid kiest zijn gsm-toestel, ook al krijgen ze het als cadeau.

De meeste jongeren hebben een telefoonkaart. Iets meer dan één op tien jongeren heeft een abonnement. Daarbij is het opmerkelijk dat het veelal de ouders zijn die instaan voor deze kosten. Minder dan de helft van de jongeren betaalt het abonnement of de telefoonkaart met eigen zakgeld.

Slechts één vierde van de jongeren geeft aan dat ze beltonen downloaden. Nog minder jongeren downloaden spelletjes.

Nog volgens OIVO leggen ouders minder regels op voor gsm-gebruik dan voor internet- en tv-gebruik. Eén derde geeft aan dat de ouders regels opleggen betreffende het gebruik van hun gsm.

Risico's verbonden aan gsm-gebruik

Het onderzoek van OIVO geeft enkele risico's aan die verbonden zijn aan gsm's:

- Ongewenste contacten: kinderen kunnen ongewenst gecontacteerd worden. Intimidatie en pesterijen via gsm komen frequent voor.
- Diefstal: vooral duurdere gsm's zijn vatbaar voor diefstal. Daar kan ook fysieke agressie bij komen.
- Spam: volgens OIVO hebben de meeste kinderen/jongeren die een gsm hebben, reeds spam ontvangen via sms. Sommige van die diensten worden tegen een hoog tarief gefactureerd en de ontvangst van vervolg-sms'jes is moeilijk te stoppen.
- Foto's en video's: de meeste gsm-toestellen zijn uitgerust met een ingebouwde camera. Daar kan veel misbruik van worden gemaakt. Op elk moment, in elke situatie kan een foto genomen worden en op het internet geplaatst worden.

- Gebruik: het wordt voor ouders veel minder evident om overzicht te houden over de contacten van hun kinderen. Kinderen en jongeren gebruiken ook vaak hun gsm als ze alleen zijn.
- Reclame en commerciële druk: jongeren krijgen publicitaire boodschappen en bepaalde dienstaanbiedingen die het voor hen mogelijk maken om goederen te betalen met belkrediet.

Omdat gsm-gebruik heel snel evolueert en de aankoop van een gsm met 'coole' uitstraling en tal van opties voor veel jongeren aantrekkelijk is, kan het belangrijk zijn hier even bij stil te staan.

In de bijlage vindt u de vragen die jongerenplaneet.be stelde bij een bevraging in 2005, aangevuld met andere vragen. De leerlingen kunnen deze vragenlijst zelf even invullen en bespreken in kleine groepjes of in een klasgesprek.

MATERIAAL

Bijlage 10: vragenlijst voor leerlingen

www.jongerenplaneet.be

www.klasse.be

www.kuleuven.be

www.oivo.be

Lessuggestie 19: Jongeren in financiële problemen aan het woord

DOELSTELLINGEN

De hoofddoelstelling van deze oefening is om jongeren bewust te maken van het belang van het doordacht omspringen met hun financiële mogelijkheden. Dit gebeurt aan de hand van volgende deeldoelstellingen.

- Het thema 'overmatige schulden' bespreekbaar maken.
- Herkenbare wanpraktijken/verleidingen aankaarten.
- Met de jongeren nagaan waar de eigen verantwoordelijkheden liggen.
- Hun beleving van de consumptiemaatschappij bespreken.

BESCHRIJVING

Aan de hand van een aantal richtvragen en interviews met jongeren in schuldoverlast wordt het thema in al zijn facetten bespreekbaar gemaakt.

• Voorbereiding

De leerlingen overlopen per twee de vragenlijst over kosten en schulden (zie bijlage 11). De jongeren leven zich in dat zij op eigen benen staan, werken naar hun diploma en zelf instaan voor kosten, maar vanuit hun eigen leefwereld.

Na ongeveer 15 minuten kan dit afgerond worden. De leerkracht overloopt de vragen klassikaal en kan stilstaan bij bepaalde vragen indien nodig.

Opmerking: met 'jongeren' in de vragenlijst worden 18 tot 25-jarigen bedoeld.

- Doornemen van een getuigenis van een jongere met overmatige schuldenlast

De leerkracht of de leerlingen kiezen interviews uit op www.budgetsurvivalkids.be zodat elk groepje van twee een interview heeft om mee te werken. De interviews bouwen verder op de vragenlijst die zij in de eerste fase zelf hebben beantwoord.

De leerlingen krijgen even de tijd om hun interview te lezen of al luidop met elkaar mondeling te overlopen. De leerkracht laat daarna enkele groepjes het interview (of een deel van het interview) luidop voor de klas brengen met opnieuw één interviewer en iemand die in de rol van de jongere kruipt.

Indien de tijd beperkt is, kan de leerkracht even de groepjes overlopen waarbij de leerlingen beknopt de situatie van de persoon uit hun interview beschrijven.

Er kan ook gewerkt worden met vragen die de leerkracht kan gebruiken om de interviews en het thema klassikaal te bespreken (bijlage 12).

MATERIAAL

Bijlage 11: Vragenlijst voor leerlingen die gehanteerd wordt in de voorbereidende fase

Bijlage 12: Richtvragen voor leerkrachten om de interviews klassikaal te bespreken

Interviews te raadplegen op www.budgetsurvivalkids.be

Via www.budgetsurvivalkids.be is ook een kortfilm met getuigenissen te raadplegen. Deze film is ook op DVD verkrijgbaar via www.in-ba-lans.be

www.budgetsurvivalkids.be

www.jac.be

www.centrumsschuldbemiddeling.be

B Wanneer ik keuzes kan maken: ecologie en spaarzaam leven

Niet iedereen is graag met geldzaken bezig. Toch worden we elke dag met geld geconfronteerd en is het de bedoeling dat we met het budget dat voorhanden is de maand kunnen doorkomen.

Vaak kunnen kleine keuzes een (groot) verschil maken. Daarom is het belangrijk voor jongeren om te weten op welke manier zij in hun dagelijks leven uitgaven kunnen beperken door bedacht om te gaan met geld en keuzes.

Spaarzaam leven, betekent in veel gevallen ook milieuvriendelijk leven. Ook al bedoelen we het niet altijd zo, de thermostaat een graadje lager zetten om kosten te drukken of een hippe tweedehands sofa kopen in de kringloopwinkel omdat je hem mooi vindt, zijn ook vanuit ecologisch standpunt voordelige keuzes.

Vaak echter consumeren we erop los, zonder stil te staan bij vriendelijkere producten voor het milieu en onze portemonnee.

In deze oefening laten we de leerlingen kennismaken met keuzes die budgettair altijd in hun voordeel spelen, maar die misschien niet altijd evident zijn.

Lessuggestie 20: De verantwoorde consumentenquiz

DOELSTELLINGEN

De jongeren hebben na deze oefening tips meegekregen voor hun dagelijks leven. De leerlingen zijn gedurende de oefening verplicht om stil te staan bij niet evidente zaken en keuzes.

BESCHRIJVING

Aan de hand van vragen over allerhande thema's die te maken hebben met budgetteren, worden de leerlingen onderworpen aan een quiz. De antwoorden worden klassikaal overlopen. De leerkracht staat even stil bij sommige vragen voor meer toelichting of een gesprek met de klas.

De leerkracht verdeelt de klas in kleine groepjes. De groepjes lossen de quizvragen (Bijlage 13) op op papier.

Bij het corrigeren van de oplossingen kunnen de leerlingen hun antwoorden doorgeven aan een andere groep, die zal corrigeren met een kleurstift.

MATERIAAL

Bijlage 13: Vragenlijst voor de quiz voor leerlingen

Bijlage 14: Vragenlijst met antwoorden voor de leerkracht

Bijlage 15: Lijst seizoensgroenten

Lessuggestie 21: Woordzoeker

DOELSTELLINGEN

De leerlingen zoeken aan de hand van een woordzoeker bepaalde termen en informatie over economie, geldzaken, consumeren.

BESCHRIJVING

De leerlingen vullen het rooster in. Sommige zaken kunnen ze opzoeken op het internet, andere woorden wijzen zichzelf uit.

MATERIAAL

Bijlage 16: Blanco rooster en sleutel voor leerkrachten

VI. BEGRIPPENLIJST

Belasting

Verplichte (voor)heffing berekend op de middelen of het rendement van de goederen van personen (belasting op natuurlijke personen of vennootschappen, onroerende voorheffing), die men verschuldigd is bij de verkoop van een goed of een dienstverlening (belasting toegevoegde waarde), bij de uitvoering van een akte (bijvoorbeeld registratierechten of griffierechten) of bij het voorvallen van een bepaalde gebeurtenis (bijvoorbeeld successierechten) of die verschuldigd zijn wegens het verblijf of de bedrijvigheid van een belastingbetaler (bijvoorbeeld een heffing op afval).

Beslag (gedwongen invordering van schulden)

Procedures geregeld door het Gerechtelijk Wetboek die een schuldeiser de mogelijkheid bieden:

- om op basis van een toelating van de beslagrechter, een goed of een som geld onbeschikbaar te maken als een schuldeiser vragen heeft bij de insolvabiliteit van zijn schuldenaar (bewaarend beslag) en er dringend moet worden opgetreden om te vermijden dat de rechten van de schuldeiser worden geschaad;
- om door het laten verkopen van een goed of het in bezit nemen van een geldsom (uitvoerend beslag) de uitvoering af te dwingen van een gerechtelijke beslissing of een andere uitvoerende handeling die de schuldenaar veroordeelt tot het betalen van een som geld (dwangbevel van de fiscus, notariële akte).

Inbeslagnames onderscheiden zich eveneens op basis van het goed waarop ze betrekking hebben: het kan gaan over een gebouw (beslag op onroerend goed), om een roerend goed zoals een auto (beslag op roerend goed) of een geldsom (beslag onder derden).

Niet alle goederen en inkomsten mogen in beslag worden genomen. Het Gerechtelijk Wetboek bepaalt de grenzen.

Borg of aval

Een gewone borg is een persoon die zich schriftelijk verbindt tot het nakomen van de verplichtingen van een andere persoon (de zogeheten gewaarborgde schuldenaar of hoofdschuldenaar), bijvoorbeeld tot het betalen van een geldsom, als die laatste persoon zijn verplichtingen niet nakomt. Naast deze verbintenis bestaan er nog andere die strenger zijn: de solidaire borg (komt het meest voor) en de solidaire medeschuldenaar. Een aparte categorie vormt de borg die door een

onbaatzuchtige particulier wordt gegeven ten aanzien van een professional.

De solvabiliteit van de borggen die de terugbetaling van een consumentenkrediet garanderen (volgens de wet van 12 juni 1991) en/of die zich kosteloos engageren (zonder direct of indirect belang) moet worden nagegaan vooraleer ze hun verbintenis aangaan en, in het geval van een consumentenkrediet, moet de borg een exemplaar krijgen van de kredietovereenkomst waarvoor hij zich borg stelt.

Als de borg zich kosteloos aansprakelijk stelt, moet men de borgstelling schriftelijk vastleggen. Dit document moet de duurtijd van de gewaarborgde hoofdschuld vermelden en ze moet ook een wettelijk bepaalde vermelding omvatten die de aandacht trekt op de draagwijdte van de verbintenis. De duur van de verbintenis moet eveneens duidelijk gepreciseerd zijn en, als de duur van de verzekerde verplichting een onbepaalde duur heeft, dan is de duur van de borgstelling beperkt tot vijf jaar. De borg moet minstens eenmaal per jaar door de schuldeiser worden geïnformeerd over het feit of de hoofdschuld al dan niet correct wordt uitgevoerd (is er sprake van een correcte betaling door de hoofdschuldenaar?). De borg moet bovendien alle berichten ontvangen die geadresseerd zijn aan de hoofdschuldenaar die zijn betalingsverplichtingen niet correct naleeft.

Als de borg een consumentenkrediet garandeert of zich kosteloos aansprakelijk stelt, dan moet het maximumbedrag van zijn verbintenis duidelijk worden vastgelegd (dit bedrag kan verschillen van het bedrag van de gewaarborgde hoofdschuld). Overigens is dit bedrag wettelijk beperkt.

Als de borg een consumentenkrediet garandeert, moet hij door de kredietgever (schuldeiser) worden geïnformeerd over wijzigingen aan de kredietovereenkomst, de betalingsfaciliteiten die worden toegekend aan de kredietnemer (de hoofdschuldenaar) en, onder bepaalde omstandigheden, over de betalingsachterstand die de hoofdschuldenaar heeft opgelopen.

Als de hoofdschuldenaar failliet verklaard is of een collectieve schuldenregeling heeft opgestart, dan worden de invorderingsprocedures die de schuldeiser kan opstarten tegen de borg, gedurende een bepaalde periode geschorst. Als de failliet verklaarde hoofdschuldenaar verschoonbaar verklaard wordt (d.w.z. dat hij de schulden die niet konden worden betaald tijdens de faillissementsprocedure, niet meer moet betalen), dan wordt zijn (ex-)echtgenoot (of echtgenote) automatisch ontslagen van haar engagement. Hetzelfde geldt voor de andere borggen van de failliete schuldenaar net als voor hen die borg staan voor een schuldenaar die een collectieve schuldenregeling geniet, maar deze borggen moeten de vrijstelling zelf aanvragen en kunnen ze alleen maar onder bepaalde voorwaarden krijgen.

Opgelet, een borgstelling is dus een erg belangrijk engagement. Vooraleer te ondertekenen, vraagt u zich dus best af of uw budget desgevallend een dergelijke verplichting aankan!

Budget

Zijn budget opmaken betekent: noteren van, aan de ene kant, alle ontvangsten (loon, werkloosheidsuitkeringen, ziekenfonds, handicap, kinderbijslag, alimentatie) en aan de andere kant, alle werkelijke en te verwachten uitgaven (huur, bijdragen, telefoon, verzekeringen, belastingen, ziekenfonds, schoolgeld, vervoer...), ongeacht of ze al dan niet geregeld terugkomen en, zo ja, of ze maandelijks, trimestrieel of jaarlijks terugkomen! Men trekt de uitgaven af van de ontvangsten en ziet

wat overblijft. Het beschikbare bedrag kan dan gebruikt worden voor een spaarrekening, een nieuw krediet of de terugbetaling van schulden.

Opgelet: alle bedragen (ontvangsten/uitgaven) moeten maandelijks worden bekeken (door de lasten die jaarlijks vervallen te delen door twaalf, en diegene die zesmaandelijks vervallen door zes...). Bovendien moet men maandelijks een som bestemmen als reserve om latere of nog niet vastgelegde, maar grote en verwachte uitgaven (belastingen bijvoorbeeld) te kunnen betalen, evenals, voor zover dat mogelijk is, voor onvoorziene uitgaven.

Centrale voor Kredieten aan Particulieren

Databank (bestand) die werd opgericht bij wet en wordt beheerd door de Nationale Bank van België.

Ze registreert:

- overeenkomsten inzake consumentenkrediet zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991, en, inzake hypothecair krediet (woonkrediet, zie hieronder) zoals bepaald door het koninklijk besluit nr. 185 van 7 januari 1936 en de wet van 4 augustus 1992;
- onder bepaalde voorwaarden, de bedragen die de kredietnemer niet tijdig terugbetaald of betaald heeft in het kader van de hierboven vermelde kredietovereenkomsten;
- de procedures inzake collectieve schuldenregeling (procedure die openstaat voor personen die geen handel drijven).

De gegevens die opgesomd worden door de wet en betrekking hebben op de bedoelde overeenkomsten, achterstallige betalingen en procedures worden afhankelijk van het geval nog verscheidene maanden of jaren bewaard nadat een overeenkomst of procedure verlopen is, of nadat de situatie geregulariseerd is.

Als de gegevens van een persoon voor de eerste keer worden geregistreerd dan wordt die persoon daarover geïnformeerd. Met een kopie van zijn identiteitskaart kan die persoon toegang krijgen tot de gegevens die onder zijn naam geregistreerd zijn en kan hij vragen om verkeerde gegevens recht te zetten en om verouderde gegevens te schrappen. Elk bericht met betrekking tot een aanvraag om gegevens recht te zetten of te schrappen, moet worden vermeld. Elke rechtzetting en schrapping van gegevens moet worden meegedeeld aan de mensen aan wie de geregistreeerde persoon dat wil meedelen, evenals aan de mensen aan wie de gegevens kort voordien werden meegedeeld. Als de rechtzetting of de schrapping die werd gevraagd door de geregistreeerde persoon niet binnen een bepaalde termijn wordt uitgevoerd, dan kan die persoon de aanvraag via een verzoekschrift indienen bij, naargelang het geval, de rechtbank van eerste aanleg van de plaats waar zijn domicilie is of de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg van Brussel die zetelt als kortgedingrechter (aangepaste procedure voor dringende zaken).

De Centrale voor kredieten aan particulieren moet worden geraadpleegd door alle kredietgevers bij het toekennen van een van de hierboven vermelde kredieten vooraleer hij ze daadwerkelijk geeft. Ze moet ook worden geraadpleegd door de schuldbemiddelaars die werden aangeduid in het kader van een procedure voor collectieve schuldenregeling. Enerzijds wil die verplichte consultatie voorkomen dat er kredieten worden toegekend aan personen met een problematische of een overmatige schuldenlast en wil ze de kredietgevers wijzen op hun verantwoordelijkheid daarin. Anderzijds wil ze de

schuldbemiddelaar beter informeren over de financiële situatie van de persoon met overmatige schuldenlast die betrokken is bij een procedure collectieve schuldenregeling.

De kredietgevers en schuldbemiddelaars moeten binnen 24 of 48 uur na het afsluiten van een overeenkomst of het opstarten van een procedure, de in de wet opgesomde gegevens betreffende respectievelijk de kredieten die ze toegekend hebben en de procedures waarvoor ze werden ingeschakeld, meedelen. Ze moeten er eveneens op toezien dat de gegevens geactualiseerd worden in de loop van de uitvoering van de overeenkomsten en de voortgang van de procedures.

De Centrale voor kredieten aan particulieren kan door deze kredietgevers eveneens worden geconsulteerd in het kader van het beheer van hun kredieten (maar niet met het oog op commerciële prospectie). Ze kan ook worden geconsulteerd door kredietverzekeraars, hun advocaten en gerechtsdeurwaarders, personen die kredietkaarten aanbieden als ze niet direct worden aangeboden of gecommmercialiseerd door de uitgevers van deze kaarten, de controleautoriteiten (Commissie Bank-, Financiën- en Verzekeringswezen, Federale Overheidsdienst Economie) en kredietdatabanken uit het buitenland.

Collectieve schuldenregeling

Gerechtigde procedure die de financiële situatie wil herstellen van een persoon met een erg grote schuldenlast die geen handelaar (meer) is en zijn insolventie niet bewust heeft uitgelokt. De procedure wil hem in staat stellen zijn schulden te betalen, in de mate van het mogelijke, en wil hem tegelijk garanderen dat hij tijdens de hele procedure een menswaardig bestaan kan blijven leiden.

Deze procedure wordt door de schuldenaar zelf ingeleid: hij moet een verzoek indienen bij de griffie van de arbeidsrechtbank van het gerechtelijk arrondissement waar zijn hoofdverblijfplaats is. In het verzoekschrift moet minstens de informatie staan die beschreven is in het Gerechtelijk Wetboek en de nodige bewijsstukken moeten erbij gevoegd worden.

De rechtbank controleert de toegangsvoorwaarden voor de procedure en als de schuldenaar tot deze procedure toegelaten wordt, duidt ze een schuldbemiddelaar aan die een rol speelt die vergelijkbaar is met wat hij doorgaans doet in andere vormen van schuldbemiddeling (zie verder). Hiervoor wordt hij echter aangeduid door een rechter; er is geen enkele overeenkomst die hem verbindt met de schuldenaar (hij oefent een gerechtelijk mandaat uit); hij moet de schuldenaar geen raad geven, maar moet volledig onpartijdig en onafhankelijk blijven tegenover alle partijen - schuldenaar en schuldeisers - die betrokken zijn bij de procedure.

Consumentenkrediet

Krediet dat toegekend is of gaat worden door een professionele kredietgever aan een consument (die het krediet hoofdzakelijk voor privédoeleinden gebruikt) in de vorm van een uitstel van betaling, een lening of een andere betalingsfaciliteit, en, dat onder de toepassing valt van de wet van 12 juni 1991. Bepaalde kredieten die worden toegekend door een professional aan een consument (die het krediet hoofdzakelijk voor privédoeleinden gebruikt) worden niet beschouwd als consumentenkrediet, onder meer: kredieten in de bouwsector, voor het verwerven of renoveren van een bouwgrond of een gebouw, kredieten die gegarandeerd zijn door een hypotheek.

Debetstand op een rekening en overschrijding

In het kader van de wet op het consumentenkrediet gaat het om twee specifieke categorieën van kredietopening. De toegelaten 'debetstand op een rekening' duidt op de mogelijkheid – bepaald in de overeenkomst tussen de houder van de rekening en de financiële instelling waar de rekening geopend is – om een negatief saldo op de rekening te hebben ('in het rood gaan op een rekening'). De rekening in kwestie moet de houder ervan in staat stellen er geld op te zetten en af te nemen evenals om overschrijvingen en betalingen te doen. De 'overschrijding' heeft betrekking op de stilzwijgende toestemming die een kredietinstelling geeft om een debetstand op de rekening te hebben die het beschikbare rekeningsaldo en de expliciet toegestane debetstand overschrijdt. Gewoonlijk noemen we dat een betalingsfaciliteit. Het verschil tussen de eerste en de tweede categorie bestaat erin dat de mogelijkheid om onder nul te gaan in het eerste geval opgenomen is in de overeenkomst, terwijl dat in het tweede geval niet zo is. Bovendien werkt de kredietopening in de eerste hypothese op basis van een rekening, terwijl dat niet noodzakelijk het geval is in de tweede hypothese.

Het gaat om een kredietvorm die de gebruiker vaak niet als een krediet beschouwt. Als u gebruik maakt van deze mogelijkheid, worden u intresten aangerekend (aan een hoog tarief) en moet u uw saldo binnen 3 maanden opnieuw positief maken. Een goede raad: als u geen rem kunt zetten op uw aankopen, vraag dan dat men verhindert dat uw rekening onder nul kan gaan!

Doorlopend of 'revolving' krediet

Zie kredietopening.

Financieringshuur of roerende leasing

Deze minder voorkomende kredietvorm dient om een roerend goed (een auto bijvoorbeeld) 'te huren' voor een afgesproken duur, via maandelijkse afbetalingen door de 'huurder' (kredietnemer). Na afloop van die periode kan de kredietnemer het goed kopen via het betalen van een som die overeenstemt met wat het goed nog waard is.

Opmerking: de kredietnemer is niet de eigenaar van het goed en kan het dus niet verkopen!

Gerechtsdeurwaarder (in de volksmond 'deurwaarder')

Een ministerieel en publiek beambte (benoemd door een overheid) die als uitvoerder van de rechtsbedeling belast is met het inleiden van juridische procedures (behalve als die ingeleid kunnen worden door een verzoekschrift), het maken van bepaalde verslagen, het officieel inlichten van bestemmingen over bepaalde akten zoals juridische beslissingen (behalve wanneer de griffie deze rol op zich neemt) en het uitvoeren van die beslissingen evenals van andere zogeheten akten "die vatbaar zijn voor gerechtelijke uitvoering" (een akte die opgemaakt is door een notaris, een bevelschrift van de fiscus) bij het uitvoeren van een beslag, van de verkoop van in beslag genomen goederen (met uitzondering van gebouwen), en, met het verdelen van opbrengst van die verkoop onder de schuldeisers. De gerechtsdeurwaarder is de enige die deze opdrachten mag uitvoeren.

Daarnaast kan een gerechtsdeurwaarder nog andere taken uitvoeren zoals het opeisen in naam of voor rekening van een schuldeiser van de betaling van een schuld zonder dat er een gerechtelijke beslissing

of een andere voor uitvoering vatbare akte kan worden ingeroepen (men spreekt over een minnelijke invordering van schulden (zie verder), wat staat tegenover een gedwongen invordering). De deurwaarder is niet de enige die deze taken mag uitvoeren (een minnelijke inning kan ook worden uitgevoerd door advocaten, notarissen en commerciële incassomaatschappijen die zich daarvoor hebben geregistreerd bij de FOD Economie).

Een gerechtsdeurwaarder is geen ambtenaar, maar oefent een vrij beroep uit. Hij is aan zijn cliënt gebonden via een mandaatovereenkomst. Enkel als hij optreedt als uitvoerder van voor gerechtelijke uitvoering vatbare beslissingen of akten (gedwongen invordering) wordt hij niet vergoed door de cliënt, maar door de persoon waartegen hij optreedt.

Hergroepering van lopende kredieten

Krediet dat wordt gebruikt voor de terugbetaling van kredieten die voordien waren overeengekomen. Als het gaat over een consumentenkrediet zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991, is een hergroepering op zich niet verboden. Maar de wet verbiedt wel elke reclame die aanzet tot een hergroepering. Bovendien moeten de kredietgever en de kredietbemiddelaar zich ervan vergewissen dat de kandidaat-kredietnemer solvabel is en de verplichtingen kan naleven die voortvloeien uit een nieuwe kredietovereenkomst (bijvoorbeeld betalen van een hogere totale prijs en/of kunnen terugbetalen van het krediet, en kunnen blijven betalen van alle kosten gedurende een langere periode). Ze moeten de kandidaat-kredietnemer ook zeggen welk krediettype en -bedrag uit hun gewone aanbod voor hem het beste is naargelang van zijn financiële situatie en het doel dat hij met zijn aanvraag tot financiering nastreeft. Het naleven van deze verplichting kan ertoe leiden dat ze het gevraagde krediet moeten afwijzen als de kandidaat-kredietnemer er uiteindelijk geen enkel economisch voordeel uit kan trekken en als het risico op een staking van betalingen daardoor zou toenemen. De terugbetaling van de kredieten die hij voordien heeft aangegaan, verplicht de kredietnemer immers om een deel van deze kredietkosten te betalen. Het bedrag dat wordt geleend in het kader van een krediethergroepering moet dus groot genoeg zijn om het overblijvende kapitaal dat moet worden terugbetaald op basis van vroegere kredieten evenals een deel van deze kredietkosten te dekken. De kostprijs van het nieuwe krediet wordt berekend op deze sommen; aldus brengt het betalen van een deel van de oude kosten nieuwe kosten mee.

Herroepen van een krediet

Als het gaat over een consumentenkrediet zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991, kan een kredietnemer binnen een termijn van 14 dagen na het afsluiten van dit krediet terugkomen op die beslissing. Als het over een andere kredietvorm gaat en deze werd afgesloten voor niet-professionele doeleinden, kan hij dit krediet enkel herroepen in de veronderstelling en op basis van de formaliteiten die voorzien zijn in de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming.

Hypothecair krediet (woonkrediet)

Krediet bestemd voor het verwerven of conserveren van een onroerend goed (bijvoorbeeld de aankoop van een bouwgrond of een gebouw, of het bouwen of renoveren van een gebouw), dat hoofdzakelijk een niet-professioneel doel dient en wordt gewaarborgd door een hypotheek. Via de hypotheek geeft de

kredietnemer het goed in pand, wat betekent dat de kredietgever het gebouw mag verkopen als het krediet niet correct terugbetaald wordt (volgens bepaalde voorwaarden en mits bepaalde formaliteiten en/of procedures worden nageleefd).

Impulsieve aankoop

Ondoordachte aankoop waartoe men beslist als men vlak bij een product of dienst (een gsm-abonnement bijvoorbeeld) staat. Een klassiek voorbeeld van een impulsieve aankoop is de snoep of het tijdschrift dat men koopt, terwijl men aanschuift aan de kassa. De 'merchandising' (manier, plaats en ogenblik waarop goederen worden aangeboden) speelt een sleutelrol in het aanzetten tot een aankoop aangezien de producten en diensten moeten opvallen en uitnodigen om te worden gekocht.

Ingebrekestelling

Elk verzoek om een verbintenis uit te voeren (bijvoorbeeld het betalen van een geldsom) of om een interdictie na te leven die uitgaat van iemand die beweert de schuldeiser van een schuldenaar te zijn (doorgaans wordt dit verzoek schriftelijk overgemaakt zodat er later een bewijs is).

Opgelet: het is een risico om hier geen gevolg aan te geven. Het is beter om te bevestigen wat gevraagd wordt of om dat te betwisten door het eigen standpunt schriftelijk kenbaar te maken.

Intresten

Geldsom die overeenkomt met de kostprijs van een krediet (zogenoemde vergoedende intresten) of die een schuldeiser vergoedt voor de tijd die verlopen is tussen het ogenblik dat een vergoeding moest worden betaald en het ogenblik waarop ze effectief werd betaald (zogenoemde compensatoire intresten) of voor de tijd die verlopen is tussen het ogenblik waarop hem een som had moeten worden betaald en het ogenblik waarop dat effectief gebeurde (zogenoemde moratoire of verwijlintresten).

De rentevoet waarop deze intresten worden berekend is wettelijk vastgelegd (per koninklijk besluit) voor wat betreft de compensatoire intresten en is vastgelegd in de kredietovereenkomst voor wat betreft de vergoedende intresten. Bij verwijlintresten gaat het om de rentevoet die vastgelegd is in de overeenkomst, of, bij gebrek daaraan, om de wettelijke rentevoet inzake verwijlintresten (moratoire intresten). In bepaalde gevallen (een consumentenkrediet zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991 bijvoorbeeld), kan de wet een plafond bepalen voor de vergoedende en de verwijlintresten. De wettelijke rentevoet is ook de basis voor het berekenen van de verwijlintresten op de som die de consument verschuldigd is (zoals bepaald door de wet van 6 april 2010, dit wil zeggen als het uitsluitend over privédoeleinden gaat) op basis van een overeenkomst met een professional, ook als in de algemene bepalingen van de overeenkomst een andere rentevoet vermeld is en als de algemene voorwaarden niet voorzien in een financiële sanctie ten laste van de professional in de veronderstelling dat hij zijn verplichtingen niet, of laattijdig, zou nakomen (principe van de wederkerigheid van schadevergoedingen).

Het ogenblik vanaf wanneer de intresten berekend worden, is het ogenblik waarop de vergoeding verschuldigd is in het geval van compensatoire intresten of op het ogenblik dat de kostprijs van het

krediet moet worden betaald in het geval van remuneratie-intresten. Het gaat om het ogenblik dat vastgelegd is in het contract of in de wet of, bij gebrek daaraan, om de datum van de verzending van de ingebrekestelling in het geval van verwijlintresten (moratoire intresten). Er is ook een ingebrekestelling nodig om de verwijlintresten te laten lopen op de som die verschuldigd is door de consument (zoals bepaald door de wet van 14 juli 1991, dit wil zeggen als het louter om privédoeleinden gaat) op basis van een contract met een professional, ook als de algemene bepalingen van de overeenkomst voorzien in een andere datum en als de algemene bepalingen niet voorzien in een financiële sanctie ten laste van de professional in de veronderstelling dat hij zijn verplichtingen niet, of laattijdig, zou nakomen (compensatieprincipe).

De som waarop de intresten worden berekend ('grondslag') omvat in principe geen intresten. De wet verbiedt dat uitdrukkelijk behalve in bepaalde gevallen (een kredietopening in het kader van een consumentenkrediet) of tegen erg strikte voorwaarden (bepaald door artikel 1154 van het Burgerlijk Wetboek).

De intresten worden in principe gerechtelijke intresten genoemd vanaf het ogenblik dat een schuldeiser een gerechtelijke actie heeft ingeleid.

JKP (consumentenkrediet)

Zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991 gaat het om een percentage dat de totale kostprijs van het krediet uitdrukt op jaarbasis. Met uitzondering van eventuele notariskosten, omvat het JKP (Jaarlijkse KostenPercentage) alle kredietkosten die de kredietnemer moet betalen en die de kredietgever kent, met inbegrip van:

- debetrente (remuneraties),
- commissies die ontvangen worden door de kredietbemiddelaar,
- belastingen,
- onderzoekskosten, kosten voor het samenstellen van het dossier, het raadplegen van de bestanden, het beheer, de administratie en de inning,
- de kosten van de kredietkaart (behalve als de kaart gekoppeld is aan een zichtrekening, als ze andere functies heeft, als de opening van een rekening niet verplicht was en als de rekeningkosten klaar en duidelijk zijn aangegeven in de kredietovereenkomst of in een andere overeenkomst die werd afgesloten met de kredietnemer),
- de kosten betreffende nevendiensten die verbonden zijn aan het krediet (zoals verzekeringspremies voor het 'verschuldigd blijvend saldo') als het intekenen op die diensten verplicht was voor het verkrijgen van het krediet,
- de kosten voor het beheer van een zichtrekening die nodig is om het krediet te kunnen gebruiken (behalve als de opening van die rekening niet verplicht is en als de rekeningkosten klaar en duidelijk aangegeven zijn in de kredietovereenkomst of een andere overeenkomst die werd afgesloten met de kredietnemer).

De totale kostprijs van het krediet omvat echter niet: de kosten en vergoedingen die de kredietnemer verschuldigd is als hij de verplichtingen die de kredietovereenkomst hem oplegt, niet naleeft, noch de kosten verbonden aan het aankopen van een goed of een dienst die met dit krediet gefinancierd zijn (als die kosten niet specifiek zijn voor een aankoop op krediet).

De maximale rentevoeten zijn vastgelegd bij koninklijk besluit (zie http://economie.fgov.be/nl/consument/consumentenkrediet/Kredietkosten/Maximale_tarieven/index.jsp).

Krediet (in de zin van het lenen van geld of het kunnen beschikken over geld)

Overeenkomst waarbij een persoon (eventueel een bank of een niet-bancaire kredietinstelling) een geldbedrag geeft of ter beschikking stelt aan een ander persoon die belooft om hetzelfde bedrag terug te betalen, eventueel vermeerderd met intresten.

Kredietbemiddelaar

De professional die tussenkomt bij de afsluiting van een kredietovereenkomst zoals een kredietmakelaar of een handelaar die een financiering laat ondertekenen voor een aankoop op krediet.

Als het gaat om een consumentenkrediet zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991, gaat het om professionals die geen kredietgevers zijn en die werken tegen eender welke vergoeding (een commissie of een andere economisch voordeel). Dergelijke kredietbemiddelaars:

- geven of stellen aan de consumenten (die het krediet hoofdzakelijk voor privédoeleinden vragen) kredietovereenkomsten voor;
- begeleiden de consumenten bij het voorbereiden van de afsluiting van een kredietovereenkomst (ze stellen enkel zaken voor), bijvoorbeeld door een vergelijkende studie te maken van verschillende kredietaanbiedingen;
- sluiten kredietovereenkomsten af met consumenten voor rekening van een kredietgever (ze vervangen de kredietgever).

Hierbij horen ook de kredietgevers die kredietovereenkomsten voorstellen en/of afsluiten als een andere (contractueel erkende en aangewezen) kredietgever hun plaats onmiddellijk inneemt.

In dit kader moet dat duidelijk bepaald zijn in de overeenkomst en de activiteiten van deze kredietgever zijn strikt gereguleerd.

Kredietgever

Iedere persoon of vennootschap die geld leent of beschikbaar stelt aan een kredietnemer. In het kader van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet, moet die persoon of vennootschap vooraf gemachtigd zijn om krediet te geven (u vindt de lijst met erkende kredietgevers op de website van de FOD Economie: <http://economie.fgov.be/nl/consument/consumentenkrediet/Kredietgever/Erkenning/index.jsp>). Zoals bepaald in deze wet wordt deze persoon of vennootschap niet beschouwd als een kredietgever (maar als een kredietbemiddelaar) als een andere erkende kredietgever onmiddellijk optreedt als vervanger.

Kredietkaart en debetkaart

Een kredietkaart is gekoppeld aan een kredietopening (zie kredietopening). De kostprijs van dit soort van krediet ligt doorgaans hoger dan bij andere kredietvormen.

Met eenzelfde kaart die gekoppeld is aan een zichtrekening kunt u immers vaak het geld opnemen dat u op die rekening hebt gezet (het gaat dan gewoon om het opnemen van uw eigen geld) en geld opnemen

dat er niet op staat en dat de bank u leent (dan gaat het om een krediet). Het geld kan worden opgenomen via een bankautomaat of, als het gaat over een aankoop van goederen of diensten in een winkel, via een betaalterminal die in de winkel staat. Als de kredietopening betrekking heeft op een consumentenkrediet volgens de wet van 12 juni 1991, moeten de kosten van de kaart, de kosten voor het houden van een zichtrekening en de kosten voor de betalingsverrichtingen die met de kaart gebeuren, inbegrepen zijn in de kredietkosten (uitgedrukt volgens het JKP, het jaarlijkse kostenpercentage).

Als de kaart niet of niet noodzakelijk gekoppeld is aan een zichtrekening, kunt u daarmee op krediet goederen en diensten kopen in bepaalde winkels of bij bepaalde postorderbedrijven. U betaalt de prijzen van de aankopen niet direct. De winkel of de kredietinstelling die samenwerkt met de winkel leent u het geld dat overeenstemt met de kostprijs tot een bepaald bedrag (de reserve). Als de opening van een zichtrekening niet opgelegd is door een kredietinstelling of als de kosten die gepaard gaan met deze rekening klaar en duidelijk aangegeven zijn, dan moeten de kosten van de kaart, de kosten voor het houden van een zichtrekening en de kosten voor de betalingsverrichtingen niet inbegrepen zijn in de kosten van het krediet (uitgedrukt volgens het JKP, het jaarlijks kostenpercentage).

Opgelet: het openen van een zichtrekening is niet noodzakelijk gekoppeld aan een kredietopening.

Kredietopening (consumentenkrediet)

Krediet waardoor de kredietnemer beschikt over een som geld, koopkracht (goederen en diensten) of om het even welk ander betalingsmiddel en dat hij kan gebruiken tegen de gewenste bedragen – voor zover hij binnen de grenzen blijft die bepaald zijn in de overeenkomst – en op het gewenste ogenblik. De opening kan gekoppeld zijn aan een zichtrekening en soms vereist het gebruik ervan een kredietkaart. Kredietgevers en kredietmakelaars zeggen dat niet altijd duidelijk (ze hebben het bijvoorbeeld over een ‘reserve’).

De kredietgever beschikt over een grote vrijheid inzake de betaling van de kostprijs van het krediet en de terugbetaling van het geleende bedrag: de overeenkomst kan de kredietnemer verplichten tot het uitvoeren van periodieke betalingen als hij gebruik maakt van een kredietopening; die betalingen kunnen geheel of gedeeltelijk overeenstemmen met de verschuldigde intresten en kosten en een deel van het geleende bedrag (in het laatste geval bestaan er terugbetalingsminima).

Als het geleende bedrag een door de overeenkomst vastgesteld plafond bereikt, en de kredietnemer betaalt een deel van het bedrag terug, dan kan de overeenkomst hem toestaan om de terugbetaalde som opnieuw te lenen. Men spreekt dan over doorlopend of ‘revolving’ krediet.

De (vergoedende) debetrentevoeten en de kosten voor het opnemen van geld via een geldautomaat en, dus, de kostprijs van het krediet mogen, onder bepaalde voorwaarden, schommelen binnen de periode waarin de kredietopening loopt. In deze gevallen en onder bepaalde voorwaarden kan de kredietnemer de kredietopening stopzetten.

Wat betreft de debetmogelijkheden en de overschrijding (specifieke vormen van kredietopening – zie hoger) worden de debetintresten regelmatig opgeteld bij het bedrag (ze worden kapitaal) en leveren ze

dus op hun beurt intresten op als de overeenkomst geen periodieke terugbetaling van een deel van het geleende bedrag oplegt.

De kredietnemer kan een einde maken aan een kredietopening van onbepaalde duur (zoals aan elke kredietovereenkomst van onbepaalde duur) mits hij de opzegtermijn die bepaald is in de overeenkomst naleeft (voor zover die termijn niet langer is dan een maand). Maar ook de kredietgever kan een dergelijke kredietopening stopzetten als dat in de overeenkomst staat en als hij een opzegtermijn van minstens twee maanden naleeft. In beide gevallen moet de intentie om de kredietopening stop te zetten worden meegedeeld aan de andere partij via een aangetekend schrijven of via een andere duurzame drager die aanvaard is door die partij.

Kredietopeningen van onbepaalde duur of met een looptijd van meer dan vijf jaar moeten voorzien in een termijn van nulstelling (een maximale nulstellingstermijn wordt bepaald door een koninklijk besluit). Als deze termijn afloopt, stopt de kredietopening niet, maar moet de kredietnemer het geheel van het geleende bedrag terugbetaald hebben vooraleer hij er nog gebruik van kan maken.

Opgelet: de kostprijs van dit krediet (JKP) is doorgaans hoog. Er is dus een permanent risico op een toenemende schuldenlast, ook omwille van de hoger vermelde kenmerken: mogelijkheid om het geheel van het toegelaten bedrag te lenen, om geen enkele periodieke betaling te doen of enkel de opgelegde betalingsminima, om het deel van het geleende bedrag dat terugbetaald is opnieuw te lenen; mogelijkheid om vaste debetrentevoeten te laten schommelen; mogelijkheid dat debetrente kapitaal wordt en op haar beurt rente oplevert; mogelijkheid dat men het totaal van het geleende kapitaal en de kostprijs van het krediet niet kan terugbetalen als de kredietgever de kredietopening stopzet of als de nulstellingstermijn afloopt. Een kredietopening mag dus enkel worden gebruikt voor een tijdelijk en uitzonderlijk kastekort, omdat het geleende bedrag binnen een korte termijn terugbetaald moet kunnen worden.

Als het geleende bedrag het maximum dat volgens de overeenkomst is toegelaten, overschrijdt en als die overschrijding formeel verboden is door de overeenkomst, dan bepaalt de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet het volgende:

- de wet verplicht de kredietgever om alle mogelijke nieuwe kredietopnemingen op te schorten;
- de wet verplicht de kredietgever om van de kredietnemer binnen 45 dagen de terugbetaling te eisen van het overschreden bedrag;
- als die verplichting niet wordt nageleefd, beperkt de wet de sommen die kunnen worden opgeëist bovenop het overschreden bedrag tot enkel de verwijlintresten (berekend op dat bedrag) en tot de kosten die wettelijk mogen opgeëist worden;
- de wet verplicht de kredietgever om de kredietnemer in te lichten (via een duurzame drager zoals een rekeninguittreksel) over de overschrijding (en het feit dat dit verboden is), over het bedrag van de overschrijding en de intresten en kosten die daarop van toepassing zijn;
- als de kredietnemer het overschreden bedrag en/of de opeisbare intresten en kosten niet kan terugbetalen, dan is de kredietgever verplicht om de kredietnemer in gebreke te stellen (via een aangetekend schrijven) tenzij hij binnen de maand betaalt, en hij moet hem eraan herinneren dat de kredietopening bij afwezigheid van betaling afloopt en dat de kredietnemer niet meer kan profiteren van eender welke betalingstermijn aangaande de opeisbare sommen;
- als de kredietnemer het overschreden bedrag en/of de opeisbare intresten en kosten niet kan terugbetalen binnen de maand na de datum van het aangetekend schrijven met de

ingebrekestelling, dan is de kredietgever verplicht om de overeenkomst te beëindigen of om een nieuwe overeenkomst af te sluiten met de kredietnemer, die voorziet in een hoger kredietbedrag en beantwoordt aan alle wettelijke verplichtingen (in het bijzonder zijn verplichting om zich te informeren over de solvabiliteit van de kredietnemer en om hem te adviseren).

In dezelfde veronderstelling en als de overschrijding niet formeel verboden is door de overeenkomst en als het (toegelaten) overschreden bedrag hoger is dan 1.250 euro (dit bedrag kan worden gewijzigd bij koninklijk besluit) en de overschrijding langer dan een maand duurt, dan bepaalt dezelfde wet:

- dat de kredietgever verplicht is om de kredietnemer in te lichten (via een duurzame drager) over de overschrijding, het overschreden bedrag en de intresten en kosten die toepasselijk zijn op dit bedrag;
- zolang deze informatie niet verstrekt is, beperkt de wet de sommen die kunnen worden opgeëist bovenop het overschreden bedrag tot het gedeelte van de opgenomen sommen, de kosten en debetintresten die verschuldigd zijn volgens de overeenkomst (met uitsluiting van verwijlrenten, boetes en vergoedingen). De debetintrest is beperkt tot de laatst toegepaste rentevoet;
- als de kredietnemer het overschreden bedrag drie maanden na de overschrijding niet heeft terugbetaald, is de kredietgever verplicht om alle mogelijke kredietopnemingen op te schorten;
- de wet verplicht hem in dit geval om de kredietnemer in gebreke te stellen (per aangetekend schrijven) voor het terugbetalen van het overschreden bedrag binnen een maand en hij moet de kredietnemer eraan herinneren dat wanneer hij dat niet doet, de kredietopening ten einde loopt en de betalingstermijnen voor de opeisbare sommen vervallen;
- als de kredietnemer het overschreden bedrag een maand na de datum van het aangetekend schrijven met de ingebrekestelling, niet heeft terugbetaald, dan is de kredietgever verplicht om een einde te maken aan de overeenkomst of om een nieuwe overeenkomst af te sluiten met de kredietnemer, die voorziet in een hoger kredietbedrag en die voldoet aan alle wettelijke verplichtingen (in het bijzonder zijn verplichting om zich te informeren over de solvabiliteit van de kredietnemer en om hem te adviseren).

Het is ook zo dat de kredietgever ook alle mogelijke nieuwe kredietopnemingen mag opschorten los van de hypothesen die hierboven zijn vermeld als dat voorzien is in de overeenkomst en als de kredietgever dat kan staven met objectieve gegevens zoals inlichtingen waaruit blijkt dat de kredietnemer zijn verplichtingen niet meer kan nakomen.

Lening op afbetaling (consumentenkrediet)

Overeenkomst waarbij een som geld of een ander betalingsmiddel ter beschikking wordt gesteld van een kredietnemer die alles moet terugbetalen plus de kredietkosten via periodieke overschrijvingen. In tegenstelling tot bij een kredietopening wordt er hier bij het afsluiten van het contract een overeenkomst gesloten tussen de kredietgever en de kredietnemer over het geleende bedrag, de kredietkosten, de terugbetalingstermijn en het bedrag van de periodieke betalingen (de maximale terugbetalingstermijnen kunnen naargelang van het geleende bedrag worden vastgelegd door een koninklijk besluit). Het geleende bedrag kan door de kredietnemer worden gebruikt voor het aankopen van een goed of een bepaalde dienst, maar dat is niet noodzakelijk (in dat laatste geval sprak men vroeger van een persoonlijke lening).

Loonoverdracht

Een vorm van overdracht van schuldvordering waarbij een persoon (cederende schuldenaar) een andere persoon (schuldeiser-cessionaris) machtigt om, als garantie voor de uitvoering van zijn schuldverplichtingen tegenover deze laatste, zijn loon geheel (als het gaat om alimentatieschulden) of gedeeltelijk te innen door zich rechtstreeks te richten tot zijn werkgever (gecedeerde schuldenaar).

Als er een overdracht is van het loon dat wordt verdiend in het kader van een arbeidsovereenkomst zoals bepaald door de wet van 12 april 1965 betreffende de bescherming van het loon van werknemers, dan moet dat duidelijk opgenomen zijn in een akte die los staat van de schuld die wordt gewaarborgd (twee documenten of een enkel document met een duidelijke scheiding). Het bedrag dat door de overdracht gegarandeerd is (en dat geheel of gedeeltelijk rechtstreeks wordt overgedragen aan de schuldeiser) moet duidelijk aangegeven zijn. Als de schuldeiser de overdracht wil uitvoeren (de bedragen die hem verschuldigd zijn en niet werden betaald, wil laten overmaken), moet hij dat eerst melden aan de schuldenaar (die heeft toegestemd in de overdracht). Vervolgens moet hij dat bericht evenals een kopie van de overdrachtsakte doorsturen naar de werkgever. De berichten moeten worden verstuurd per aangetekend schrijven of via een deurwaarder. Een schuldenaar kan zich daar in deze gevallen tegen verzetten via een aangetekend schrijven of via een bezoek van een gerechtsdeurwaarder aan zijn werkgever (die de schuldenaar op de hoogte moet brengen). Zodra de werkgever het verzet van de schuldenaar heeft ontvangen, mag hij niets meer inhouden ten gunste van de schuldeiser. Als de schuldeiser het effect van het verzet ongedaan wil maken, moet hij de schuldenaar voor de vrederechter van de plaats van zijn domicilie dagen en de rechter ervan overtuigen (tegen de argumenten van de schuldenaar in) dat er geen gronden zijn voor het verzet.

Deze regels zijn eveneens van toepassing als de gewaarborgde schuld het gevolg is van een consumentenkrediet zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991 en als afstand wordt gedaan van arbeidsinkomsten (zoals bepaald door de wet van 12 april 1965), alimentatie of vervangingsinkomsten (pensioenen, werkloosheidsuitkeringen, vergoedingen voor een arbeidsongeval of een beroepsziekte, vergoedingen voor arbeidsonbekwaamheid of invaliditeitsuitkeringen, uitkeringen in het geval van loopbaanonderbreking). Bovendien mag de loonoverdracht alleen maar worden uitgevoerd ten bedrage van de sommen die invorderbaar zijn op het ogenblik dat de kredietgever (schuldeiser) zijn intentie inzake loonoverdracht op een correcte manier heeft kenbaar gemaakt aan de kredietnemer (schuldenaar).

Naast de gevallen die in de twee voorgaande paragrafen werden vermeld, kan de schuldenaar zich eveneens verzetten tegen loonoverdracht, maar dan moet hij dat zelf aanhangig maken bij de beslagrechter.

In principe kan het loon niet volledig worden overgedragen. Het deel van het loon dat kan worden overgedragen wordt bepaald en berekend op basis van de wet (Gerechtig Wetboek).

Minnelijke invordering van schulden

Handelingen en praktijken waarbij een schuldeiser of een ander persoon die optreedt in zijn naam en voor zijn rekening bij een schuldenaar de betaling van een schuld probeert te verkrijgen zonder te steunen op een gerechtelijke beslissing of een andere uitvoerbare titel (bijvoorbeeld een dwangbevel of een notariële akte).

Als de schuld in kwestie helemaal vreemd is aan het beroep van de schuldenaar, verbiedt de wet van 20 december 2002 elke handeling of praktijk die raakt aan het privéleven of de menselijke waardigheid van de schuldenaar, of die zou kunnen leiden tot een vergissing zoals het formuleren van niet-correcte juridische bedreigingen of het geven van foute informatie over de consequenties van niet-betaling, of het intimideren van de schuldenaar die zijn bezwaren tegen de invordering schriftelijk en met vermelding van zijn standpunt heeft meegedeeld.

De 'activiteit van minnelijke invordering' verwijst naar het minnelijk invorderen van schulden door een professional die niet betrokken was bij de afsluiting van de overeenkomst die aan de basis ligt van de schuld in kwestie en die optreedt in naam en voor rekening van de schuldeiser of aan wie de schuldeiser zijn vordering overgedragen heeft.

Als de schuld in kwestie helemaal vreemd is aan het beroep van de schuldenaar, behoudt de wet van 20 december 2002 de activiteit van minnelijke invordering voor aan advocaten, notarissen, gerechtsdeurwaarders en gerechtelijke mandatarissen (zoals een voorlopig bewindvoerder van de goederen van een persoon die fysiek of mentaal niet in staat is om ze te beheren) evenals tot personen en vennootschappen die ingeschreven zijn bij de FOD Economie (de zogeheten 'incassobureaus'). De wet verbiedt hen om voor hun tussenkomst aan de schuldenaar rechtstreeks een vergoeding te vragen die enkel door de schuldeiser kan worden geëist. De wet verplicht hen om, vooraleer in actie te treden, aan de schuldenaar een schriftelijke ingebrekestelling te richten waarvan de wet de minimale inhoud bepaalt, en om de schuldenaar een termijn van minstens vijftien dagen te laten om te reageren. De wet verbiedt geen bezoek aan de schuldenaar thuis, maar verplicht de professional (of zijn aangestelde) die het bezoek aflegt om aan de schuldenaar een formulier te geven met zijn naam en met de vermelding dat de schuldenaar het recht heeft om het bezoek te weigeren. Het is ook wettelijk verplicht om aan de schuldenaar die bij die gelegenheid een betaling doet, een ontvangstbewijs te geven waarop vermeld is voor welke schuld de betaling moet dienen.

Op het niet naleven van deze verboden en verplichtingen staat als mogelijke sanctie een geldboete en/of of gevangenisstraf, het intrekken of opschorten van de inschrijving (voor de personen en vennootschappen die daaraan onderworpen zijn) en een strenge financiële sanctie: als de schuldenaar in die omstandigheden een betaling doet, wordt ze afgetrokken van zijn schuld aan de schuldeiser, maar de professional die de minnelijke invordering heeft gedaan, moet het betaalde bedrag terugbetalen (behalve wanneer de inbreuk duidelijk het gevolg is van een vergissing die de rechten van de schuldenaar intact laat).

Overmatige schuldenlast

- In België: bij een procedure voor collectieve schuldenregeling wordt overmatige schuldenlast gedefinieerd als een situatie waarbij iemand niet meer in staat is, om op een duurzame manier, zijn bestaande en toekomstige schulden te betalen op basis van zijn lopende inkomsten.
- Een andere definitie vinden we in een studie die voor de Europese Commissie werd gerealiseerd door het European Savings Institute, de Universiteit van Bristol (Personal Finance Research Centre) en het Center for European Policy Studies: een gezin heeft een overmatige schuldenlast als "de huidige en verwachte inkomsten niet volstaan om te voldoen aan al zijn financiële verplichtingen

zonder dat zijn levensstandaard daardoor daalt onder het niveau dat in dat land als een minimum wordt gezien". Voordien omschreef een groep experts uit verschillende Europese landen, in opdracht van het Comité van Ministers van de Raad van Europa, overmatige schuldenlast als een situatie van een persoon of een gezin die, duidelijk en/of over een lange periode, niet in staat zijn om hun schulden terug te betalen, wat leidt tot systematische betalingsmoeilijkheden, en zelfs tot de totale onmogelijkheid om alle schuldeisers terug te betalen. Deze definitie werd goedgekeurd door de ministers van de landen van de Raad van Europa op 20 juni 2007.

Periodieke uitgaven

Alle uitgaven die volgens maandelijks of andere vervaltijden moeten worden betaald: trimestrieel, jaarlijks. In een budget is het aangewezen deze te delen en te herleiden tot een maandelijks basis. Ideaal gezien is het aanbevolen om het bedrag dat overeenstemt met deze uitgaven elke maand opzij te zetten teneinde over de nodige gelden te beschikken wanneer de vervaldagen zich aandienen.

Schuld

Verplichting van de schuldenaar om al dan niet iets te doen ten gunste van de schuldeiser of om hem een som geld te betalen.

Schuldbemiddeling (niet-gerechtelijk)

In het gewone taalgebruik verwijst bemiddeling naar een tussenkomst die wil bijdragen tot een akkoord, een afspraak of een verzoening tussen personen; een bemiddelaar treedt dus op als iemand die het gemakkelijker maakt om te komen tot een akkoord tussen personen die verwickeld zijn in een geschil en zijn werk hangt dus af van het gemeenschappelijke akkoord tussen die personen; de bemiddelaar moet zich tegenover hen volledig onpartijdig en neutraal opstellen.

De rol van een schuldbemiddelaar is echter veel complexer. Doorgaans doet een schuldbemiddelaar het volgende voor een schuldenaar:

- evalueren van zijn situatie, van de pogingen om tot een oplossing te komen die hij al heeft gedaan en van de staat van de gerechtelijke procedures die opgestart zijn door of tegen hem;
- hem informeren over juridische of economische zaken aangaande zijn verplichtingen en rechten tegenover zijn schuldeisers, hun actiemiddelen, hun mogelijke strategieën en de verwachte gevolgen daarvan;
- een lijst opmaken van alle schulden die de schuldenaar heeft, van de voorrechten en de waarborgen waarover sommige schuldeisers eventueel beschikken; nagaan of de schulden wettelijk zijn qua principe en qua bedrag en of ze eventueel verjaard zijn, en rangschikken van de schulden (prioritair/niet-prioritair);
- nemen van de maatregelen die nodig zijn om zijn rechten te vrijwaren;
- bepalen van één of meer actiestrategieën en de schuldenaar eventueel tegelijkertijd doorverwijzen naar andere bevoegde diensten;
- uitwerken van een geloofwaardig, maar realistisch plan om de schuld aan te zuiveren. Het plan moet in overeenstemming zijn met zijn financiële mogelijkheden en hem en zijn familie in staat

stellen om een menswaardig bestaan te leiden. Hem informeren over de consequenties van de uitvoering van het aanzuiveringplan, hem uitleggen welke stappen hij moet zetten (scrupuleus naleven van het aanzuiveringplan door de afgesproken betalingen stipt uit te voeren, bij moeilijkheden of bij een verandering in zijn financiële of gezinssituatie opnieuw en onverwijld een bemiddelaar raadplegen ...), het plan met de schuldeisers bespreken en eventueel uitstel of een vermindering van de intresten of vergoedingen voorstellen en het plan aanpassen op basis van de antwoorden van de schuldeisers;

- nagaan of hij het aanzuiveringplan uitvoert en het indien nodig geregeld opnieuw bekijken;
- eventueel, de schuldenaar helpen om een gerechtelijke procedure in te leiden of om zijn argumentatie en zijn dossier voor te bereiden in het kader van een dergelijke procedure.

Zoals bepaald door de wet op het consumentenkrediet mag een schuldbemiddelaar niet tussenkomen in het afsluiten van een kredietovereenkomst. Als de schuldenlast van een schuldenaar één of meer schulden omvat die voortkomen uit overeenkomsten inzake consumentenkrediet (wat erg vaak voorkomt), dan is de schuldbemiddeling wettelijk voorbehouden voor advocaten, gerechtsdeurwaarders, notarissen en instellingen die daarvoor erkend zijn door de bevoegde gewestelijke of gemeenschapsoverheden, namelijk het Waals Gewest voor instellingen die gevestigd zijn in het Franssprekende taalgebied, de Duitse Gemeenschap voor instellingen die gevestigd zijn in de Duitstalige gebieden, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de tweetalige instellingen die in dit gebied gevestigd zijn, de Franse Gemeenschapscommissie voor de Franstalige instellingen die in het Brussels Gewest gevestigd zijn en de Vlaamse Gemeenschap voor de instellingen die gevestigd zijn in het Nederlandstalige gebied en voor de Nederlandstalige instellingen die gevestigd zijn in het tweetalige gebied Brussel Hoofdstad. Deze overheden bepalen elk voor zich onder welke voorwaarden instellingen aan schuldbemiddeling mogen doen. Die instellingen zijn hoofdzakelijk openbare centra voor maatschappelijk werk (OCMW) en verenigingen zonder winstogmerk (vzw) – in Vlaanderen enkel OCMW's en Centra voor Algemeen Welzijn (CAW's). De overheden bepalen tevens volgens welke procedure een erkenning kan worden verkregen, hoe lang ze geldt, onder welke voorwaarden ze kan worden verlengd en welke kosten de instellingen eventueel voor hun tussenkomst kunnen eisen van een schuldenaar. Het Waals Gewest kent een ad hoc-subsidie toe aan de instellingen die het erkent.

Schuldeiser

Elke persoon (of organisatie) aan wie men iets (bijvoorbeeld in de vorm van het betalen van een geldbedrag) schuldig is: ouder, vriend, bank, gas- of elektriciteitsmaatschappij, gespecialiseerde telefoonmaatschappijen enzovoort.

Schuldenaar

Iedere persoon (of maatschappij) die zich ertoe verplicht heeft om iets al dan niet te doen, of om een geldbedrag te betalen.

Schuldenlast

Het feit dat men één of meer schulden heeft, ongeacht of de datum waarop de schuldenaar de schuld moet voldoen al dan niet verstreken is. Een auto op krediet kopen, een factuur of een boete moeten betalen, de rekening in het rood laten gaan, dat is een schuldenlast opbouwen.

Opmerking: een bezwaarschrift van iemand die beweert schuldeiser te zijn, is niet noodzakelijk een schuld. Het bezwaarschrift kan terecht aangevochten zijn of betwistbaar zijn, hetzij wat betreft het principe (men is niets schuldig aan de schuldeiser), hetzij wat betreft het bedrag (over de verplichting om een geldbedrag te betalen).

Schuldsaldoverzekering

Een verzekering die speciaal kan worden aangegaan bij het afsluiten van een kredietovereenkomst. Bij het overlijden en/of ziekte en/of invaliditeit en/of jobverlies van een kredietnemer, betaalt de verzekering aan de kredietgever het bedrag van het verschuldigd blijvende saldo geheel, of gedeeltelijk, terug; dit is uiteraard in het voordeel van de kredietgever, maar het kan ook in het voordeel zijn van de kredietnemer of zijn erfgenamen die niets meer hoeven te betalen. Als het echter om een consumentenkrediet gaat (in de zin van de wet van 12 juni 1991), dan kan deze verzekering enkel worden verplicht als ze wordt aangegaan bij de kredietgever, kredietmakelaar of een maatschappij die met hen samenwerkt. Als er los van deze gevallen een verzekering wordt opgelegd, dan mag de premie niet meer kosten dan de eigenlijke kredietkosten (kosten uitgedrukt volgens het JKP, het jaarlijkse kostenpercentage).

Schuldvordering

Recht van een schuldeiser om iets te eisen van een schuldenaar, in het bijzonder de betaling van een geldbedrag.

Solvabiliteit

Financiële capaciteit om bestaande en (verwachte) toekomstige schulden te betalen, met inbegrip van de lopende lasten.

Stopzetten van het krediet

De term is niet officieel, maar wordt vaak gebruikt in het kader van het consumentenkrediet. De term heeft betrekking op de mogelijkheid, die moet opgenomen zijn in de overeenkomst of in de wet, om de kredietovereenkomst als beëindigd te beschouwen. Het nog niet terugbetaalde deel van het kapitaal moet dan onverwijld worden betaald. Desgevallend moeten er bepaalde voorwaarden worden nageleefd (een betaalachterstand vanaf een bepaald bedrag, voorafgaandelijke ingebrekestelling met een gereguleerde inhoud, opzeg- of regularisatietermijn ...). Eventueel zijn er aan de kredietgever achterstallige intresten en een forfaitaire vergoeding verschuldigd.

Verkoop op afbetaling (consumentenkrediet)

Zoals bepaald door de wet van 12 juni 1991 gaat het over de verkoop op krediet van een goed (bijvoorbeeld een elektrisch huishoudelijk apparaat of een auto) of een dienst, waarbij de verkoper eveneens kredietgever is en waarbij de kredietnemer het geleende bedrag en de kredietkosten (terug) betaalt via periodieke betalingen.

Verschuldigd blijvend saldo (consumentenkrediet)

Deel van het kapitaal dat nog moet worden terugbetaald aan de kredietgever. In het geval van debetstandmogelijkheden en overschrijdingen (zie boven) waarvoor in de overeenkomst geen periodieke terugbetaling van het geleende bedrag opgelegd is, worden de vervallen debetintresten en, onder bepaalde voorwaarden, de vervallen achterstallige intresten op het overschreden bedrag bij het verschuldigd blijvend saldo geteld.

Verzekering

Een contract waarbij een verzekeraar, tegen betaling van een premie en bij het voorvallen van een gebeurtenis die de verzekerde niet wou, waarborgt dat hij de verzekerde of een derde zal vergoeden voor de schade die ze lijden en/of voor de schade waarvoor de verzekerde aansprakelijk is. De verzekeraar garandeert ook om hulp te bieden aan de verzekerde of aan een derde, of om een geldbedrag uit te keren aan één van beiden. Het is verplicht om een verzekering te hebben die de bestuurder van een auto dekt.

Advies: als het financieel mogelijk is, is het verstandig om de volgende verzekeringen af te sluiten:

- *een verzekering die de aansprakelijkheid van de bewoner dekt, of, als men eigenaar is van een gebouw (in het bijzonder van de eigen woning), een verzekering ter vergoeding van de schade die dit gebouw lijdt ten gevolge van diverse risico's;*
- *een verzekering die de aansprakelijkheid dekt van de verzekerde en zijn verwanten in het kader van hun privéleven;*
- *een verzekering die waarborgt dat er een geldbedrag wordt uitbetaald als iemand de pensioenleeftijd bereikt, ernstig ziek wordt (en bij het overlijden de begrafeniskosten gedekt zijn of als de verzekerde zijn verwanten moet beschermen tegen bestaansonzekerheid), zijn baan verliest of niet meer kan werken (als de verzekerde een zelfstandige is) of, minstens een verzekering die waarborgt dat het schuldsaldo van een lening wordt terugbetaald als deze gevallen zich voordoen.*

Opgelet: men moet zich alle voorwaarden van een verzekeringscontract laten overhandigen, alles lezen en er zeker van zijn dat men ermee akkoord gaat alvorens het contract te ondertekenen. Men mag niet alleen aandacht schenken aan de financiële voorwaarden (in het bijzonder de verzekeringspremie), maar men moet ook nagaan welke gevallen het contract dekt en in welke gevallen de verzekeraar niet tussenkomt. Want een aantrekkelijke premie biedt weinig voordeel als de draagwijdte van de verzekering te beperkt of te ruim is, of gepaard gaat met veel uitzonderingen. En als er iets voorvalt in uw leven of dat van uw verwanten, ga dan goed na waar de verzekering eventueel kan tussenkomen.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: Behoeftepiramide van Maslow

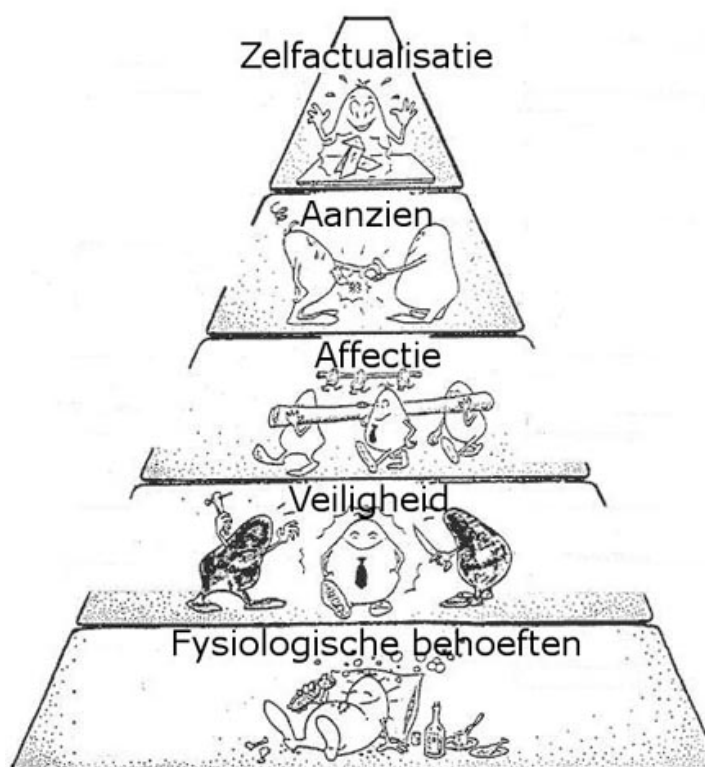
Zie lessuggestie 1: Behoeftes of zin?

Om als mens een gezonde persoonlijkheid te kunnen ontwikkelen moeten volgens Abraham H. Maslow een aantal fundamentele behoeften minimaal bevredigd zijn. In 1943 publiceerde hij zijn bekendste werk: *A Theory of Human Motivation*, waarin hij zijn Hierarchy of Needs-theorie uit de doeken doet. Dit model wordt nog steeds gebruikt om menselijke behoeften en motivatie te begrijpen. Deze behoeften klasseert hij volgens een hiërarchie.

Zijn behoeftehiërarchie ziet er als volgt uit:

1. Lichamelijke behoeften
2. Behoeftes aan veiligheid en zekerheid
3. Behoeftes aan sociaal contact
4. Behoeftes aan waardering en erkenning
5. Zelfontplooiing

Maslow stelde dat elk levend wezen dezelfde behoeftes nastreeft. Wanneer aan een behoefte voldaan is, schuift het individu op naar een volgend niveau.

BIJLAGE 2: Kaarten rollenspel

Zie lessuggestie 2: Sociaal determinisme of individuele verantwoordelijkheid

Ik ben 18 jaar en heb een diploma ASO. Ik ga niet verder studeren maar ik zoek werk. Als ik over enkele maanden nog geen werk heb, krijg ik een wachtuitkering van 345 euro per maand. Dat is niet veel, maar ik moet geen huur betalen want ik woon nog bij mijn ouders thuis.

Ik ben 78 jaar oud. Ik woon in een bejaardentehuis. Ik moet meer dan mijn volledige pensioen (1000 euro per maand) uitgeven om dit te kunnen betalen en dan nog kom ik niet toe. Gelukkig heb ik nog wat spaargeld omdat ik mijn huis verkocht heb.

Ik ben 38 en werk voor een internationaal IT-bedrijf. Ik bekleed een belangrijke functie en verdien veel geld (4000 euro netto per maand). Mijn werkgever betaalt ook mijn auto, gsm en laptop. Ik heb een mooi huis met een grote tuin. Mijn vrouw werkt halftijds zodat ze goed voor onze twee kinderen kan zorgen. Het is wel jammer dat ik door mijn baan heel weinig thuis kan zijn.

Ik ben 24. Ik ben sinds enkele maanden voorwaardelijk vrijgelaten na een gevangenisstraf van een jaar. Ik ben ondertussen terug op het rechte pad maar het is niet makkelijk om werk te vinden. En met het beetje leefloon dat ik krijg, is het moeilijk rondkomen. Gelukkig mag ik inwonen bij de ouders van mijn vriendin.

Ik heb al 20 jaar een boerenbedrijf, waar mijn vrouw en zoon ook in werken. Ik kweek voornamelijk fruit. Elke dag sta ik om 6 uur op en tijdens het plukseizoen werk ik regelmatig tot 's avonds laat. Ik hou van mijn job maar het is wel hard werken. Sommige jaren valt de oogst goed mee, andere jaren valt het dan weer tegen. De prijzen die ik krijg voor mijn fruit kunnen soms erg laag zijn. Gelukkig zijn er subsidies van de overheid en Europa.

Wij zijn 44 en 45 jaar oud. We staan alle twee voltijds in het onderwijs. Onze zoon zit op kot en studeert aan de unief en is 20, onze dochter is 17. Over vijf jaar is ons huis afbetaald.

Ik ben net ontslagen in de autofabriek waar ik al 25 jaar werk. Ik ben al 53 en heb geen diploma. Een nieuwe baan vinden zal niet makkelijk worden. Mijn vrouw werkt halfijds in een supermarkt. De kinderen staan gelukkig al op eigen benen.

Ik werk bij een grote bank en verdien zeer goed. Ik heb een mooi kantoor voor mij alleen dat uitkijkt over de skyline van Brussel. Ik heb een eigen secretaresse. Door enkele slechte beleggingen ben ik heel wat spaargeld van klanten kwijtgeraakt. Maar ze moeten daar niet over zagen: je weet toch dat aan investeringen een risico verbonden is?

Wij zijn beiden 65 en net op pensioen. We werkten heel ons leven als ambtenaar op een ministerie. We hebben een mooi pensioen, onze woning in afbetaald en onze kinderen staan allemaal op eigen benen. In januari en februari gaan we twee maanden in Benidorm overwinteren.

Ik ben 29 en zelfstandige. Ik ben freelance journalist. Deze maand heb ik geluk en kan ik enkele grote artikels schrijven. Maar sommige maanden is het heel wat minder en kan ik maar net rondkomen. Ik ben erg gepassioneerd door mijn werk en doe het erg graag omdat het heel uitdagend en steeds iets anders is. Ik huur een appartementje in het centrum van Antwerpen samen met mijn vriend.

Ik ben een pas afgestudeerde dokteres en werk voor Artsen Zonder Grenzen. Ik verdien veel minder dan een gewone dokter maar ik kan zo wel echt andere mensen helpen. Over enkele jaren ga ik wel een eigen praktijk opstarten. Ik huur een kleine woning.

Ik ben de enige bakker in het dorp. Mijn vrouw doet de winkel, ik bak het brood en de taarten samen met twee personeelsleden. Ik verdien goed mijn boterham en hou van mijn werk. Alleen alle dagen om 3 uur 's nachts opstaan wordt na 18 jaar wel zwaar.

Ik ben directeur van een groot bedrijf. Ik verdien 10.000 euro per maand en heb nog een hele hoop extra voordelen zoals een bedrijfswagen met chauffeur, een gsm, een laptop. Vorige maand moest ik 200 werknemers ontslaan omdat het bedrijf het dit jaar niet zo goed deed. Toch maakte we nog een beetje winst en kreeg ik een bonus van 75.000 euro.

Ik ben 33 jaar en al zeven jaar werkloos. Ik vind het niet erg om niet te werken, ik kan me wel bezighouden met andere dingen die ik veel plezanter vind. Mijn uitkering is misschien niet zo hoog, maar met de uitkering van mijn partner en met het kindergeld kunnen we toch rondkomen en een klein huisje huren. Sparen doe ik nooit. Als ik wat geld over heb, koop ik liever dvd's.

Ik werk in het zwart in de horeca als afwasser. Ik ben altijd bang voor onverwachte controles van de arbeidsinspectie want mijn verblijfsvergunning is al meer dan een jaar verlopen. Mijn vrouw en kind wonen nog in het land waar ik vandaan kom. Bijna alles wat ik verdien, stuur ik op naar mijn familie. Ik woon met zeven andere landgenoten op een oud appartement met twee kamers.

Ik ben 32 jaar en ik woon alleen. Ik ben illegaal in België en werk in het zwart bij een fruitteler. Ik verdien gemiddeld 600 euro per maand. De laatste tijd sukkel ik echter met mijn gezondheid.

Ik ben 25 en juist getrouwd. We hebben samen een huis gekocht en verwachten een eerste kindje. Ik werk als secretaresse op een school, mijn man is dakwerker. We hebben net een splinternieuwe BMW gekocht op afbetaling.

Ik ben 21 en net afgestudeerd aan de hogeschool als maatschappelijk werker. Ik werk nu twee maanden fulltime in een bejaardentehuis. Vorige week kreeg ik een ongeval waardoor ik weken in het ziekenhuis heb gelegen en maandenlang moet revalideren en niet kan gaan werken. Ik had geen hospitalisatieverzekering dus zit ik met een torenhoge factuur. Gelukkig zullen mijn ouders een groot deel betalen.

Wij zijn 68 en 72 jaar oud. We leven nu alle twee van een klein pensioen van om en bij de 800 euro elk. Gelukkig hebben we een eigen huis waarvan de lening 10 jaar geleden is afbetaald. Nu kunnen we uitstapjes maken en leggen we wat geld opzij om af en toe een reisje te maken.

Ik ben 26 jaar en woon bij mijn moeder thuis. Zij zit in een rolstoel door een ongeval enkele jaren geleden. Mijn vader heb ik nooit gekend. Gelukkig heb ik een fulltime job als lerares lager onderwijs zodat mijn moeder en ik samen een huisje kunnen huren.

Ik ben 28 jaar en woon alleen. Ik ben vorige maand ontslagen op mijn werk en heb een opzegtermijn van drie maand. Ik verdiende 1400 euro netto en kwam net toe. Ik moet dringend ander werk zoeken anders kan ik mijn huur en andere kosten niet meer betalen.

Ik ben 22 en heb net ontslag genomen op mijn werk als verkoopster. Ik heb ervoor gekozen om de wijde wereld te gaan verkennen en hier en daar bij te klussen in het buitenland om rond te komen. Als ik volgend jaar terugkom, zal ik wel snel werk vinden.

Ik ben 38. Ik ben gescheiden van de vrouw waar ik drie kinderen mee heb. Ik had geen werk toen mijn vrouw me heeft verlaten en ik heb geen contact meer met mijn eigen familie. Ik ben verslaafd geraakt aan alcohol en leef nu al drie jaar op straat. Mijn kinderen heb ik al die jaren niet meer gezien. Ik wil graag de draad weer oppikken en werk zoeken, maar niemand steunt me hierin.

Ik ben 26 en woon samen met mijn vriend. Ik heb een fulltime baan waarvoor ik op universitair niveau wordt betaald. In het weekend ga ik vaak op stap met vrienden waarbij we wel eens aan het pokeren slaan. Aanvankelijk speelden we voor kleine bedragen maar onlangs speelde ik 500 euro kwijt.

Ik ben 32 jaar. Ik was tot voor kort gehuwd en heb twee kinderen. Mijn man heeft me verlaten en kijkt niet meer naar de kinderen om. Ik werk halftijds in de grootkeuken van het ziekenhuis hier in de buurt. Nu ik moet rondkomen met één klein inkomen lukt het niet meer. Schuldeisers vallen me lastig omdat ik de huur van vorige maand niet betaald heb. Mijn gsm- factuur kan ik ook niet meer betalen. Ik doe er nu alles aan om fulltime te kunnen werken.

Ik ben 30 en heb net een eigen zaak opgestart. Ik ben een lening aangegaan om een pand te kopen waar ik nu een broodjeszaak van heb gemaakt. Hopelijk zal de zaak goed draaien want ik moet 600 euro per maand afbetalen aan de bank. Mijn vorige zaak ging failliet en dat wil ik echt niet meer meemaken.

Wij zijn 55 en 60 jaar. We zijn ons huis nog aan het afbetalen. Ik ben halftijds leerkracht en mijn man werkt zelfstandig als tandarts. Mijn vader is gestorven toen ik zes was, mijn moeder is recent ook overleden. We hebben een mooi huis geërfd waardoor we er financieel zeer goed voor staan.

Ik ben 23 jaar. Ik heb mijn middelbare studies nooit afgemaakt waardoor ik geen enkel diploma heb. Ik ben werkloos en heb een uitkering van 700 euro per maand. Ik huur een kamer in de stad en zoek af en toe eens werk in de buurt. In mijn vrije tijd kijk ik films en zit ik vaak op de Playstation die ik van mijn moeder heb gekregen.

Ik ben 33 en woon in bij mijn ouders. Ik heb een goedbetaalde baan in een bank. Thuis wonen is erg gemakkelijk omdat ik nooit hoeft te koken en mijn moeder de was en de strijk doet voor mij. Bovendien kan ik op die manier goed sparen omdat ik geen huur moet betalen.

Ik ben 45 jaar. Ik ben een gescheiden man, werkloos sinds vorige maand. Het toeval wil dat ik net de lotto heb gewonnen, 2,5 miljoen euro. Mijn geluk kan niet op: nooit meer werken, mijn kinderen kan ik alles geven wat ze verlangen, ik kan alles kopen en kan reizen zoveel ik wil. Voor mij is het duidelijk: ik ben binnen!

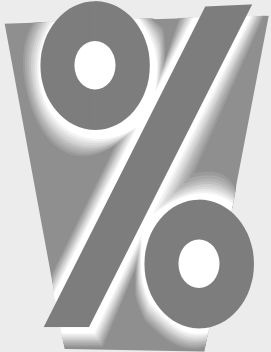
BIJLAGE 3: Onze gevoelens ten opzichte van reclame

Zie lessuggestie 3: Het interpreteren van reclame voor krediet

Wat ziet u?	
Wat voelt u? Emotie, gevoelens, afkeer?	
Wat is voor u het beste element in de reclame?	
Wat is voor u het slechtste element in de reclame?	
Wie is de hoofdpersoon of wat is het belangrijkste voorwerp?	
Zou u graag (of niet graag) in zijn/haar plaats zijn?	

BIJLAGE 4: Wat de wet op het consumentenkrediet bepaalt ^{13 14}

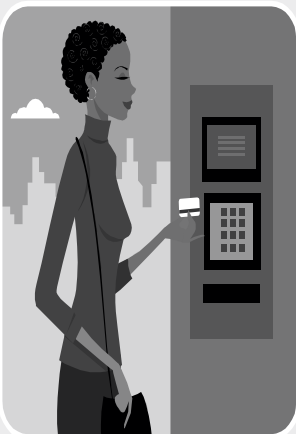

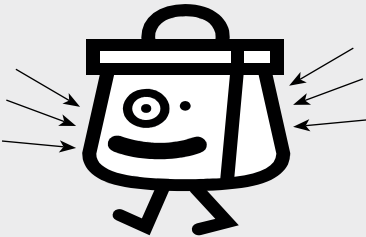
Zie lessuggestie 3: Het interpreteren van reclame voor krediet

Verplichte informatie in een reclame voor een krediet		
	<ul style="list-style-type: none"> - Het Jaarlijkse Kostenpercentage - De debetrentevoet - Het kredietbedrag - De duur van de kredietovereenkomst - De contante prijs van het goed of van de dienst die met behulp van het krediet wordt gefinancierd - Het totale bedrag dat de ontleners zal moeten betalen en het bedrag van de afbetalingstermijnen (als die kunnen worden bepaald) 	<p>Art. 5 § 1</p> <p>Indien de reclame een rentevoet of cijfers betreffende de kosten van een krediet vermeldt, moet zij de hiernaast vermelde gegevens bevatten – op een duidelijke, beknopte, opvallende en desgevallend hoorbare wijze, aan de hand van een representatief voorbeeld.</p>

13 De Wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet.

14 De reclame voor het consumentenkrediet is ook onderworpen aan de wet op de handelspraktijken, de voorlichting en de bescherming van de consument die op algemene wijze alle reclame reglementeert (artikelen 22 en volgende). Het is dus niet omdat een reclame de bepalingen van de wet op het consumentenkrediet naleeft, dat zij ook automatisch legaal is.

Verboden in reclame voor een krediet ...

	<p>Aanzetten tot schuldoverlast</p>	<p>Art. 6 § 1, alinea 1, 1° Reclame die de personen die het hoofd niet kunnen bieden aan hun schulden aanzet tot het opnemen van krediet is verboden.</p> <p>Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - "financiële moeilijkheden? wij zijn er voor u" - "zelfs werklozen – bestaansminimumtrekkers" - "zelfs indien geschil" - "zelfs indien betalingsachterstand" - "zelfs indien elders geweigerd" - "zelfs indien geregistreerd bij de Nationale Bank" - "leningen in het bijzonder voor geschil"
	<p>Benadrukken van het gemak of de snelheid waarmee het krediet kan worden verkregen</p>	<p>Art. 6 § 1, alinea 1, 2° Reclame die het gemak of de snelheid benadrukt waarmee het krediet kan worden verkregen is verboden.</p> <p>Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - geen onderzoek - uw geld op uw rekening binnen 24 uur
	<p>Aansporen tot hergroepering of centralisatie van lopende kredieten Tot uiting brengen dat lopende kredietovereenkomsten bij de beoordeling van een kredietaanvraag geen of een ondergeschikte rol spelen</p>	<p>Art. 6 § 1, alinea 1, 3° Reclame die aanspoort tot hergroepering of tot centralisatie van lopende kredieten is verboden.</p> <p>Voorbeeld: <i>Centraliseer al uw schulden in één enkel maandbedrag aan een lagere rentevoet ; zelfs indien geschil, beslag, dreiging van openbare verkoop, ...</i></p>

Context van het sluiten van een kredietovereenkomst

Standaardinformatie moet worden verstrekt voorafgaand aan het sluiten van een kredietovereenkomst

Art. 11 en 11bis

De kredietgever en de kredietbemiddelaar moeten aan de kandidaat ontlener de nodige informatie verstrekken om verschillende aanbiedingen te kunnen vergelijken en zo een geïnformeerd besluit te kunnen nemen; die informatie wordt op papier of op een andere duurzame drager verstrekt, waarbij gebruik wordt gemaakt van het modeldocument dat als bijlage bij de wet werd opgenomen en waarbij rekening wordt gehouden met eventueel door de kandidaat ontlener kenbaar gemaakte voorkeuren en verstrekte informatie

Het gaat over het informeren van de consument over het bedrag en de looptijd van het voorgestelde krediet, het JKP (en de debetrentevoet en de terugkerende en niet-terugkerende kosten voor de kredietopeningen) en de betalingsregeling.

Verbod van leuren voor kredietovereenkomsten aan de **woonplaats**

Art. 7

Het is in principe verboden om een krediet voor te stellen door leuren aan de woonplaats van de consument. Dit is enkel toegelaten op *uitdrukkelijk* en *voorafgaand* verzoek van de consument waarvan het bewijs moet worden geleverd door een van de kredietovereenkomst onderscheiden geschrift, opgesteld voor het bezoek.

Voorbeeld:

een firma die stofzuigers verkoopt of afstandsonderwijs op krediet aan de woonplaats van de consument, na hem telefonisch gecontacteerd te hebben of nadat de consument enkel een antwoordcoupon heeft verzonden om inlichtingen over het product te bekomen.

Het leuren voor kredietovereenkomsten aan de **werkplaats** van de consument of aan de werk- of verblijfplaats van een andere consument is verboden

Art. 8

Dit is een absoluut verbod. Geen enkele uitzondering is toegestaan.

	<p>Verbod om een kredietmiddel of een aanbod tot het sluiten van een overeenkomst te sturen naar de consument zonder verzoek van de consument</p>	<p>Art. 9 Dit betreft niet de reclame, maar een document dat de kredietgever zou binden terwijl de consument niets gevraagd heeft.</p> <p>Voorbeeld: <i>aan een consument die hier niet om gevraagd heeft een kredietkaart zenden of een contract dat de kredietgever bindt en dat de consument enkel moet terugzenden per post.</i></p>
	<p>Verbod om te doen betalen voor het sluiten van een overeenkomst</p>	<p>Art. 16 Het is verboden om een betaling te vragen of geldsommen te storten vóór de ondertekening van een overeenkomst. Het gaat hier om de bescherming van de consument tegen ongewenst commercieel gedrag waardoor hij voor een voldongen feit wordt geplaatst en hem dwingt om te lenen.</p>

Verboden bedrieglijke informatie in een reclame voor een krediet

	<p>Verwijzen naar zijn erkenning of inschrijving</p>	<p>Art. 6 § 1, alinea 2, 1° Iedere kredietgever of kredietbemiddelaar moet erkend/ingeschreven zijn bij de FOD Economie. Het is verboden daar melding van te maken in de reclame om te vermijden dat de consument zou geloven dat het gaat om een 'bijzondere erkenning'.</p>
	<p>Het maximale JKP vermelden = enig toepasselijk kostenpercentage</p>	<p>Art. 6 § 1, alinea 2, 2° Teneinde in België te strijden tegen de woeker (de overmatige interest-voeten), stelt men geregeld bij Koninklijk Besluit de maximale JKP's vast in functie van het soort krediet. De kredietgevers mogen deze kostenpercentages niet overschrijden maar zij mogen uiteraard lagere kostenpercentages voorstellen. Reclame die de indruk wekt dat deze kostenpercentages de enige zijn die mogen worden toegepast is verboden.</p> <p>Voorbeeld: <i>"In plaats van het wettelijk JKP van 19%, bieden wij u uitzonderlijk een JKP van slechts 15% aan".</i></p>

	<p>De slogan 'Gratis krediet'</p> <p>Voordeeltarieven zonder eventuele voorwaarden te vermelden</p>	<p>Art. 6 § 1, alinea 2, 6° en § 2</p> <p>Als het krediet niets kost, is enkel de vermelding JKP=0% legaal. Bovendien, als er voordeeltarieven gelden, moet de reclame vermelden aan welke eventuele voorwaarden de toekenning van deze tarieven is onderworpen.</p> <p>Voorbeeld: <i>men kan gratis accessoires krijgen voor een auto.</i></p>
	<p>Aanduiden dat een kredietovereenkomst kan worden gesloten zonder informatie die zou toelaten de financiële toestand van de kandidaat ontlener na te gaan</p> <p>Om een kredietsoort aan te duiden, een benaming hanteren die verschilt van degene die door de wet wordt aangewend</p> <p>Met bewoordingen, tekenen of symbolen aanduiden dat het kredietbedrag ter beschikking wordt gesteld in baar geld of contant (dit bedrag moet op een rekening of per cheque worden gestort)</p>	<p>Art. 6 § 1, alinea 2, 3°, 5° en 7°</p>

BIJLAGE 5: Het goede en het slechte geweten van de marketing

Zie lessuggestie 3: Het interpreteren van reclame voor krediet

We worden voortdurend geconfronteerd met een echte stortvloed aan reclame op openbare en private plaatsen, we kunnen er bijna niet aan ontsnappen. Waar we ook kijken, reclame is overal en dringt door tot in de kleinste hoekjes van ons leven. Dit verplicht ons om te leren leven met een constante commercialisering van alles. Reclame zingt een lofzang op de overvloed, ze vertelt ons over dat onbeschrijfelijke geluk dat wij voortdurend tevergeefs zoeken. Ze weerspiegelt het welzijn waarvan de onbereikbaarheid ons radeloos maakt.

Zou het leven dan werkelijk zo zoet zijn? Een paradijselijk bestaan waar alles altijd zijn rustige gangetje gaat, waar iedereen overloopt van verlangens en projecten, waar iedereen in goede gezondheid verkeert, intelligent, gelukkig en voldaan is? Dit is ketterij van het geluk, de illusie van almachtigheid. Een dagelijks onderwerp van gesprek: een fata morgana waar toch zo naar verlangd wordt.

De reclame verkoopt ons geluk op maat en maakt van ieder van ons een gestandaardiseerde consument. Ze confronteert ons elke dag met het verschil tussen wat wij echt beleven en de dromen die zij onophoudelijk voorspiegelt. Dat is de basis voor onze frustraties. Dit is ook wat men 'de vloek van de overvloed' noemt. Waar ligt onze autonomie in deze koortsachtige wedloop naar een opgelegd geluk? Is het mogelijk om een 'normaal' leven te leiden en deze materiële accumulatie te weigeren, door niet meer te trachten om die oneindig groeiende behoeften, die zoveel ontevredenheid veroorzaken, te bevredigen? Van de bevrediging van behoeften tot de schepping van verlangens leven wij in een (over) consumptiemaatschappij. Om die reden - en om te kunnen voortbestaan - wordt deze getransformeerd in een troostmaatschappij. Om ons aan te sporen om ons potentieel als consument zo goed mogelijk te verwezenlijken, gaat de reclame ons verlangens aanpraten die nooit bevredigd kunnen worden en die ons rechtstreeks leiden naar de frustratie. En wie ontevredenheid zegt, zegt troost. En troost leidt tot consumptie. Consumptie, die meer en meer als troost dient, verzacht of neemt de impact weg van het uiteenvallen van sociale banden, van de onzekerheid in het beroepsleven of van de verzwakking van de gezinsbanden. De reclame verdedigt de hyperconsumptie met alle mogelijke argumenten die weinig ruimte laten voor ons persoonlijk oordeel.

Momenteel overtreft het aanbod in hoge mate de vraag. De marketing vindt haar oorsprong in de consumptiemaatschappij, om het bestaan, de ontwikkeling en het overleven ervan mogelijk te maken. De verkoopstechnieken zullen toenemen en gevarieerder worden om ons te beïnvloeden bij onze aankopen. Er duiken veel strategieën op: reclame ter plaatse, grondig bestudeerde inrichting van de winkelrekken, berekeningen van hoe snel de klanten rondwandelen in de winkel, de relationele marketing, marketing gebaseerd op geuren, ambush marketing (marketing vanuit een hinderlaag), virale en tribale marketing, straatmarketing en buzz marketing (deze begrippen worden verder verklaard aan het einde van deze bijlage) enzovoort.

Wanneer onze hersenen te koop zijn...

De recent ontwikkelde neuromarketing heeft een doorbraak veroorzaakt in de reclamewereld. Waar de neurowetenschappen en de marketing elkaars pad kruisen, is het mogelijk om de mechanismen in onze hersenen te bestuderen en te identificeren die onze aankoopbeslissing bepalen.

Vertrekkend van het principe dat een aankoop niet enkel door een bewust redeneringsproces wordt gedaan, buigt de neuromarketing zich over de gedragingen en gedachten van de consumenten om de aankoopmechanismen beter te kunnen begrijpen en om uiteindelijk de efficiëntie van de marketing te

verhogen. Het is de omgekeerde wereld. Het gaat niet om het aanprijzen van het product, maar de frustraties van de potentiële klant zijn het vertrekpunt om hem aan te zetten tot aankoop.

De neuromarketing is gebaseerd op de vooruitgang van de medische beeldvorming door middel van magnetische resonantie (NMR)¹⁵ die dient om de onderbewuste aspecten van het menselijk functioneren aan het licht te brengen. En verder om de reclamecampagnes zo goed mogelijk te richten op het onderbewuste dat ons allen manipuleert.

Zelfs wat wij niet bewust ervaren, beïnvloedt ons. Zelfs reclame die wij ons niet herinneren, werkt in op ons consumptiegedrag. Het is precies op dit bepaald deel van onze hersenen dat de neuromarketing wil inwerken voor commerciële doeleinden, meer bepaald op het meest instinctieve deel van onze hersenen dat al onze daden bepaalt.

Leven wij dan in voorwaardelijke vrijheid?

Arnaud Pêtre, onderzoeker aan de UCL, heeft het over de vrije keuze : "Wat de organisatie van onze hersenen betreft, is de kwestie van vrije wil cruciaal. Schematisch beschouwd kan men zeggen dat hoe minder men in staat is om de reclameboodschap nauwgezet te ontleden, des te meer zij ons beïnvloedt door haar 'perifere' elementen, d.w.z. meer emotioneel en minder rationeel. Als ik integendeel bekwaam en gemotiveerd ben om deze informatie te behandelen kan ik tegenargumenten vinden, bewust reageren op de boodschap"¹⁶.

Nee, we worden niet bij de neus genomen. Een bepaalde misleiding bestaat zeker, maar wij kunnen ons kritisch vermogen ontwikkelen om niet gewoonweg een 'homo consumericus' te worden.

Wij herinneren er aan dat volgens veel opiniepeilingen ons grootste gevoel van geluk (en onze grootste tegenslagen) helemaal niet geconditioneerd is door geld of het verwerven van goederen maar door de verhouding met onszelf en met anderen. Het gezin, de kinderen, de vrienden, het koppel en liefde zijn voor de meerderheid der Europeanen de voornaamste bronnen van geluk.

Een beetje uitleg over marketing strategieën¹⁷

- **De relationele marketing** schept een band tussen het merk en zijn klant zonder dat deze laatste zich bewust is van deze commerciële truc. Een courante techniek bestaat er in om filmacteurs in te schakelen die de verdiensten van product X in het echte leven aanprijzen.
- **De olfactorische marketing.** Het inschakelen van geur in marketingacties maakt deel uit van de sensorische marketing. In dit geval maakt men gebruik van geuren voor commerciële doeleinden, om de aankoop te beïnvloeden (geurverspreider, geparfumeerde brieven, promotionele voorwerpen die verschillend geuren).
- **De ambush marketing** (marketing vanuit een hinderlaag) is het pseudo sponsoren door een onderneming die hierdoor hoopt winst te halen uit een evenement (een sport-evenement of andere evenementen) waarvan zij niet de officiële sponsor is maar het doet overkomen alsof zij dit wel is.

15 Nobelprijs voor fysiologie en geneeskunde 2003 toegekend aan Paul Lauterbur (USA) en Peter Mansfeld (UK) voor hun bijdrage aan de ontwikkeling van de techniek van beeldvorming door middel van magnetische resonantie.

16 *Contrastes – Les Dossiers Pédagogiques des Equipes Populaires, "Publicité et tv : notre cerveau est-il à vendre?", n° 119*

17 *Le dossier Points de Repères – La publicité, miroir d'un mythe?, Equipes Populaires, n°26, décembre 2005*

- **De virale marketing.** Dit is reclame maken voor een product via het internet of via sms. De meest verspreide vorm moedigt mensen, dikwijls jongeren, aan om de slogan van het merk naar zijn kennissenkring te verzenden. Het voordeel is dat men gemakkelijk de doelgroep bereikt, met minder onkosten, weinig risico dat de boodschap gewijzigd wordt en er op die manier een gegevensbestand wordt opgebouwd van mogelijke klanten.
- **De tribale marketing** kan worden gedefinieerd als een "marketingstrategie die sociale groepen of gemeenschappen creëert rond een product of een dienst"¹⁸. Het product wordt een manier om elkaar te herkennen als lid van dezelfde groep.
- **De straatmarketing** streeft ernaar om zijn potentiële klanten te ontmoeten op de verzamelplaatsen van de doelgroep. De meest eenvoudige vorm is het uitdelen van reclame op straat. Deze marketing kan ook de vorm aannemen van evenementen, uitdelen van stickers.
- **De buzz marketing** bestaat er in om zoveel mogelijk promotie te maken voor het product, met name door overvloedig gebruik te maken van communicatiemiddelen en ervoor te zorgen dat er over het product gesproken wordt. Men gebruikt als communicatiemiddel de verspreiding van geruchten of mond-tot-mondreclame.

18 Definitie op www.wordspy.com

BIJLAGE 6: Het echte leven

Uit de 'farde pédagogique de prévention du surendettement' van het Waalse Gewest, 2010

Zie lessuggestie 6: Kennismaking met een klassiek budgetrooster

INKOMSTEN	

RANGSCHIKKING VAN DE POSTEN

Vaste maandelijke bedragen
Variabele maandelijke bedragen
Occasionele bedragen

UITGAVEN	
Huisvesting	
Gezin	
Voertuig / Mobiliteit	
Gezondheid / welzijn	
Communicatie	
Andere uitgaven	
SPAREN	

INKOMSTEN	
	Lonen of werkloosheidsuitkeringen
	Kinderbijslagen
	Sociale uitkeringen (Leefloon, pensioenen...)
	Onderhoudsgeld
	Premies/vakantiegelden/13de maand
	Maaltijdcheques, PWA-cheque...
	Uitkeringen ziekenfonds
	Geschenken
	Andere

RANGSCHIKKING VAN DE POSTEN

Vaste maandelijks bedragen

Lonen of werkloosheidsuitkeringen
 Kinderbijslagen
 Sociale uitkeringen (Leefloon, pensioenen...)
 Maaltijdcheques, PWA cheques...
 Onderhoudsgeld (+)

Huur/Hypothecaire lening
 Elektriciteit/gas
 Mutualiteit
 Vaste en mobiele telefoon
 Abonnement tv
 Internet *
 Onderhoudsgeld (-)
 Bijdragen en abonnementen *

Variabele maandelijks bedragen

Voeding
 Kinderopvang
 Kledij/schoenen
 Uitrusting en onderhoud van het huishouden
 Andere: tabak, ...
 Brandstof
 Openbaar vervoer
 Lichaamsverzorging (kapper...)
 Medische kosten en apotheek
 Ontspanning / sport
 Dieren

Occasionele uitgaven

Premies/vakantiegelden/13de maand
 Uitkeringen ziekenfonds
 Geschenken

Verwarming *
 Water *
 Huisvuilbelasting
 Onroerende voorheffing
 Brandverzekering *
 Schoolkosten
 Gezinsverzekering *
 Onderhoud
 Verzekering BA en andere verzekeringen *
 Vakanties
 Hospitalisatieverzekering *
 Computeruitrusting
 Feesten/geschenken
 Gewestelijke of provinciale belastingen
 Belastingen
 Andere verzekeringen *
 Herstellingen, onderhoud, afschrijving
 Bankkosten

UITGAVEN	
Huisvesting	Huur/hypothecaire lening
	Elektriciteit/gas/verwarming
	Water
	Huisvuilbelasting
	Onroerende voorheffing
	Brandverzekering
	Andere...
Gezin	Voeding
	Schoolkosten/kinderopvang
	Kledij/schoenen
	Uitrusting en onderhoud huishouden
	Gezinsverzekering
	Andere: tabak, ...
Voertuig/Mobiliteit	Brandstof
	Onderhoud
	Verzekering BA en andere verzekeringen
	Openbaar vervoer
Gezondheid / Welzijn	Lichaamsverzorging (kapper...)
	Medische kosten en apotheek
	Ontspanning / sport
	Mutualiteit
	Vakanties
	Hospitalisatieverzekering
Communicatie	Vaste en mobiele telefoon
	Abonnement TV
	Internet
	Computeruitrusting
	Andere
Andere uitgaven	Onderhoudsgeld
	Diverse bijdragen en abonnementen (vakbond, verenigingen...)
	Feesten/geschenken
	Dieren
	Gewestelijke of provinciale belastingen
	Belastingen
	Andere verzekeringen (leven, begrafenis, pensioen...)
	Bankkosten
	Occasionele uitgaven
	Herstellingen, onderhoud, afschrijving
	Andere...
SPAREN	

* Veel uitgaven kunnen aangepast worden en verspreid over verschillende betalingen.

1. Inkomsten

- **Loon:** vergoeding verbonden aan een tewerkstelling, betaald op het einde van de maand, in tweemaal of per week (in het geval van interims of in de horeca).
- **Sociale uitkeringen:** vergoedingen betaald in het kader van de Sociale Zekerheid. De werkloosheidsvergoedingen worden betaald door de vakbonden of de Hulpkas, de vergoedingen voor ziekte en invaliditeit door de mutualiteiten. De leeflonen of vervangingsinkomens zijn toegekend aan gehandicapten volgens de ernst van de handicap, betaald door de FOD Sociale Zekerheid.
- **Leefloon:** financiële maatschappelijke bijstand betaald door het OCMW.
- **Pensioen:** maandelijks betaald aan gepensioneerden, over het algemeen door de Rijksdienst voor Pensioenen.
- **Kinderbijslagen:** vergoedingen toegekend aan ouders in functie van het aantal kinderen, betaald door een kinderbijslagfonds of door de Rijksdienst voor Kinderbijslag.
- **Onderhoudsgeld:** maakt deel uit van het inkomen van de begunstigde.
- **Vakantiegeld:** 'premie' betaald aan bedienden door hun werkgever, aan werklieden door de Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie. De werklieden ontvangen gewoonlijk een groot bedrag omdat zij tegelijk met de premie het loon ontvangen voor hun vakantiemaand.
- **Eindejaarspremie:** premie door bepaalde werkgevers betaald bij het einde van het jaar.
- **13de maand:** premie gelijk aan een maandloon, betaald in bepaalde ondernemingen.
- **Maaltijdcheque:** aanvulling van het loon deels betaald door de werkgever in de vorm van cheques.
- **PWA-cheques:** vergoeding voor werklozen die enkele uren per maand werken in het kader van het plaatselijk werkgelegenheidsagentschap.

2. Uitgaven

Men onderscheidt gewoonlijk drie categorieën.

- **Vaste uitgaven:** dit zijn de vaste bedragen die elke maand moeten betaald worden zoals de huur, de terugbetaling van een hypothecaire lening, een krediet, de facturen (voorschotten) voor gas en elektriciteit, een abonnement.
- **Variable uitgaven:** de meeste dagelijkse uitgaven, die variëren van persoon tot persoon en in functie van bepaalde tijdstippen in het jaar (begin van het schooljaar of de feestdagen bijvoorbeeld). Iedereen moet zijn eigen uitgaven evalueren.
- **Occasionele uitgaven:** dit zijn facturen die elk jaar, elk semester of elk trimester komen zoals belastingen, verzekeringen of het zijn facturen voor stookolie, onderhoud van de auto, verwarming. Het zijn over het algemeen belangrijke uitgaven die men niet mag verwaarlozen en die men moet voorzien.

De verschillende budgetposten zijn omwille van de duidelijkheid gegroepeerd per rubriek.

Huisvesting

- **Huur:** deze varieert in functie van de grootte van de woning (studio, appartement, huis) en de ligging ervan.
- **Elektriciteit/gas:** de leveranciers zenden hun klanten maandelijkse facturen die voorschotten zijn op het jaarlijks verbruik. Een eindafrekening wordt eenmaal per jaar gezonden op basis van de meteropname.
- **Verwarming:** ingeval van verwarming met stookolie komen de facturen binnen na de bestellingen tenzij men een toeleveringsovereenkomst sluit met een onderneming. In dit geval gebeuren de betalingen maandelijks.
- **Water:** het waterverbruik wordt trimestrieel gefactureerd met een jaarlijkse eindafrekening op basis van de meterstand.
- **Huisvuilbelasting:** wordt geheven door de gemeenten voor de huisvuilophaling.
- **Onroerende voorheffing:** belasting jaarlijks geïnd bij de eigenaars van onroerende goederen.
- **Andere:** bijvoorbeeld het onderhoud van de verwarmingsinstallatie en het vegen van de schoorsteen.

Gezin

- **Voeding:** men schat het voedingsbudget van een persoon op minimaal 200 euro/maand maar het varieert volgens de leeftijd, de gezinssituatie (alleenstaand of groot gezin), de gezondheidstoestand (bijzonder dieet).
- **Schoolkosten:** inschrijvingsgeld, materiaal, excursies, schoolreis. Volgens bepaalde schattingen bedraagt de totale kost van een schooljaar in het secundair onderwijs gemiddeld 2.014,50 euro inbegrepen materiaal, transport, maaltijden, uitrusting, diverse activiteiten.
- **Kinderopvang:** kost van de kindercrèche, van de persoon die de opvang verzekert.
- **Uitrusting en onderhoud van het huishouden:** onderhoudsproducten, wc-papier enzovoort.
- **Kledij/schoenen:** deze post varieert in de loop van het jaar, naargelang van de seizoenen, de gebeurtenissen. Het beste is om een gemiddelde op te geven. Dit is een zware post voor bepaalde gezinnen en soms een oorzaak van conflict tussen ouders en adolescenten. Noteer dat er alternatieve oplossingen bestaan voor de traditionele winkels: koopjes, fabriekswinkels of tweedehandswinkels.
- **Andere:** bijvoorbeeld tabak is soms een grote uitgave, zakgeld dat adolescenten dikwijls ontvangen van hun ouders om hun 'kleine uitgaven' te betalen.

Voertuig/mobiliteit

- **Abonnement (bus, trein) en andere:** er bestaan jaar- en maandabbonnementen, anderen gebruiken kaarten voor x aantal reizen.
- **Auto, bromfiets, ...**

Gezondheid/Welzijn

- **Lichaamsverzorging:** verzorgings- en schoonheidsproducten, kapper, pedicure.
- **Medische kosten en apotheek:** doktersbezoeken, geneesmiddelen, kinesitherapie, tandheelkundige verzorging enzovoort.
- **Ontspanning/sport:** uitstapjes, cultuur, bijdragen aan een sportclub, abonnement op tijdschriften, kranten, spelletjes.
- **Mutualiteit:** de bijdragen worden per maand, per trimester of per jaar geïnd.
- **Vakanties:** reizen, activiteiten tijdens de vakantieperiode

Communicatie

- **Telefoon:** vaste telefoon of gsm. Het is nuttig om jongeren aan te raden voorafbetaalde kaarten te gebruiken eerder dan abonnementen die niet beperkt zijn qua verbruik.
- **Internet:** er zijn veel verschillende vormen van abonnementen, dikwijls verbonden aan de telefoon of de teledistributie

Andere uitgaven

- **Onderhoudsgeld:** maakt deel uit van de uitgaven van de schuldenaar.
- **Feesten/Geschenken:** Sinterklaas, verjaardagen, huwelijken.
- **Dieren:** voeding, dierenarts.
- **Bankkosten:** kosten van een rekening, kaarten, wisselkosten.
- **Occasionele uitgaven:** voor een bijzondere aankoop, organisatie van een feest. Het is aangeraden om een budget voor te behouden voor onvoorziene uitgaven die zeker zullen voorkomen.

3. Lexicon

- **Verzekering:** overeenkomst waardoor, mits betaling van een premie, een verzekeraar een vergoeding waarborgt aan de verzekerde of aan derden ingeval van schade. Bepaalde verzekeringen zijn verplicht, zoals de BA voor een chauffeur, de schuldsaldoverzekering in het kader van een hypothecaire lening.
- **Belastingen:** verplichte heffing op de inkomsten of de goederen van personen om de uitgaven van de Staat of de lokale gemeenschappen te dekken (Gewesten, Gemeenschappen). De **taks** is een vorm van belasting.

BIJLAGE 7: Een weekend aan zee – Mijn budget

Gebaseerd op de 'fardes pédagogiques de prévention du surendettement' van het Waalse Gewest, 2010

Zie lessuggestie 10: De klas stelt een budget op

Post	euro (dag 1)	euro (dag 2)	Opmerkingen
TOTAAL Middelen (A)	75 euro		
Gemeenschappelijke pot	10 euro		
Transport			
Huisvesting			
Maaltijden			
Drankjes			
Activiteiten			
Uitstapjes/extra's			
Andere			
...			
...			
TOTAAL Uitgaven (B)			
SALDO (A-B)			

Prijslijst

OPMERKING: De onderstaande lijst bevat verschillende suggesties, maar ze is niet volledig. Alle ideeën zijn aanvaardbaar, als ze maar realistisch zijn op het vlak van relevantie en prijsinschatting. Voorbeeld: wandeling op het strand = 0 euro

Post	Prijsvergelijking		Opmerkingen
Transport	Trein (GoPass) Auto	10€ 0,10€	H/T en per persoon Per km en per auto
Huisvesting	Tent Residentiële caravan' Appartement	6€ 13€ 22€	<i>Dit zijn prijzen 'per nacht en per persoon'</i>
Maaltijden	Croissants / gebakjes Sandwich Inkopen voor een picknick Frietjes Pizza afhalen Balletjes met frietjes Restaurant Hot dog	2,5€ 3,5€ 2,5€ 2€ 7,5€ 10€ 15€ 2€	1 drankje inbegrepen 1 drankje inbegrepen
Drankjes	Limonade Water Cocktail (zonder alcohol!) Koffie	1,5€ 1€ 3,5€ 2,5€	
Activiteiten	Mini-golf Fietswagen Tennis Sea life Lunapark Surfen	3€ 4€ 12€ 19€ 15€ 11€	Per persoon 1u en per persoon 1u tennisbaan huren Transport inbegrepen 1u en per persoon
Uitstapjes / extra's	Ijsje Wafel/pannenkoek Karaoke/Salsa Bal op het strand met lampionnen	4,5€ 3€ 6€ 12€	Zonder drankjes Vast bedrag met drankjes inbegrepen

BIJLAGE 8: Overzicht verschillende kredieten

Uit de 'farde pédagogique de prévention du surendettement' van het Waalse Gewest, 2010

Zie lessuggesties 13 en 14: De verschillende krediettypen ontdekken

De tabel kan als spel worden gebruikt: de leerlingen krijgen de info, bijvoorbeeld in de vorm van kaartjes, en plaatsen die op de juiste plaats.

	Lening op afbetaling	Verkoop op afbetaling	Leasing	Kredietopening	Hypothecaire lening	Groepering van kredieten
Definitie	Een bedrag dat ter beschikking wordt gesteld van de kredietnemer om aankopen te financieren	Krediet dat het mogelijk maakt een specifiek goed of een specifieke dienst te financieren	Krediet dat het mogelijk maakt een roerend goed te huren met de mogelijkheid om het nadien te kopen	Financiële reserve die door de kredietinstelling aan de kredietnemer ter beschikking wordt gesteld, waarbij die instelling al dan niet een kredietkaart uitreikt; voor al dan niet bepaalde termijn	Een bedrag dat bedoeld is om een onroerend goed te verkrijgen of te behouden	Een bedrag dat bedoeld is om andere kredieten af te lossen
Door wie?	Bank, makelaar, kredietinstelling, verkoper	Verkoper	Bank, verkoper	Bank, makelaar, kredietinstelling, verkoper	Bank, makelaar, kredietinstelling	Bank, makelaar, kredietinstelling
Voor wat?	Som geld (evt. bedoeld om goed of dienst te financieren)	Auto, televisie, elektrische huishoudtoestellen, meubelen, ...	Huur van een auto, een fotocopieermachine, een drankautomaat, ...	Financiële reserve	Onroerend goed	Terugbetaling van verschillende kredieten
Duur	Bepaalde duur (afhankelijk van het bedrag)	Bepaalde duur (afhankelijk van het bedrag)	Bepaalde duur (afhankelijk van het bedrag)	Kan van onbepaalde duur zijn. Men kan opnieuw krediet opnemen elke keer als men terugbetaalt (= credit revolving)	Bepaalde duur (afhankelijk van het bedrag, gewoonlijk tussen 20 en 40 jaar)	Bepaalde duur (gewoonlijk langer dan de terugbetaalde kredieten)
Wijze van terugbetaling	Maandelijke stortingen vastgelegd in de overeenkomst	Maandelijke stortingen vastgelegd in de overeenkomst	Maandelijke 'huur' en einddatum wordt vastgelegd in overeenkomst, alsook het bedrag dat men uiteindelijk kan betalen om het goed te verkrijgen	Gewoonlijk periodieke stortingen om de rente en de kosten te betalen en om, desgevallend, het afgehaalde bedrag terug te betalen	Maandelijke stortingen vastgelegd in de overeenkomst, met vaste of variabele rentevoet	Moet altijd periodiek worden terugbetaald
Hoe?	Bedrag van de lening wordt op uw rekening gestort, vervolgens vaste maandelijke terugbetaling	Aankoop, bedrag wordt op de rekening van de verkoper gestort, vervolgens vaste maandelijke terugbetaling	Periodieke aflossingen betaald vanuit de rekening	Opening van een 'kredietreserve' en eventueel kaart (afhaling toegestaan via bancontact of betaling aan kassa)	Periodieke aflossingen betaald vanuit de rekening	Er moet slechts één krediet nog maandelijks worden afgelost
Max. JKP						

BIJLAGE 9: Invulformulier voor leerlingen

Zie lessuggestie 17: Wat is er voorhanden om mensen met schuldoverlast te helpen?

OPZOEKOPDRACHT BUDGETBEGELEIDING, BUDGETBEHEER EN COLLECTIEVE SCHULDENREGELING: Leerlingenformulier

Zoek volgende begrippen op het internet.

1. Wat is een dienst schuldbemiddeling/budgethulpverlening?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Budgetbegeleiding

Geef een omschrijving

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. Budgetbeheer

Geef een omschrijving

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Collectieve schuldenregeling

Geef een omschrijving

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Zoek de dienst schuldbemiddeling (naam van de dienst, adres en telefoonnummer) van jouw regio

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BIJLAGE 10: Vragenlijst voor leerlingen

Zie lessuggestie 18: 'Mijn gsm en ik'

Vragen www.jongerenplaneet.be
(onderzoek GSM-gebruik bij jongeren 2005)

De vragenlijst zoals ze aan de bevraagden werd voorgelegd!

Vraag 1a: Heb je zelf een gsm?

- Ja
- Nee

Vraag 1b: Heb je een abonnement of een betaalkaart?

- Abonnement
- Betaalkaart

Vraag 2: Hoeveel kost je gsm je maandelijks ongeveer?

- minder dan € 12,50
- tussen € 12,50 en € 25,00
- tussen € 25,00 en € 50,00
- tussen € 50,00 en 100,00
- meer dan € 100,00

Vraag 3: Hoe betaal je de gsm-rekening?

- met mijn zakgeld
- mijn ouders betalen
- met een studentenjob
- ik ga werken, en verdien dus zelf mijn loon

Vraag 4: Waarvoor gebruik je je gsm het meest?

- om bereikbaar te zijn
- om zelf te bellen
- om sms'jes te versturen en te ontvangen
- om spelletjes te spelen
- voor andere dingen (wap, mms ...)

Vraag 5: Hoeveel (gewone) sms'jes verstuur je gemiddeld per dag?

- geen
- 1 of 2
- tussen 3 en 10
- tussen 11 en 20
- meer dan 20

Vraag 6: Zou je je gsm kunnen missen?

- Ja, natuurlijk kan ik mijn gsm nog missen
- Voor enkele dagen kan ik hem af en toe wel missen
- Nooit wil ik nog zonder gsm

Vraag 7: Waarom heb je geen gsm?

- Ik heb geen geld om een gsm te betalen
- Ik krijg geen gsm
- ik heb geen gsm nodig
- ik wil geen gsm uit principe

Vraag 8: Zou je er één willen?

- ja
- nee

Vraag 9: Stel dat je er één zou hebben, waarvoor zou je die dan hoofdzakelijk gebruiken?

- om bereikbaar te zijn
- om zelf te bellen
- om sms'jes te versturen en te ontvangen
- om spelletjes te spelen
- voor andere dingen (wap, mms ...)

Vraag 10: Bij welke provider ben je aangesloten?

- Proximus
- Mobistar
- Base
- andere, nl:

Vraag 11: Welke extra opties heeft jouw gsm? (Meerdere antwoorden aanduiden is hier mogelijk)

- Geen extra opties
- met camera
- met mms
- met wap
- met real tones

Vraag 12: Koop je ringtones voor je gsm?

- nooit
- ik heb dat al enkele keren gedaan
- ik verander zeer regelmatig van ringtone

Vraag 13: Koop je afbeeldingen voor je gsm-schermpje?

- nee, nooit
- ja, is één of enkele keren gebeurd
- ja, regelmatig, gebeurt gemiddeld ... keer per maand

Vraag 14: Waaraan geef je het meeste geld uit?

- bellen
- sms'en
- mms'en
- wapen
- ringtones en logo's bestellen
- wedstrijden bij betalende sms-nummers
- dat weet ik niet, daarop let ik niet echt

Vraag 15: Verstuur je ook sms'-jes naar betalende nummers? (tv-spelletjes ...)

- nee, nooit
- ja, is één keer gebeurd
- ja, regelmatig, gebeurt gemiddeld ... keer per maand

Vraag 16: Als je hoort dat je een sms ontvangen hebt:

- voel je je ongemakkelijk als je niet onmiddellijk kan kijken
- maak je meestal eerst datgene af waarmee je bezig bent vooraleer je je sms leest
- gebeurt het regelmatig dat je je pas na een hele tijd herinnert dat er een sms binnengekomen is

Vraag 17: Maak je wel eens ruzie per sms?

- nee, nooit
- ja, is één keer gebeurd
- ja, gebeurt af en toe
- ja, zeer regelmatig, gebeurt gemiddeld ... keer per maand

Vraag 18: Heb je ooit je liefde verklaard via een sms'je?

- nee, nog nooit
- ja, is één keer gebeurd
- ja, reeds ... keren

Vraag 19 (enkel als vraag 18 'nee' als antwoord heeft): Zou je zoiets ooit doen?

- ja
- nee

Vraag 20: Heb je ooit een liefdesrelatie stopgezet via een sms'je?

- nee, nog nooit
- ja, is één keer gebeurd
- ja, reeds ... keren

Vraag 21 (enkel als vraag 20 'nee' als antwoord heeft): Zou je zoiets ooit doen?

- ja
- nee

Vraagselectie:

- Schoolgaand (naar vraag 22)
- werkend (naar vraag 23)

Vraag 22: Verstuur/lees je stiekem sms'jes tijdens de lessen?

- nooit
- is al eens gebeurd
- af en toe
- zeer regelmatig
- altijd

Vraag 23: Mag je je gsm gebruiken tijdens je werk?

- ja, zonder probleem
- ja, zolang ik niet overdrijf
- nee

Vraag 24: Heb je al reclame (bijvoorbeeld voor een beter tarief bij je operator) ontvangen via sms?

- Ja, maar zelden
- Ja, ik krijg regelmatig reclame
- Neen

Vraag 25: Ken je situaties waarbij anderen gepest of geïntimideerd werden via de gsm?

- Ja, ik heb dat zelf al meegemaakt
- Ja, ik ken vrienden of familie die dit al meegemaakt hebben
- Ja, ik heb dat zelf al gedaan om anderen te intimideren
- Neen

BIJLAGE 11: Vragenlijst voor leerlingen

Zie lessuggestie 19: Jongeren met financiële problemen aan het woord

Opmerking: met 'jongeren' in de vragenlijst worden 18- tot 25-jarigen bedoeld.

- Welk diploma heb je (zul je hebben)?
- Welke vaste kosten heb je nu je niet meer thuis woont?
- Welk inkomen heb je ongeveer?
- Welke van onderstaande gegevens zijn schulden volgens jou?
 - In het rood staan?
 - Kopen op afbetaling?
 - Een lening afsluiten?
 - Een openstaande rekening?
 - Een hypothecaire lening?
 - Aankopen met een creditkaart?
- Waarvoor zou je een lening aangaan?
- Wat vind je ervan dat jongeren geld lenen?
- Waarom lenen jongeren geld, denk je?
- Vind je het normaal dat jongeren schulden hebben?
- Hoeveel betaal jij voor je gsm-kosten per maand?
- Wat doe jij als je geld tekort hebt?
- Wat doe je als je geld over hebt?
- Hoe komen mensen in overmatige schuldenlast, denk je?
- Wat zou jij doen moest je voelen dat je de schulden niet meer de baas kunt?
- Waar kun je terecht als je je afbetalingen niet meer kunt bijhouden?
- Hoe kun je best schulden vermijden volgens jou?
- Denk je dat rijke mensen ook in overmatige schuldenlast kunnen terechtkomen?

BIJLAGE 12: Vragenlijst voor leerkrachten

Lessuggestie 19: Jongeren met financiële problemen aan het woord

De leerkracht kan, nadat de leerlingen de interviews hebben doorgenomen, klassikaal volgende vragen stellen en bespreken.

- Zijn er zaken waarvan je bent geschrokken toen je jouw interview las?
- Wat is er opvallend aan de situatie van je geïnterviewde jongere?
- Zijn er zaken waar je het niet eens over bent met je geïnterviewde jongere?
- Hoe sta je tegenover de oorzaak van zijn/haar schuldprobleem? Heeft de jongere er zelf een groot aandeel in of spelen externe factoren een belangrijke rol?
- Zijn er bepaalde zaken die je herkent vanuit je eigen leefwereld?
- Welke conclusie kan je voor jezelf trekken na het lezen van dit interview?
- Vind je het goed dat je makkelijk een lening kunt afsluiten of zaken op afbetaling kunt kopen?
- Welke zaken heb je gelezen over hulpverlening?
- Zijn er zaken die je zou wijzigen aan je antwoorden op de voorbereidende vragen?
- Is dit voor jullie een 'ver-van-mijn-bed-show' of juist niet?
- ...

BIJLAGE 13: Vragenlijst voor leerlingen

Zie lessuggestie 20: De verantwoorde consumentenquiz

QUIZVRAGEN

WINKELLEN

1. Geef minstens drie tips die ervoor kunnen zorgen dat je niet veel meer koopt dan je nodig hebt in de supermarkt.
2. Wanneer zijn de solden in België?
3. Welke winkel heeft een aanbod van unieke en vaak degelijke spullen aan spotprijzen?
4. Wat is een Kringwinkel eigenlijk? Welke doelen streeft hij na?
5. Wat zijn de nadelen van nachtwinkels?
6. Welke keuzes heb je om je producten aan een zo laag mogelijke prijs te kopen?
7. Wat zijn seizoensgroenten?
8. Waarom zou je seizoensgroenten kopen/eten? (Zie onder andere www.velt.be)
9. Plaats de juiste groenten bij de juiste maand: de leerlingen krijgen een aantal groentenamen en moeten deze bij de juiste maand plaatsen (bijlage 15).
10. Noem minstens drie producten waarvoor je een goedkoper alternatief kan vinden en waardoor je eveneens milieuvriendelijker koopt.

WONEN

1. Geef vijf tips over hoe je kunt bezuinigen op water- en energieverbruik in huis waardoor je factuur een stuk minder hoog zal zijn.
2. Op hoeveel graden zet je de koelkast als je je voedsel goed wil bewaren en toch niet overmatig wil verbruiken?
3. Wat betekenen de letters A+, AA+ en AAA op elektrische toestellen?
4. Wat is een goede maatstaf om te berekenen hoeveel huur je kunt betalen of hoeveel je maandelijks aflost voor een lening?
5. Waar kun je terecht om te achterhalen welke energieleverancier het best bij jou past?

6. Kies het juiste antwoord: een huishouden verbruikt het meeste water ...
 - a) Om de auto te wassen en de tuin te besproeien
 - b) Om te drinken en te koken
 - c) In bad en onder de douche
7. Kies het juiste antwoord: Een opengedraaide kraan verbruikt per minuut:
 - a) 34 liter water
 - b) 12 liter water
 - c) 1 liter water

GELDZAKEN

1. Wat zijn intresten?
2. Stel dat je alleen woont. Maak een overzicht van de kosten waar je gedurende een maand rekening mee moet houden.
3. Wat kun je doen om je telefoonkosten zoveel mogelijk in de hand te houden? Hoe houd je het best overzicht op je gsm-kosten? Hoe kun je opzoeken welke operator met welke formule het best bij je gsm-gebruik past?
4. Welke kosten zijn verbonden aan het hebben van een auto?
5. Kies het juiste antwoord: een stijging van de temperatuur in de woning met 1°C betekent een stijging van het energieverbruik met ongeveer ...
 - a) 84 %
 - b) 57 %
 - c) 6 %

VARIA

1. Waar kun je terecht als je financiële moeilijkheden hebt (klein of groot)?
2. Waar kun je terecht als je financiële moeilijkheden hebt (klein of groot)?
3. Noem drie gerechtjes dat je kunt maken met restjes
4. Wat betekent je 'ecologische voetafdruk'?
5. Per passagier verbruikt het openbaar vervoer ...
 - a) twee maal minder dan de auto
 - b) vijf maal minder dan de auto
 - c) twintig maal minder dan de auto

BIJLAGE 14: Vragenlijst voor leerkrachten

Zie lessuggestie 20: De verantwoorde consumentenquiz

QUIZVRAGEN

1. WINKELLEN

1. Geef minstens drie tips die ervoor kunnen zorgen dat je niet veel meer koopt dan je nodig hebt in de supermarkt.
 - Ga niet winkelen met een lege maag/hongergevoel.
 - Maak een boodschappenlijstje met de zaken die je nodig hebt.
 - Noteer productnamen, geen merken.
 - Neem kinderen best niet mee als dat kan, zij vragen vaak extra's.
 - Neem cash geld mee/betaal cash.
 - Ga winkelen twintig minuten voor sluitingstijd zodat je gericht moet winkelen.
 - Kijk je kasticket na.
 - Leg kortingsbonnen klaar voor de zaken die je nodig hebt.
 - ...

2. Wanneer zijn de solden in België?
 - De wet legt in België twee koopjesperiodes vast.
Winterkoopjes: van 3 januari tot 31 januari
Zomerkoopjes: van 1 juli tot 31 juli

3. Welke winkel heeft een aanbod van unieke en vaak degelijke spullen aan spotprijzen?
 - De kringloopwinkel. De kringloopwinkel is ideaal om af en toe een kijkje te gaan nemen op zoek naar goedkope en bruikbare spullen. Vaak vind je er een gamma aan degelijke producten waaronder meubels en keukengerei zoals potten en pannen.

4. Wat is een Kringwinkel eigenlijk? Welke doelen streeft hij na? (info op www.kringloop.net) (FR) www.econosoc.be
 - Samengevat hebben de kringloopcentra drie doelen
 1. Door hergebruik de afvalberg verkleinen.
 2. Nog bruikbare goederen aan een goedkope prijs verkopen.
 3. Arbeidsplaatsen creëren.

 - Uitgebreid

Eerste doelstelling: kringloopcentra maken de cirkel rond.

Vroeger gingen meubels, fietsen en huisraad een leven lang mee. Nu kopen we een nieuw toestel en laten we het oude niet herstellen. Vaak is dat zelfs voordeliger dan vervangstukken te kopen of hoge herstellingskosten te betalen. We leven in een wegwerpmaatschappij waarin de levensduur van consumptiegoederen steeds verder afneemt en de afvalberg steeds groter wordt.

De kringloopcentra willen de spiraal doorbreken van nieuw aankopen, gebruiken, afdanken, nieuw aankopen, gebruiken, afdanken. Zij proberen de levensduur van de goederen te verlengen. Op die manier voorkomen ze dat de producten te vroeg in de afvalfase terechtkomen. Hoe langer we goederen gebruiken, hoe langer het duurt voordat een nieuw, vervangend product gemaakt moet worden. Dit spaart veel energie en grondstoffen.

Tweede doelstelling: tweedehands is tof en goedkoop.

Iedereen die op zoek is naar degelijke, originele en goedkope tweedehandse spullen kan terecht in bijna honderd kringloopwinkels en Kringwinkels in Vlaanderen. Alles wat je in huis of tuin nodig hebt, kun je in die winkels voor een prikje op de kop tikken. Het aanbod verandert voortdurend want meermaals per dag worden 'nieuwe' goederen in de winkel geplaatst.

Derde doelstelling: kringloopcentra maken er werk van.

De activiteiten van een kringloopcentrum zijn erg arbeidsintensief. Er zijn chauffeurs die de goederen inzamelen, magazijniers die het materiaal sorteren, winkeliers die de producten terug aan de man/vrouw brengen en de winkel op orde houden, een coördinator en administratieve medewerkers voor de papierwinkel en de telefoontjes. Ook in de herstellwerkplaatsen zijn mensen nodig.

Het personeelsbestand in de kringloopsector evolueerde van 238 in 1995 tot 3312 personen in 2008. Per kringloopcentrum kan het aantal medewerkers sterk variëren: het centrum met de kleinste bezetting heeft zeven personen in dienst, het grootste centrum meer dan 250 personeelsleden. Gemiddeld zijn er in een kringloopcentrum 107 voltijdse banen.

Kringloopcentra engageerden zich van bij hun ontstaan in de sociale economie en sociale tewerkstelling. Ze stellen hun arbeidsplaatsen open voor mensen die om een of andere reden moeilijk in het gewone arbeidscircuit terechtkunnen. Ze bieden opleiding en werkervaring aan.

Veel kringloopcentra doen ook een beroep op vrijwilligers. Zeker in de sorteerafdelingen en in de winkels zijn er altijd handen te kort. Als je interesse hebt om vrijwilligerswerk te doen, spreek dan de verantwoordelijke van het kringloopcentrum in je buurt aan.

5. Wat zijn de nadelen van nachtwinkels?

- Nachtwinkels verkopen hun producten aan duurdere prijzen dan dagwinkels.

6. Welke keuzes heb je om je producten aan een zo laag mogelijke prijs te kopen?

- Koop producten van het huismerk van het warenhuis (de zogenaamde 'witte producten').
- In sommige supermarkten zijn producten goedkoper. De prijsverschillen zijn enorm terwijl de kwaliteit van veel producten dezelfde is.
- Ga shoppen wanneer het solden zijn.
- Vergelijk constant prijzen.
- Kijk goed rond. Producten die men goed wil verkopen zal men op ooghoogte plaatsten in de winkels.
- Gebruik kortingsbonnen.

7. Wat zijn seizoensgroenten?

- Seizoensgroenten zijn groenten van eigen bodem. Seizoen per seizoen verschilt het aanbod omdat de ene groente in de zomer groeit, de andere in de winter.

8. Waarom zou je seizoensgroenten kopen/eten? (Zie onder andere www.velt.be)

(FR) <http://www.desfraisesauprintemps.org/pdf/affiche-saisons.pdf>

(FR) <http://www.natpro.be/pdf/calendrier.pdf>

- Ze zijn goedkoper. Omdat de groenten niet ingevoerd zijn uit andere landen, zijn er heel wat minder transportkosten. Voor ingevoerde groenten betaal jij als consument de transportkosten.
- Je bespaart energie. Energie die anders zou gaan naar het vervoer van groenten, het stoken van serres, het aandrijven van koeling. Zo dring je mee de CO₂-uitstoot terug en leef je milieuvriendelijker.
- Je kiest voor plaatselijke productie, voor de lokale economie.
- Je vindt weer een band met de natuur van de seizoenen.
- Je eet groenten en fruit waar geen chemische bestrijdingsmiddelen aan te pas kwamen.
- En vooral: seizoensgroenten en -fruit zijn verser, ze hebben veelal meer smaak en een hogere voedingswaarde.

9. Plaats de juiste groenten bij de juiste maand: de leerlingen krijgen een aantal groentenamen en moeten deze bij de juiste maand plaatsen (BIJLAGE 15).

10. Noem minstens drie producten waarvoor je een goedkoper alternatief kunt vinden en waardoor je eveneens milieuvriendelijker koopt.

- Spaarlampen in plaats van gloeilampen
- Seizoensgroenten in plaats van ingevoerde groenten
- Groene energie in plaats van gewone energie (zonnepanelen bijvoorbeeld zijn op lange termijn goedkoper dan dat je bij gewone energie blijft)

- Producten die nog niet verpakt zijn in plaats van voorverpakte producten (bijvoorbeeld groenten en fruit)
- ...

2. WONEN

1. Geef vijf tips over hoe je kunt bezuinigen op water- en energieverbruik in huis, waardoor je factuur een stuk minder hoog zal zijn.

- Neem een douche in plaats van een bad.
- Zet geen ramen open als de verwarming op staat.
- Laat geen lichten branden in ruimtes waar het niet nodig is.
- Laat de stekker van bepaalde apparaten niet in het stopcontact zitten als je ze niet gebruikt, bijvoorbeeld een gsm-lader, een microgolfoven (met digitale klok).
- Schakel de tv volledig uit en laat hem niet op stand-by staan.
- Zorg ervoor dat je diepvriezer niet leeg is, want dan verbruikt hij meer.
- Zet je koelkast en diepvriezer op de meest voordelige temperatuur.
- Laat de kraan niet lopen als je je handen inzeept of je tanden poetst.

2. Op hoeveel graden zet je de koelkast als je je voedsel goed wil bewaren en toch niet overmatig wil verbruiken?

- Je zet de koelkast best op 3 à 5 graden.

3. Wat betekenen de letters A+, AA+ en AAA op elektrische toestellen?

Het energielabel is een informatielogo dat volgens de Europese wetgeving verplicht wordt aangebracht op heel wat elektrische toestellen. Je vindt het hoofdzakelijk op witgoed, zoals koelkasten, diepvriezers, wasmachines, vaatwasmachines.

Dit logo geeft informatie over de energie-efficiëntie van het toestel. Klasse A (groen) is de zuinigste. Producten met een G-label (rood) zijn zeer inefficiënt.

Het logo heeft bij de producenten zelf een sensibiliserend effect gehad. Vooral bij de koelapparatuur heeft het Europese energielabel wonderen verricht. Bijna alle koelkasten en diepvriezers behoren nu tot de beste klasse, zodat het label moest worden aangepast. Daarom vind je vandaag apparaten op de markt met A+ en A++ label, waarbij de laatste de zuinigste zijn. Toestellen met dit label verbruiken tot 50% minder elektriciteit dan die met het gangbare A-label, dat nu standaard is.

4. Wat is een goede maatstaf om te berekenen hoeveel huur je kunt betalen of hoeveel je maandelijks aflost voor een lening?

- Zorg ervoor dat je huur of je maandelijkse afbetaling niet (veel) meer bedraagt dan een derde van je inkomen.

5. Waar kun je terecht om te achterhalen welke energieleverancier het best bij jou past?

Op de site van de Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt (VREG) kun je terecht om aan de hand van een vragenlijst te weten te komen welke voor jou de meest voordelige formule is.

www.aanbieders.be/vreg

(FR) www.cwape.be: **commission wallonne pour l'énergie**

6. Kies het juiste antwoord: een huishouden verbruikt het meest water

- a) om de auto te wassen en de tuin te besproeien.
- b) om te drinken en te koken.
- c) In bad en onder de douche.**

7. Kies het juiste antwoord: Een opengedraaide kraan verbruikt per minuut:

- a) 34 liter water
- b) 12 liter water**
- c) 1 liter water

3. GELDZAKEN

1. Wat zijn intresten?

Rente of intrest is de vergoeding die iemand ontvangt voor het uitlenen van zijn of haar geld en die betaald wordt door degene die het geld leent. Een bekende vorm is de rente die consumenten ontvangen (creditrente of spaarrente) of betalen (debetrente) op een rekening bij een bank. Rente is meestal periodiek verschuldigd: gebruikelijk is maandelijks, per kwartaal, halfjaarlijks en jaarlijks, maar dat kan ook anders worden overeengekomen. De omvang van de rente wordt meestal opgegeven als een jaarlijks percentage van het (uit)geleende bedrag (de hoofdsom).

2. Stel dat je alleen woont. Maak een overzicht van de kosten waar je gedurende een maand rekening moet mee houden.

- Woning: huur of afbetaling van een lening, belastingen als eigenaar van een huis, woningverzekering, gezinsverzekering (de zogenaamde familiale verzekering), herstellingen en onderhoud, tuin, gemeenschappelijke kosten als je in een appartement woont.
- Medische kosten: apotheker, dokter, tandarts, specialist, ziekenfondsbijdrage, Vlaamse zorgverzekering, ziekenhuisverblijf.
- Vervoerskosten: openbaar vervoer, autoverzekering, afbetaling autolening, jaarlijkse autobelasting, onderhoudskosten, bijstandsverzekering, brandstof, huur garage.
- Nutsvoorzieningen: voorschot elektriciteit, voorschot gas/verwarming, voorschot water.

Dagelijks leven: eten en drinken, kleding, schoenen, cosmetica, schoonmaakproducten, kappersbezoeken.

- Communicatie: vaste telefoon, mobiele telefoon, kabeldistributie, internet.
- Kinderen: studies, speelgoed, zakgeld, spaargeld, opvang.
- Vrije tijd: horeca, abonnementen, sport, reizen, cultuur, hobby, boeken, cd's, dvd's.
- Speciale aankopen: nieuwe auto, nieuwe fiets, computer, hardware, software, meubels, diepvriezer, koelkast, wasmachine, nieuwe bril.
- Varia: boetes, huisdieren, geschenken, loterijen, onvoorziene uitgaven, lidgeld, kosten financiële instelling, andere afbetalingen.

3. Wat kun je doen om je telefoonkosten zoveel mogelijk in de hand te houden? Hoe houd je het best overzicht op je gsm-kosten? Hoe kun je opzoeken welke operator met welke formule het best bij je gsm-gebruik past?

- Met een prepaid kaart kun je perfect je gsm-kosten onder controle houden. Je weet steeds hoeveel geld je nog kan opbellen of sms'en.
- Speel logo's en ringtones door aan elkaar, zodat niet iedereen die opnieuw van het internet moeten halen.

Via de site www.bestetarief.be kan iedereen voor zichzelf nagaan welke formule het best bij hem/haar past.

(FR) www.meilleurtarif.be/

4. Welke kosten zijn verbonden aan het hebben van een auto?

- Verzekering, taksen, benzine, onderhoudskosten, parkeertickets.

5. Kies het juiste antwoord: een stijging van de temperatuur in de woning met 1°C betekent een stijging van het energieverbruik met ongeveer

- a) 84 %
- b) 57 %
- c) 6 %**

4. VARIA

1. Waar kun je terecht als je financiële moeilijkheden hebt (klein of groot)?

Je kunt hulp vragen bij het JAC (Jongeren Advies Centrum), bij het OCMW, bij het CAW (Centrum Algemeen Welzijnswerk). Ook een advocaat kan je helpen, maar die werkt niet gratis.

Als je de stap naar de hulpverlening te groot vindt, praat er dan over met goede vrienden, met familie, leerkrachten of andere mensen die je in vertrouwen kunt nemen. Zij kunnen met jou de situatie

evalueren en eventueel meegaan naar een dienst.

Het is van enorm groot belang dat je SNEL hulp zoekt als je je financiën niet meer de baas kunt en je schulden niet meer bij te benen zijn. Hoe langer je wacht hoe complexer de situatie zal worden.

2. Waar kan je terecht als je financiële moeilijkheden hebt (klein of groot)?

Je kan hulp vragen bij het JAC (Jongeren Advies Centrum), bij het OCMW, bij het CAW (Centrum Algemeen Welzijnswerk). Ook een advocaat kan je helpen, maar die werken niet gratis.

Als je de stap naar de hulpverlening te groot vindt, praat er dan over met goede vrienden, met familie, leerkrachten of andere mensen die je in vertrouwen kan nemen. Zij kunnen met jou de situatie evalueren en eventueel mee gaan naar een dienst.

Het is van enorm groot belang dat je SNEL hulp zoekt als je je financiën niet meer de baas kan en je schulden niet meer bij te benen zijn. Hoe langer je wacht hoe complexer de situatie zal worden.

3. Noem drie gerechtjes die je kunt maken met restjes

- Broodpudding met oud brood.
- Soep met groetenrestjes.
- Salade waar groenten van de vorige dag in verwerkt worden.
- Een omelet waar brood en groenten in gemengd zijn.
- ...

4. Wat betekent je 'ecologische voetafdruk'?

Het antwoord kun je vinden op diverse websites. Onder meer op www.voetafdruk.be wordt uitgelegd wat bedoeld wordt met ecologische voetafdruk.

De ecologische voetafdruk = de oppervlakte aarde die nodig is om te voorzien in de levensstijl van een persoon, stad of land.

(FR) <http://wwf-footprint.be/fr/>

5. Bereken je eigen ecologische voetafdruk

Op de website www.ecolife.be/test.asp kun je je eigen ecologische voetafdruk berekenen.

6. Per passagier verbruikt het openbaar vervoer ...

- d) twee maal minder dan de auto
- e) vijf maal minder dan de auto**
- f) twintig maal minder dan de auto

BIJLAGE 15: Lijst seizoensgroenten

Zie lessuggestie 20: De verantwoorde consumentenquiz

januari 	februari 	maart 	april
Aardappelen Knolselder Paddenstoelen Pastinaak Pompoen Prei Raap Rammenas Rode biet Rodekool Savooikool Schorseneren Spruiten Uien Veldsla Witlof Wittekool Wortelen ***** Appelen Bananen Mandarijnen Mango Peren Pompelmoes Sinaasappelen	Aardappelen Groene selder Paddenstoelen Pastinaak Pompoen Prei Raap Rammenas Rode biet Rodekool Savooikool Schorseneren Spruiten Uien Veldsla Witlof Wittekool Wortelen ***** Appelen Bananen Mandarijnen Mango Peren Pompelmoes Sinaasappelen	Aardappelen Bloemkool Groene selder Knolselder Paddenstoelen Pastinaak Pompoen Prei Raap Radijs Rammenas Rode biet Rodekool Savooikool Schorseneren Spinazie Spruiten Uien Veldsla Witlof Wittekool Wortelen ***** Appelen Mango Pompelmoes Rabarber Sinaasappelen	Aardappelen Andijvie Bloemkool Groene selder Paddenstoelen Prei Raap Raapstelen Radijs Rode biet Spinazie Uien Witlof ***** Mango Pompelmoes Rabarber Sinaasappelen

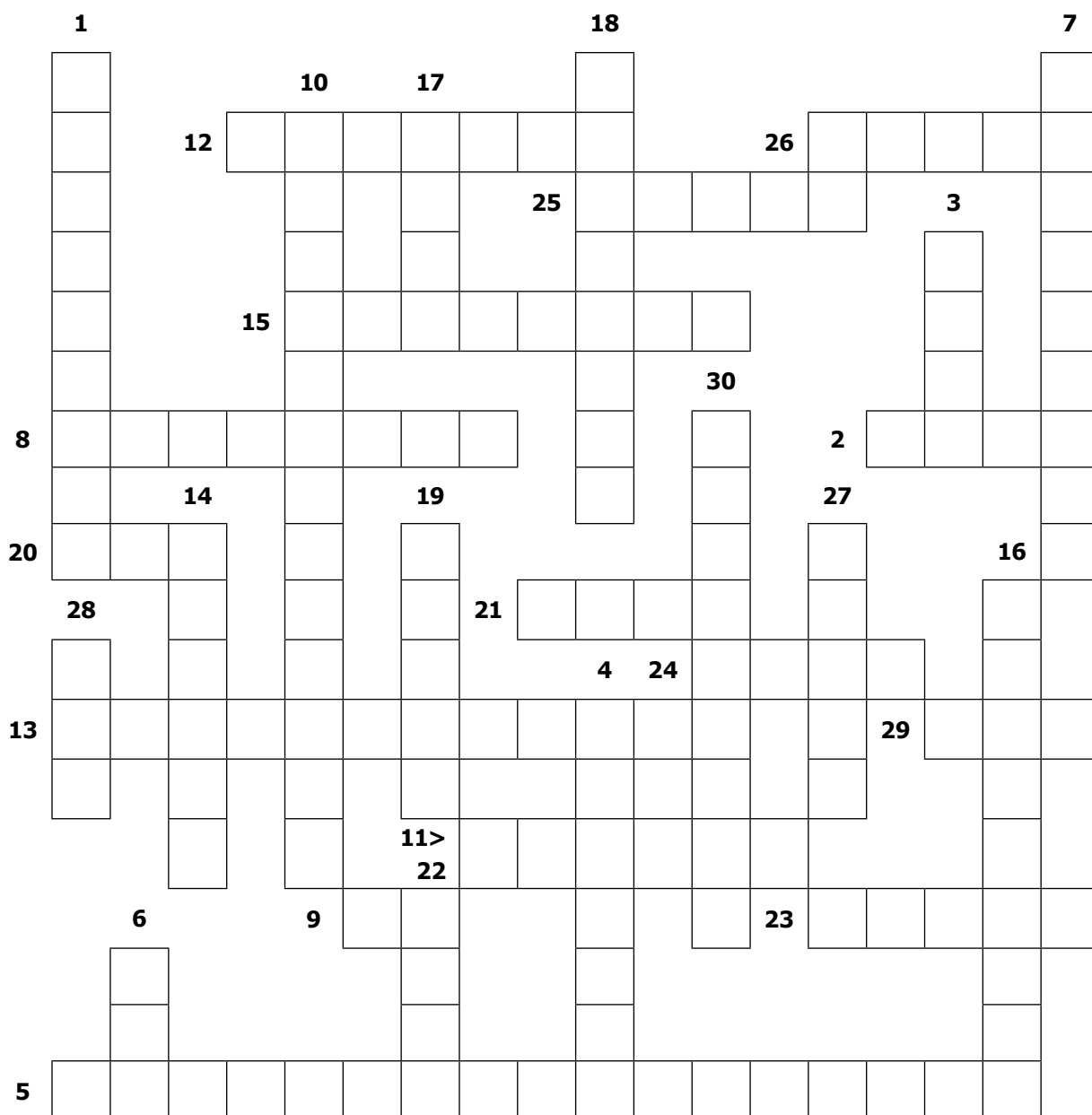
mei 	juni 	juli 	augustus
Andijvie Asperges Bloemkool Doperwt Groene selder Koolrabi Kropsla Paddenstoelen Prei Raap Raapstelen Radijs Spinazie Spitskool Uien Warmoes Wortelen ***** Aardbeien Pompelmoes Rabarber Sinaasappelen	Aardappelen Andijvie Artisjok Asperges Bloemkool Broccoli Doperwtjes Groene selder Koolrabi Kropsla Paddenstoelen Prei Prinsessenbonen Raap Radijs Savooikool Spinazie Spitskool Tomaten Uien Venkel Warmoes Wortelen ***** Aardbeien Abrikozen Frambozen Kersen Nectarines Perziken Rabarber Rode bessen Sinaasappelen Zwarte bessen	Aardappelen Andijvie Artisjok Aubergine Bleekselder Bloemkool Broccoli Chinese kool Courgette Doperwtjes Groene selder Komkommer Koolrabi Kropsla Paddenstoelen Paprika Prinsessenboon Prei Radijs Rode biet Rodekool Savooikool Snijbonen Spinazie Spitskool Tomaat Uien Warmoes Wittekool Wortelen ***** Aardbeien Abrikozen Appelen Bramen Frambozen Kersen Mango Nectarines Perziken Rabarber Rode bessen Zwarte bessen	Aardappelen Andijvie Artisjok Aubergine Bleekselder Bloemkool Broccoli Chinese kool Courgette Groene selder Groenlof Knolselder Komkommer Koolrabi Kropsla Mais Paddenstoelen Paprika Prinsessenboon Pompoen Prei Raapstelen Radijs Rode biet Rodekool Savooikool Snijbonen Spinazie Spitskool Tomaat Uien Warmoes Wittekool Wortelen ***** Aardbeien Abrikozen Appelen Bramen Druiven Frambozen Kersen Mango Meloenen Nectarines Peren Perziken Pruimen Zwarte bessen

september 	oktober 	november 	december
Aardappelen Andijvie Artisjok Aubergine Bleekselder Bloemkool Broccoli Chinese kool Courgette Groene selder Knolselder Komkommer Koolrabi Kropsla Mais Paddenstoelen Paprika Pompoen Prei Prinsessenbonen Raap Raapstelen Radijs Rammenas Rode biet Rodekool avooikool Snijbonen Spinazie Spitskool Spruiten Tomaat Uien Venkel Warmoes Wittekool Wortelen *****	Aardappelen Andijvie Artisjok Aubergine Bleekselder Bloemkool Broccoli Chinese kool Courgette Groene selder Knolselder Koolrabi Kropsla Paddenstoelen Paprika Pastinaak Pompoen Prei Prinsessenbonen Raap Raapstelen Radijs Rammenas Rode biet Rodekool Savooikool Schorseneren Snijbonen Spinazie Spitskool Spruiten Tomaat Uien Veldsla Venkel Warmoes Witlof Witte kool Wortelen *****	Aardappelen Andijvie Bleekselder Bloemkool Broccoli Chinese kool Courgette Groene selder Knolselder Paddenstoelen Pastinaak Pompoen Prei Raap Rammenas Rode biet Rodekool Savooikool Schorseneren Spruiten Uien Veldsla Venkel Witlof Wittekool Wortelen ***** Appelen Bananen Druiven Kiwi Mandarijnen Mango Peren Pompelmoes Sinaasappelen	Aardappelen Andijvie Groene selder Knolselder Paddenstoelen Pastinaak Pompoen Prei Raap Rammenas Rode biet Rodekool Savooikool Schorseneren Spruiten Uien Veldsla Witlof Wittekool Wortelen ***** Appelen Bananen Kiwi Mandarijnen Mango Peren Pompelmoes Sinaasappelen
Appelen Bananen Bramen Druiven Frambozen Kiwi Mango Meloen Nectarines Peren Perziken Pompelmoes Pruimen	***** Appelen Bananen Bramen Druiven Frambozen Kiwi Mandarijnen Mango Meloenen Pompelmoes Peren Sinaasappelen		

BIJLAGE 16: Woordzoeker

Zie lessuggestie 21: woordzoeker

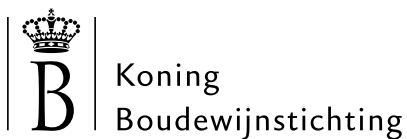
Woordzoeker voor leerlingen:

1. Dat krijg je in de brievenbus als je je factuur niet tijdig betaalt.
2. Aantal jaar garantie dat je sowieso hebt bij aankoop van nieuwe elektronica-producten.
3. Daar kun je terecht als je budgetproblemen hebt.
4. Koopjesmaand.
5. De persoon die bemiddelt tussen de schuldenaar en de schuldeisers (17 letters).
6. Daar kun je met al je vragen en problemen terecht als jongere.
7. Iedereen die goederen en diensten consumeert die worden geproduceerd in de economie of 'verbruiker'.
8. Dat betaal je als je een lening aangaat.
9. Hetgeen je opmaakt of curriculum vitae (afk.).
10. Dit hoort bij de vaste kosten.
11. Dit sluit je af met de bank als je een huis koopt.
12. Hiermee willen handelaars hun product aanprijzen en de verkoop ervan doen stijgen.
13. Ideaal om geld te verdienen als je nog studeert.
14. Het bedrag dat je verschuldigd bent aan een persoon of instelling.
15. Verbintenis of overeenkomst.
16. Slecht beheer van je financiën.
17. Inkomen als je gaat werken.
18. Dat kun je doen door op je verbruik te letten.
19. Het uiteindelijke bedrag van je inkomen dat op je rekening gestort wordt.
20. Dit hoort bij de vaste kosten.
21. Contant geld.
22. Daar schrijf je je in als je werkzoekend bent, zij geven info ivm zoeken naar werk en bieden opleidingen aan.
23. Je hebt altijd op volledige en juiste informatie over de aankoopvoorwaarden.
24. Kost die bij het bezit van een wagen hoort.
25. Het bedrag dat op je rekening staat.
26. Kansspel.
27. Populair spel waar je geld mee kunt winnen maar vooral heel veel kunt verliezen.
28. Budget Survival Kids (afk.).
29. Bruto Nationaal Product (afk.).
30. Diegene die beslist of je situatie geschikt is voor een collectieve schuldenregeling: rechtbank.

Woordzoeker: sleutel voor leerkrachten

1												18						7					
A		10						17				B						C					
A		12		R	E	C	L	A	M	E					26				L	O	T	T	O
N				L		O	25				S	A	L	D	O	3				N			
M				E		O					P					O			S				
A		15		C	O	N	T	R	A	C	T					C			U				
N				T					R	30				M			M						
8		I	N	T	E	R	E	S	T			E	R	2		T	W	E	E				
		N	14			I	19				N	E	27				N						
20		G	A	S			C	N					C	P	16				T				
28				C			I	E	21		C	A	S	H	O				W				
		B			H			T	T	4 24				T	A	K	S			A			
13		S	T	U	D	E	N	T	E	N	J	O	B			E	29		B	N	P		
		K			L			I	O					A	A			R			B		
				D			T	11> 22		L	E	N	I	N	G					E			
6				9		C	V					U			K	23		R	E	C	H	T	
								D					A							E			
								A					R							E			
5		S	C	H	U	L	D	B	E	M	I	D	D	E	L	A	A	R					

Koning
Boudewijnstichting

Samen werken aan een betere samenleving

www.kbs-frb.be

Meer info over onze projecten,
evenementen en publicaties vindt u op
www.kbs-frb.be.

Een e-news houdt u op de hoogte.

Met vragen kunt u terecht op
info@kbs-frb.be of 070-233 728

Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21, B-1000 Brussel
02-511 18 40,
fax 02-511 52 21

Giften vanaf 30 euro
zijn fiscaal aftrekbaar.
000-0000004-04
IBAN BE10 0000 0000 0404
BIC BPOTBEB1

De Koning Boudewijnstichting is een onafhankelijke en pluralistische stichting in dienst van de samenleving. We willen op een duurzame manier bijdragen tot meer rechtvaardigheid, democratie en respect voor diversiteit. De Stichting steunt jaarlijks zo'n 2.000 organisaties en individuen die zich engageren voor een betere samenleving. Onze actiedomeinen voor de komende jaren zijn: armoede & sociale rechtvaardigheid, democratie in België, democratie in de Balkan, erfgoed, filantropie, gezondheid, leiderschap, lokaal engagement, migratie, ontwikkeling, partnerschappen of uitzonderlijke ondersteuning. De Stichting werd opgericht in 1976 toen Koning Boudewijn 25 jaar koning was.

In 2010 werkt de Stichting met een budget van 30 miljoen euro. Naast ons eigen kapitaal en de belangrijke dotatie van de Nationale Loterij, zijn er de Fondsen van individuen, verenigingen en bedrijven. De Koning Boudewijnstichting ontvangt ook giften en legaten.

De Raad van Bestuur van de Koning Boudewijnstichting tekent de krachtlijnen uit en zorgt voor een transparant beleid. Voor de realisatie doet ze een beroep op een 50-tal medewerkers. De Stichting werkt vanuit Brussel en is actief op Belgisch, Europees en internationaal niveau. In België heeft de Stichting zowel lokale, regionale als federale projecten lopen.

Om onze doelstelling te realiseren, combineren we verschillende werkmethodes. We steunen projecten van derden of lanceren eigen acties, bieden een forum voor debat en reflectie, en stimuleren filantropie. De resultaten van onze projecten en acties worden verspreid via diverse mediakanalen. De Koning Boudewijnstichting werkt samen met overheden, verenigingen, ngo's, onderzoekscentra, bedrijven en andere stichtingen. We hebben een strategisch samenwerkingsverband met het European Policy Centre, een denktank in Brussel.

